

VIGILIA

2016 / 2

Értelmisségek az egyházban

GÖRFÖL TIBOR: **A kritika hangja és a valóság szeretete**

KAMARÁS ISTVÁN: **Az egyház-hajó révkalauzai**

BENCSIK LILLA: **A keresztény értelmisségek korunk társadalmában**

Oláh András, Vasadi Péter és Vörös István versei

Bodó Márta és Farkas Judit novellái

Bozók Ferenc és Várnai Judit Szilvia tanulmányai

POMOGÁTS BÉLA: Búcsú Juhász Ferentől

Beszélgetés Gaál Botonddal

81. évfolyam	VIGILIA	Február
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Keresztények, értelmiségiek. Egy pályázat tanulságai	81
ÉRTELMISÉGIK AZ EGYHÁZBAN		
GÖRFÖL TIBOR:	A kritika hangja és a valóság szeretete. A kereszténység nyilvános képviselése korunkban	86
KAMARÁS ISTVÁN:	Az egyház-hajó révkalauzai	96
BENCSIK LILLA:	A keresztény értelmiségiek szerepe korunk társadalmában	106
SZÉP/ÍRÁS		
VASADI PÉTER:	A nyelv; A boldogság... Indiából érkezik <i>(versek)</i>	114
VÖRÖS ISTVÁN:	Külön értesítés; Angyalválasztás <i>(versek)</i>	116
BOZÓK FERENC:	Francis Jammes népies vallásossága <i>(esszé)</i>	118
OLÁH ANDRÁS:	nekem adtad; távolodunk <i>(versek)</i>	121
BODÓ MÁRTA:	Újratervezés <i>(próza)</i>	122
KONTRAATTILA:	Az özönvíz után; Márk-záradék; Holtág <i>(versek)</i>	123
VÁRNAI JUDIT SZILVIA:	Mese, mítosz, misztikum Fekete István állatregényeiben <i>(tanulmány)</i>	125
FARKAS JUDIT:	A kerítés mellett <i>(novella)</i>	135
AMBRUS KATALIN:	Uram, mi céloed velem?; Immáron verset se tudok <i>(versek)</i>	140
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
JENEI PÉTER:	Gaál Botonddal	142
NAPJAINK		
POMOGÁTS BÉLA:	Búcsú Juhász Ferentől	150
FERENCZI LÁSZLÓ:	Találkozásaim Schweitzer Józseffel	150
KRITIKA		
CS. VARGA ISTVÁN:	Rónay László: <i>Tamás Menyhért</i>	153
SZEMLE		
	(részletes tartalom a hátsó borítón)	155

LUKÁCS LÁSZLÓ

Keresztények, értelmiségiek

Egy pályázat tanulságai

A Vigilia három éve országos pályázatot hirdetett ezzel a címmel: *A keresztény hit szerepe Európa mai és holnapi kultúrájában*. Így kapcsolódott a hit évéhez, másrészt a Vigilia 80 éve töretlen célkitűzéséhez: művelni, építeni a keresztény kultúrát, választ keresni azokra a kérdésekre, amelyeket az egymást váltó politikai és ideológiai rendszerek fölvetnek, érintkezési pontokat felkutatni egyház és társadalom között. 2015-ben új pályázatot írt ki a lap *A keresztény értelmiségiek szerepe korunk társadalmában* címmel. 2012-ben a hit szerepére kérdezett rá, most a hit hordozóira és megszólaltatóira, a keresztényekre. Mégpedig egy meghatározott csoportjukra, az értelmiségiekre. Nem mintha másodrangú keresztények volnának azok a hívők, akik nem tartoznak az értelmiséghez, hiszen mindnyájan egyformán meghívást kaptunk Krisztus követésére és az Evangélium szerinti életre. Az értelmiségnek mégis sajátos feladat jut, hiszen kiemelt szerepük a reflexió, a valóság gondolatba és szavakba formált értelmezése, így a hit fogalmi megszólaltatása is. Az Ige szolgálata kezdettől kiemelt hivatás volt az egyházban, mégpedig nemcsak az istentiszteleteken, hanem a keresztségre készülő katekumenek felkészítésében és a bontakozó teológiai-filozófiai gondolkodásban is. Az egyik első keresztény értelmiségi, Szent Jusztinuszt vértanú így vallott erről a 2. században: „Iparkodtam megismerni mindenféle tant, de csak a keresztények igaz tanításához csatlakoztam: ennek igazságait csupán azok nem fogadják el, akik tévedésekben botorkálnak.”

Az előző pályázathoz képest két irányban bővült a meghívottak köre: ökumenikus tágassággal szólította meg az összes keresztény értelmiségieket, és odafordult a harminc év alatti fiatalokhoz is, számukra külön junior kategóriát létesítve. A felhívás széleskörű fogadtatásra talált: 80 pályamű érkezett, ebből 17 a junior kategóriában. A pályázat anonimitása miatt a résztvevők életkoráról, foglalkozásáról, felekezeti hovatartozásáról csak vázlatos kép rajzolódik ki; legföljebb az írásokban előforduló esetleges utalásokból, olykor az írás jellegéből lehet következtetni rá. (A jelíges pályázatok elbírálása után bontották fel a pályamű szerzőjének nevét és címét tartalmazó borítékokat, ennél több információ azonban nem állt rendelkezésre.) Annyi azonban kikövetkeztethető, hogy az értelmiségi keresztények szinte minden csoportja megszólalt: az egyetemi szférában dolgozók mellett akadt köztük közgazdász, társadalomtudós,

orvos, író, teológus blogger, irodalomtanár, pedagógus, szerzetes, pap, de a fiatalok között egyetemista, sőt gimnazista is, és elküldték gondolataikat olyanok is, akik nem rendelkeznek felsőfokú végzettséggel. S talán éppen ez a tágas spektrum jelzi az egyik legfontosabb tanulságot: az értelmiségi lét nem diploma kérdése, hanem elsősorban életformát, gondolkodásmódot jelöl. Diplomával a zsebében is maradhat valaki szakbarbár. Az értelmiségiként élő ember sajátos jellemzője, hogy reflektál önmagára és a világra, elemzi és értékeli az életet, a sajátját és másokét, felelősséget vállal önmagáért, övéért, és a közösségért, amelyben él, tágabb körben a világért.

Mivel ilyen sokféle foglalkozású, érdeklődésű pályázó szolgált meg, érthető, hogy a beküldött dolgozatok formája, „műfaja” is igen eltérő. Született jó néhány klasszikus értelemben vett tanulmány, amely széles horizonton áttekinti az ide vágó szakirodalmat, majd mások nézeteivel összevetve állítja fel a maga önálló tézisét. — Az írások egy másik csoportja nem hivatkozik másokra — szerzőjük saját gondolatait rendezi össze és fűzi össze egységes gondolatmenetűvé. — Tanulságos a harmadik csoport: többen önéletrajzi ihletésű vallomásban saját — értelmiségiként megélt — életük példáján mutatják be, hogy véleményük szerint mi jellemzi a keresztény értelmiségit. — Végül külön csoportba sorolhatóak azok az írások, amelyek konkrét javaslatokat tesznek, mit kell(ene) ma tennie a ma keresztényeinek. Legyen például „teremtésvédő világi apostol”, állítsa az internetet a misszió szolgálatába, képezzenek ki előadások tartására világiakat, akik aztán az országot járva evangelizálnak.

A pályázat legnagyobb sikere talán éppen abban rejlik, hogy közös gondolkodást indított el a keresztény értelmiségiek között, és többekben is felszította a tettekézséget. A díjak kiosztása megtörtént ugyan, de valójában mindenki nyertes, aki elgondolkodott a témán, a saját élethelyzetén, az egyház és a társadalom viszonyain, megfogalmazta feladatait és lehetőségeit. A nyolcvan pályázatban megfogalmazott meglátásokat bárki elolvashatja: fölkerültek a Vigilia honlapjára, jeligével, a névtelenséget megőrizve.

Többen vizsgálták, némelyek bírálták is a pályázat kiírását, a „keresztény értelmiségi” jelzős szerkezetet. A „keresztény” szó aligha szorult magyarázatra, hiszen a Krisztus követésében járók hite és életformája benne áll a kétezer éve kialakult hagyományban. Az „értelmiségi” mint társadalmi réteg fogalma viszont csak a 19. században jelent meg, s a kifejezés nem is minden országban terjedt el, hiszen gondolkodó, a tudománnyal foglalkozó, a világ és a társadalom, az élet alapkérdéseire választ kereső emberek mindig is voltak. Joggal elmondható, amint az egyik dolgozat írja, hogy „a keresztény értelmiség és a nem hívő értelmiség között sok az azonos vonás, hiszen ami igaz az értelmiségiekre — reflexió, kritika, elhivatottság stb. —, az igaz a keresztény értelmiségre is”. De „a keresztény értelmiség más szemléletmóddal vizsgálja a társadalmat, a tudományt, a kultúrát, és minden jelenséget vagy folyamatot”. Ezt

a többletet többen a „transzparencia” vagy a „transzcendens látás” szóval jelölik, arra utalva, hogy aki így gondolkodik, az „a nyers tények világán túllépve reflektál a valóságra”.

Ebből a megfontolásból javasolja az egyik tanulmány, hogy a „keresztény értelmiségi” összetétel két szavát célszerű lenne fölcserélni, és „értelmiségi keresztényekről” beszélni. Eszerint az „értelmiségi keresztény” az a keresztény, aki „szabadságát, önreflexióját és evangelizációs feladatát transzparenciája által — épp mint értelmiségi valósítja meg. Mindkettő reflexió: az értelmiségi társadalmi problémákra reflektál, a keresztény önmagán keresztül Krisztusra.” Az értelmiségi keresztény: „az önmagán átszűrt transzcendentális beállítódottsággal reflektál a kor társadalmi, gazdasági jelenségeire, visszásságaira, kijelöli a gondolkodás irányát”.

A legnagyobb érdeklődést bizonyára a pályázat alapkérdésére adott válaszok válthatják ki: hol az értelmiségi keresztény helye és mi a feladata — egyrészt az egyházban, másrészt a társadalomban?

Az egyházzal kapcsolatban meglehetősen szélsőséges, olykor egymásnak ellentmondó megállapítások jelennek meg. Egyesek borúlátóan látják az értelmiségiek helyzetét az egyházban. „Nagyobb részük testileg-lelkileg fáradt, (...) rossz az egészségük, a közérzetük.” „Kissé elbizonytalanodva, megfogyatkozott reménnyel, meggyötört hittel élem meg (...) hívő keresztény értelmiségi lételemet. (...) A keresztény értelmiségi megfáradt, mert napi megélhetési gondok gyötrik, méltatlan helyzetekbe kerül, értelmetlen viták forgácsolják szét erejét...” — Mások viszont optimistán értékelik helyzetüket. Többen a kisközösségekben és az élő közösségekre épülő egyházközösségekben látják a jövő reményét. Öröndetes, hogy éppen a fiatalok vesznek részt lelkesen az egyházközösségek életében. „Az egyház bátran támaszkodhat a fiatal generációra. (...) Az Y-generáció számára a közösségi felelősségvállalás természetes része a virtuális létnek.” Mások igényesebb feladatokban is szívesen vállalnának részt: „Az egyháznak belső közéletében is szüksége van aktív intellektuel vagy esetlegesen kritikai értelmiségre, jelentős intellektuális erőforrásra.”

A kritikai megjegyzések is sokféle felfogást tükröznek. Akad dolgozatíró, aki „szerencsétlennek” tartja a zsinatot követő liturgikus reformot, amely „egyénieskedő, aktivista, nem vezet el a szemlélődéshez”. A másik hibaforrás a dolgozat szerint a „félreértelmezett pasztorális szemlélet”. „A püspököknek és a papoknak jóval határozottabban kellene magyarázni és elítélni a kor tévtanításait, akkor is, ha ez esetleg sérti egyes hívők érzékenységét.” — Olvashatunk azonban egészen más szemléletű bírálatokat is: „Egyházi kultúránk néhány emberöltővel elmarad az aktuális gondolkodástól, szóhasználatától.” Többen kitérnek az egyházi élet hanyatlásának — nagyrészt ismert — jeleire. Ennek okai közt említik a túlzott klerikalizmust, azt a gyakorlatot, hogy a szakértelemnél fontosabbnak tartják a lojalitást. (Kár, hogy a hitélet megfogyatkozásának — vagy

inkább átalakulásának — elemzése nemigen megy túl az ilyesféle konkrétumokon.) Úgy látják azonban, hogy a folyamat megállítható, sőt megfordítható volna. Jó néhányan szívesen vállalnának nagyobb részt az egyházi életben, de úgy érzik, erre nincs fogadókészség. „A politika, a társadalomtudomány, a szociológia képzett értelmiségiekért kiált.” „Már ma is itt vannak, de még a startkövön állnak.” A felvázolt helyzetképet talán ez a mondat összegzi a legtalálóbban: „Változásért kiált az egyház!”

A másik kérdéskör: hol helyezkednek el az értelmiségi keresztények a társadalomban? Több dolgot visszatekint az elmúlt évtizedek társadalmi-politikai történetére. Eszerint: „A keresztény kritikai értelmiségiek száma csekély. Kialakult egy erős keresztény szakértelmiségi réteg a műszaki-, az orvostudományok, az informatika területén, továbbá a gazdasági életben, amelynek társadalmi elismertsége magas. A hiány a humánterületek, az oktatás, a kultúra, a társadalomtudományok terén, tehát a kultúrateremtő és a közéletben részt vevő értelmiségben mutatkozik. Az a keresztény értelmiségi, aki fontosnak érezte, hogy a közéletben szerepet vállaljon, gyorsan a politikai hatalmi központokban tűnt fel, politikai szakértelmiségivé vált.” — „Kialakulóban van azonban egy önálló, az egyházi és a politikai hatalomtól kellő távolságban, autonóm módon működő keresztény gazdasági szakértelmiségi elit.”

A mai korszellemet sokan bírálják, az elemzések azonban többnyire megmaradnak a már ismert tünetek felsorolásánál. „Ma nincs hivatástudat, fő a szerzésvágy, a siker, az élvezetek.” „Éles különbség van a keresztény világ- és emberkép — és az uralkodó világ- és emberszemlélet között”. Ez az ellentét azonban nem beletörődést vált ki, hanem tettere késztet. „Ezért szükséges a hívó keresztény értelmiség társadalmi szerepvállalása.” Reményt keltőek az ilyen sorok: „Mit tehet egy-egy keresztény ember az egész világot érintő, globális, átfogó problémákkal szemben? Véleményem szerint nagyon is sokat. Talán sokan azt gondolják, reménytelen küldetés ez, de én ezt nem így látom.”

Mit tehet az értelmiségi keresztény a mai társadalomban? A válaszok jól mutatják, hogy a kereszténység küldetéséhez tartozik a másokért, a közjóért, az emberekért vállalt felelősség. Csak néhány címszó a kiemelten fontosnak nyilvánított területekből: „társadalmi egyenlőtlenségek, igazságtalanságok, szegények, hajléktalanok, peremre szorultak, menekültek, bioetikai kérdések, környezetvédelem, oktatás és a szociális ellátórendszer, ökumené, a család válsága, a digitális kor kihívásai”. „A keresztény értelmiséginek meg kell hallania az igazságtalanság és a reménytelenség következtében szenvedő szegények és elnyomottak kiáltását.” „Választ kell adnia a szegények, a nyomorban, az igazságtalanságban, az elnyomásban és a rabszolgaságban szenvedők társadalmi kihívására.”

Akad olyan vélemény is, amely ezt konkretizálja is a politika területére. „A keresztény értelmiséginek, aki a közügyek embere is,

kötelessége kellene legyen a politizálás. A politika az új evangelizáció fényénél új távlatokat nyithat és új lehetőségeket hozhat. A politika is — mint a közjó szolgálata, és az igazságosság előmozdítása — evangelizációs küldetés. A kereszténység és a politikai hivatás szorosan összetartozik. Nem engedhető meg, hogy a szeretet eme formája, a politikai szeretet spekuláció, korrupció és árulás fészkévé silányodjon. A keresztény értelmiség feladata, hogy az emberi teljességet és a népet építő folyamatokat hívjon életre, mint a társadalom lelkiismeretének hangja. A politika lényege: szeretetből elkötelezni magam a közösség szolgálatára.”

Az állásfoglalásokból a társadalmi cselekvésben megnyilvánuló keresztény szeretet alapmagatartása bontakozik ki, amely a párbeszédre, a felelősségvállalásra, a közös jó érdekében történő összefogásra szólít — a konkrét magyar történelmi-társadalmi helyzetben. A cél: „A politikai oldalak mentén szétszakadt társadalomban a közös értékek keresése, a különböző szociális csoportok, szubkultúrák közötti kapcsolódási pontok felmutatása, a társadalmi integráció elősegítése.”

A pályázat megmutatta, milyen sokan reflektálnak önmagukra, helyzetükre az egyházban és a világban, mennyi ötlet, milyen sokféle értékes — olykor kritikus, olykor vitára is készítő — vélemény lappang mintegy elrejtve az egyház életében aktívan is szívesen részt vállalók körében. Igazi sikert azonban a pályázat csak akkor érhetne el, ha ezek a gondolatok, kezdeményezések nem halnának el annak lezárulása után, hanem elindítanának közös cselekvést, erősítenének új kezdeményezéseket az egyház és a társadalom életének erősítésére.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

NOTKER WOLF OSB
Életszabályok – a Tízparancsolat

A Tízparancsolat nemcsak a zsidóság és a kereszténység történetét határozta meg, hanem erősen hatott a felvilágosodásra és a modern demokráciák alkotmányaira is. Korunk mintha újra fölfedezné ezt az ősi szabálygyűjteményt. Már nem életidegen korlátokat látnak benne, hanem az emberek békés és sikeres együttélésének vezérfontalát. Notker Wolf bencés primásapát könyve a mai ember számára mutatja be a Tízparancsolatot: az „örök tömörségű” törvények modern értelmezésével segíti olvasóját abban, hogy biztonságosabban eligazodjon a mai élet útvesztőjében.

Ára: 2.000 Ft

A kritika hangja és a valóság szeretete

GÖRFÖL TIBOR

A kereszténység nyilvános képvisellete korunkban

1976-ban született. APPKE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Intézetének oktatója. Legutóbbi írását 2015. 7. számunkban közöltük.

Összeállításunkban „A keresztény értelmiségek szerepe korunk társadalmában” című pályázatunk díjnyertes írásából közlünk. (A szerk.)

A kereszténység és a szellemi életforma

¹Karl Rahner: *Über das Problem des Stufenweges zur christlichen Vollendung*. In uő: *Schriften zur Theologie*. III. kötet. Benziger, Köln etc., 1964⁶, 329–348.

²Eberhard Jüngel: *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Herausforderung und Chance für die universitäre Theologie*. In uő: *Indikative der Gnade – Imperative der Freiheit. Theologische Erörterungen IV*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2000, 314.

Úgy tűnik, hogy a kereszténységben léteznek olyan feladatok és szerepkörök, amelyeknek alapvetően mindenre nézve kötelező érvényük van, lényegi és hivatásszerű betöltésükre mégis csupán néhányan vannak kijelölve. A legnyilvánvalóbb esete ennek a sajátos formában végzett általános feladatnak természetesen a papság, de az értelmiségi életforma is hasonlónak tekinthető: egyetlen hívő ember sem mentesülhet az alól a feladat alól, hogy világos értelemmel szót adjon a hitéről és előrehaladjon a megismerés útján (feltűnő, hogy az Újszövetség első szövegeiben az ismeret növekedése jelenik meg a keresztény élet folyamatának legmeghatározóbb jellemzőjeként,¹ és aztán legkésőbb a középkorban tisztázódik is, hogy a megismerés és a rendszerint keresztény alapértéknek tartott szeretet szétválaszthatatlan egységet alkot), azaz elkötelezze magát a szellem világának — ugyanakkor vannak olyanok, akik életformájukká teszik az emberi szellem egy-egy dimenzióját vagy éppen az emberi szellem teljes kiterjedését. Ettől válnak értelmiségivé.

Bármilyen terület mellett tegye is le valaki a voksát, óhatatlanul részévé válik a keresztény hit kifelé irányuló mozgásának. Mindegy ugyanis, hogy a tág értelemben vett kultúra olyan szelét választja-e életformául, amelyhez joggal illeszthető a keresztény jelző (a keresztény filozófia és a keresztény zene művelője már eleve a munkájával keresztény cselekvést végezhet), vagy pedig olyan szférában veti meg a lábát, ahol nevetségesen hatna a keresztény jelző (a vegyész mérnök és az immunológus munkája önmagában véve aligha hordoz vallási jegyeket), bizonyos, hogy a vallási meggyőződése nem maradhat meg pusztán a belső, intim világában. Ha ugyanis igaz, hogy „kialakulásának idején az különböztette meg a kereszténységet a kortárs misztériumvallásoktól, hogy a keresztény szemmel felismert isteni misztérium nem maradhatott olyan titok, amelyet az embernek magába rejtve el kell hallgatnia, hanem publikussá kellett válnia”,² és a korai keresztény történetírás pontosan azzal az igénnyel jelent meg a színen, hogy a kereszténység ne tűnhessen ezoterikus akolnak, hanem nyilvánosan cselekedni kívánó nyilvános közösségként nyilvánosan képviselje a meggyőződéseit,³ akkor mi sem természetesebb, mint hogy ez a kifelé irányuló centrifugális mozgás az egész történetét végigkíséri.

³Lásd erről Martin Hengel nagyszerű áttekintését: *Őskeresztény történetírás*. (Ford. Koczó Pál.) Kálvin Kiadó, Budapest, 2010.

Éppen ezért van valami visszás abban, hogy az elmúlt évtizedek folyamán a különböző keresztény csoportok körében soha korábban nem látott önreflexió bontakozott ki. Természetesen érthető, hogy a kereszténység tagadhatatlan nyilvános visszaszorulása fokozott mértékű önvizsgálatra indította azokat, akik szellemi életformájuknak a kereszténység révén adják meg a sajátos jellegét, másfelől e visszahajló reflexió mintha csak tovább csökkentette volna annak a szellemiségnek a vonzerejét, amelyet képviselnek. Nem feltétlenül vonzó azoknak az embereknek a példája, akik túl sok figyelmet szentelnek annak a kérdésnek, hogy valójában kik is ők. A szerzetesrendek évtizedek óta küzdenek saját határaik, feladataik és megjelenési formáik kialakításával; a papság körében számtalan elméleti erőfeszítés és életsors tanúsítja az identitáskeresés drámáját; és az elmúlt években még az is kiderült, hogy a pápaság szintén többféle önértelmezést alakíthat ki magáról. Ez az önképzőerőfeszítés egészen élesen jelentkezik annál a csoportnál, amelynek esetében jól megfigyelhető a huszadik századi kereszténység talán legújyszerűbb vonása: a kifelé irányuló érdeklődés és kapcsolatkeresés. A laikusokról van szó, akik az elmúlt fél évszázad folyamán minden korábbinál több lehetőséget kaptak arra, hogy tevékenyen részt vegyenek a kereszténység belső életének és külső megnyilvánulásainak alakításában. Azzal párhuzamosan, hogy a 20. században mind a szerzetességben, mind az egyházi renden belül intézményesült elmozdulás történt a laikusság irányában (az előbbi fordulat a hagyományos fogadalmakat letéve is teljesen polgári körülmények között élő személyek úgynevezett világi intézményeihez, az utóbbi az állandó diakonátushoz kapcsolódik), a laikusok is laikusabbakká váltak: igazán birtokba vehették azokat a tevékenységi területeket és cselekvésformákat, amelyek sajátosan hozzájuk tartoznak. Ezzel együtt önmaguk számára is fokozott mértékben problémává váltak. Nem biztos, hogy az önmagukat új szerepben találó laikusok szüntelen önreflexiója valódi termékenység záloga, de még így is lehet értelme annak, hogy átgondolják, milyen feladatok várhatják őket, ha szellemi életformát választanak (az életállapotuknál fogva *eleve* szellemi egzisztenciával rendelkező egyháziakkal párhuzamosan).

Negatív és pozitív előjelű gesztusok

Ha igaz, hogy az önálló csoportként vagy réteggént körvonalazható európai értelmiség születése nagyrészt tiltakozó megnyilvánulásokhoz kötődött (a bevett elgondolások szerint legkésőbb a Dreyfus-ügy kapcsán kibukkanó tiltakozási hullám kovácsolta egységbe az európai értelmiséget), akkor semmi meglepő nem lehet abban, hogy az értelmiségi magatartásnak szerves részét alkotja a negativitás, magyarul a tiltakozás, a bírálathoz és az elutasítás. Ez a legkevésbé sem destruktív szándékú, hanem figyelmeztető jellegű és óvatosságra intő negativitás egészen természetes szövetségesre találhat a keresztény szemléletmódban. Szó sincs arról, hogy a kereszténység merőben tiltakozásra rendezkedne be. Amit azonban elmond, attól elválaszthatatlan bizonyos tényezők elutasítása. „Történelmi és teológiai szempontból

⁴Josef Sudbrack:
Mystische Spuren.
Auf der Suche nach der
christlichen Lebensgestalt.
Echter, Würzburg,
1990, 304.

**„Eszkatologikus
fenntartás”**

⁵Erik Peterson: *Der Brief*
an die Römer. Echter,
Würzburg, 1997 (Erik
Petersons Ausgewählte
Werke 6).

⁶Günther van Norden:
Die Weltverantwortung
der Christen neu begreifen.
Karl Barth als homo
politicus. Chr. Kaiser –
Gütersloher Verlagshaus,
Gütersloh, 1997, 76.

ugyanis egyaránt megmutatkozik, hogy a negatív mozzanat szerves részét képezi a valódi keresztény látásmódnak”, mert a kereszténység valami olyat helyez a középpontba, ami a lényegénél fogva felülmúl és meghalad mindent, amit az ember amúgy ismerni vél.⁴ Ez a körülmény pontosan megmutatkozik abban, hogy azt az Istent, akiről beszél, a kereszténység nem utolsó sorban tagadó jellegű tulajdonságokkal ruházza fel (a végtelenséggel, a változhatatlansággal vagy a kezdetnélküliséggel).

Egy szó mint száz, a keresztény értelmiség nem mentesülhet a pozitív szándékú negativitás feladatától. Erre ösztönzi az a hallatlan következményekkel járó felismerés, mely szerint mindenre, ami felbukkan a világ és a történelem színterén, szükségképpen eszkatologikus fenntartással kell tekintenünk. Az első hallásra talán különösen csendő kifejezés a hosszú időn át elfeledett, ma viszont ismét érdeklődéssel övezett Erik Petersontól származik, aki arra kívánta felhívni a figyelmet, hogy bármilyen értékes fejlemények adódnak is az emberi történelem folyamán, nincs olyan állapot, amely azonosítható lenne azzal az abszolút (teológiai szakzsargonnal szólva eszkatologikus) valósággal, amelynél kevesebbel keresztény meggyőződés szerint az embernek nem szabad beérnie.⁵ Nincs olyan társadalmi és politikai berendezkedés, amellyel egy keresztény ember igazán megbékélhet. A 20. század történelme egyértelmű, túlságosan is egyértelmű példákkal szolgált arra, hogy az emberi élet és az emberi együttélés problémáira teljes megoldást ígérő politikai törekvések tragikus kiúttalanságba fúlnak — de az eszkatologikus fenntartásnak nemcsak ilyen drámaian világos helyzetekben kell szóhoz jutnia. Lehet, hogy a 21. században a felszín alatt hasonlóképpen totális irányultságú ideológiák jelentenek be igényt az emberi élet helyes rendjének megszervezésére, s ebből a szempontból csak tanulni lehet Erik Peterson nagy vitapartnerétől, a politikai szempontból amúgy vitatható nézeteket is kialakító Kart Barth-tól, aki soha nem riadt vissza a nyilvános értelmiségi szerepvállalástól, és már korán felismerte, „mennyire obszcén a szabadságot és emberi jogokat emlegető kapitalista retorika”.⁶

Mivel az újkor története nemcsak politikai szempontból, de a tudományok területén is a legkülönbözőbb redukciók története volt, a keresztény negativitásnak ezen a téren is kötelessége megnyilvánulni. Ha olyan elgondolások jelennek meg a színen, amelyek szerint az ember nem több gazdasági lényenél (Karl Marx), az ösztöneitől és társadalmi tiltásoktól irányított erőrendszerénél (Sigmund Freud), önérvényesítésre törő szabad dinamikánál (Friedrich Nietzsche), társadalmi szerepek hordozójánál (George Herbert Mead), értelmetlen szenvedésnél (Jean-Paul Sartre) vagy biológiai csodánál (Richard Dawkins), akkor keresztény bátorságra (e sarkalatos erényre!) van szükség ahhoz, hogy kimutatható legyen a szellem kozmoszának nyilvánosságában megjelenő nagy redukciók végső tarthatatlansága. Hol vannak ma azok a kritikus értelmiségiek, akik veszik a fáradságot ahhoz, hogy tüzetesen utánajárjanak annak, amit korunk gon-

⁷Wolfhart Pannenberg: *Anthropologie in theologischer Perspektive*. Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen, 1983.

⁸Lásd azokat a szakaszokat, amelyek részletességükkel a kortársakat is megdöbbentették, Henri de Lubac: *Le Drame de L'Humanisme athée* című könyvének második részében (Cerf, Paris, 1983⁷).

A funkcionalizmus térnyerésének bírálata

⁹Über die gegenwärtige Lage des Christentums. *Ein Gespräch mit Robert Spaemann im April 1998*. In Robert Spaemann: *Das unsterbliche Gerücht. Die Frage nach Gott und die Täuschung der Moderne*. Klett-Cotta, Stuttgart, 2010⁶, 241.

¹⁰Russell Kirk: *Eliot and His Age*. T. S. Eliot's *Moral Imagination in the Twentieth Century* (1971). ISI Books, Wilmington, 2008, 95–96.

dolkodói, politikusai, társadalomtudósai, történészei, közgazdászai, orvosai és mérnökei az emberről gondolnak? Hol vannak azok, akik keresztény szenvedélytől hajtva ugyanúgy behatóan megvizsgálják és tiszteletteljes elutasítással korlátoznak minősítik az emberről alkotott modern elgondolásokat, mint egykor Wolfhart Pannenberg⁷ (akinek máig nincs utóda e téren), vagy ugyanúgy készek elismerni a nagy redukcionista „tökéletes őszinteségét” és „magabiztos becsületességét”, mint egykor a pozitívizmus atyjával, Auguste Comte-tal szemben Henri de Lubac,⁸ mégis kíméletlenül rámutatnak fogyatékoságaikra? Hol vannak azok, akik a saját szakterületükön ugyanolyan megragadóan, világosan, érdekesen és figyelemfelkeltően tudnak képet rajzolni az emberről, mint azok, akik gondolkodásuk elfogadhatatlanul szűk korlátai között érdekfeszítőbbek tudnak lenni, mint a tágasságot feladatukul kapó keresztény kollégáik?

Nehéz nem igazat adni azoknak, akik szerint a társadalmi és a tudományos világ jelenleg a funkcionalizmus térnyerése felé halad: egyre inkább az szabja meg a dolgok és az emberek értékét, hogy mennyiben járulnak hozzá hasznosnak tartott célok eléréséhez. A funkcionalizmusból pedig csak kicserélhetőség sarjadhat: egyre kevesebb dolog fontos önmagában, és aminek csak a funkciója érdekes, annak bármi a helyébe léphet, ami be tudja tölteni ugyanazt a feladatot. Ebben a helyzetben a keresztény aszkézis is újfajta irányultságot kaphat, és annak szolgálatában állhat, hogy az általános kicserélhetőség korában szemünk legyen az egyszerűsége és az egyedülállóságra. Ennek jegyében inti a korunk legtekintélyesebb keresztény gondolkodói közé tartozó Robert Spaemann a mai értelmiséget arra, hogy „az imádság révén az egyszerűség szférájába emelkedik fel az ember”.⁹ Kik lennének alkalmasabbak a szellemi életformát választó keresztényeknél arra, hogy felmutassák a dolgok, a helyzetek, az emberek, a történelmi korszakok, az anyagi valóságok és minden létező összetéveszthetetlen egyediségét? T. S. Eliot már a múlt század húszas éveiben világosan látta, hogy az egyformaság kultuszát ápoló civilizáció a teljes unalom térnyerése felé halad, s ezért kétségbeesett erőfeszítéseket kell tennie a szórakoztatásra és az érdekesség látszatának megteremtésére: ha minden hangszernek száz gramofon lép a helyébe, ha minden lónak száz olcsó autó, ha az elektromosság segítségével minden gyermek a füléhez illesztett készülékkel hallgathatja az esti meséjét, s ha az alkalmazott természettudomány mindent megtesz az anyagi dolgokkal az élet érdekességének fokozásáért, akkor nem lepődhetünk meg, hogy az egész civilizáció lassan halálra unja magát.¹⁰ A múltbeli viszonyokat felemlegető jeremiádoknak persze semmi értelmük — az igazi feladat annak felmutatása, hogy a valóság minden téren sokkal érdekesebb, mélyebb és ígéretesebb, mint ahogy gondolnánk.

És ezzel máris az értelmiség előtt álló pozitív feladatok kerülnek szóba. A szerény és visszafogott Bernhard Welte egyik rövid írásának címe szerint „aki Istenben hisz, annak mindenben hinnie kell”. Az állítás tar-

¹¹Bernhard Welte: *Wer an Gott glaubt, muß an alles glauben*. In uő: *Gesammelte Schriften*. IV/2. kötet: *Wege in die Geheimnisse des Glaubens*. Herder, Freiburg, 2007, 77–86.

Elfogadás és érdeklődés a világ iránt

¹²Marie-Joseph Le Guillou szavait idézi Henri de Lubac: *Le mystère du surnaturel*. Cerf, Paris, 2000, 44. (Œuvres complètes XII).

¹³Anton N. Schmid: *Disziplin des Lobes. Pädagogische Entgegnungen*. Stiftung Johannes Schulen, St. Gallen, 2012.

talma úgy is visszaadható, hogy aki elfogadja Istent, annak mindenhez elfogadással és érdeklődéssel kell viszonyulnia. Ha pedig így van, akkor nyugodt szívvel kijelenthető, hogy a keresztény értelmiségek nem engedhetik meg maguknak, hogy ne legyenek törőlmetszett dilettánsok, vagyis olyan emberek, akik — Welte kifejezésével — szeretetet tápláló hitük révén „átfognak mindent” és „bámulatos biztonsággal a legszörnyűbb szakadásokon és szakadékokon is át tudnak lépni”.¹¹ A keresztény hittel szervesen együtt jár a valóság szeretete (ami már a világmegvetőnek elkönyvelt középkor megannyi értekezéséből is kitűnik), és aki elkötelezi magát valamely szellemi terület mellett, a saját munkájának mindennél jobbat tehet azzal, ha nagylelkű dilettantizmussal (azaz szeretetlenségrel) az összes többi szférával kapcsolatban is tájékozódni próbál. Ez a valóság egésze iránt tanúsított tisztelet már önmagában is rendkívül termékeny lehet. Nem véletlen, hogy Bernhard Welte az egyik utolsó olyan katolikus gondolkodó volt, aki általánosan meghirdetett egyetemi előadásaival *minden* fakultás diákjait le tudta bilincselni.

De nem csupán az újkori művelődési eszménynek tett keresztény gesztusról van szó. Ezzel a viszonyulással a kereszténység belső lényege felé is egyengethető az út. A katolikus egyház önértelmezésétől a mai napig elválaszthatatlan szenttamási világlátás szerint „a természetes értékek saját struktúrájának elismerése a legkiválóbb biztosítéka a hozzájuk képest teljesen más természetfeletti elismerésének”.¹² Paradox módon nagyon nehéz elfogadnia a természetes értékeket és a maguk kiválóságában felmutatnia a világ dolgait annak, akinek nincs az értékeken és a dolgokon túlnyúló perspektívája. Sokkal könnyebb szeretnie a valóságot annak, akinek azzal a szférával van dolga, amely túlnyúlik a közvetlen valóságon. És a hit ügyének nem mindig az tesz a legjobbat, ha lépten-nyomon szóba hozzuk Istent; mindenkinek bíznia kell annyira a teremtőben, hogy elhiggye: a teremtényeiről szólva is dicsérheti. Ha egy keresztény tanár például józanul, szakszerűen és tisztességesen mutat be természettudományos összefüggéseket, a szavaiból óhatatlanul kiviláglik, hogy bármiről is beszélünk, mindig többel van dolgunk, mint amennyit befogadni tudunk: ez a valóság igazi természetének megfelelő (és egyáltalán nem a valóságra ráerőszakolt) perspektivikus nyitottság már önmagában véve hitelesen keresztény jellegű a természettudományok bármely területén. Úgy tűnik, még várat magára azoknak az elkötelezett embereknek a színre lépése, akik a keresztény pedagógiának ezt a látszólag anonim formáját¹³ minden más szférában gyümölcsöztetni tudják.

A társadalom és a tudomány mai világa természetesen kínzó dilemmákat is bőségesen tartogat. Bármilyen dilettáns érdeklődést ápol is magában valaki, soha nem gondolhatja, hogy hézagmentes, teljes képet tud alkotni a valóság egészéről, és kész megoldások vannak a tarsolyában minden felmerülő problémára. Egészen egyszerűen tény, hogy a keresztény hitből nem következik megoldás minden konkrét nehézségre, és minden keresztény jól teszi, ha tudatosítja magá-

¹⁴Karl Rahner:
*Glaubensbegründung
heute.* In uő: *Schriften zur
Theologie.* XII. kötet.
Benziger, Zürich,
1975, 17–41.

¹⁵Helmut Merklein:
*Politische Implikationen
der Botschaft Jesu?*
In uő: *Studien zu Paulus
und Jesus.* Mohr Siebeck,
Tübingen, 1987, 201.
(Wissenschaftliche
Untersuchungen zum
Neuen Testament 43).

¹⁶Hans Urs von Balthasar:
*Laienbewegungen
in der Kirche.* In uő:
*Gottbereites Leben. Der
Laie und der Räteland.
Nachfolge Christi in der
heutigen Welt.* Johannes
Verlag Einsiedeln,
Freiburg, 1993, 223.

¹⁷Karl Rahner:
*Philosophie und
Philosophieren in der
Theologie.* In uő:
Schriften zur Theologie.
VIII. kötet. Benziger,
Einsiedeln, 1967, 66–87.

Konkrét cselekvésformák

ban, hogy az emberi tudás mai mennyisége mellett senkinek nem áll módjában feszültségek nélkül és résektől mentesen egészzé szerveznie a rendelkezésére álló ismereteket (kissé otromba kifejezéssel ezt az elkerülhetetlenül visszas helyzetet nevezte annak idején gnószológiai konkupiszcenciának, az ismeretek integrálhatatlanságának Karl Rahner¹⁴). Ebből pedig a mérlegelés, a tapogatózó útkeresés, a helyzETFelmérés és az esélylatolgatás gyötrelmes kötelessége következik minden értelmiségi ember számára. A kortárs katolicizmus világszerte egyik legtekintélyesebb alakjaként számon tartott Reinhard Marx bíboros például több ízben úgy nyilatkozott, hogy csak a nukleáris energia visszaszorítása, az atomerőművek bezárása jelentheti az emberiség fejlődésének további útját — egy ilyen (ha nem is tanítóhivatali, de mindenképpen mérvadó) álláspont ismeretében mit tehet az a mérnök, az az energiajogász vagy az a politikus, aki keresztényként szerephez jut energetikai kérdések kapcsán olyan országokban, amelyek éppen ellenkezőleg képzelik el a fejlődést? (És az atomenergia kérdése szinte eltörpül a bioetika újabb problémáihoz képest.) A keresztény értelmiségnek feladata lehet, hogy a legkülönbözőbb területeken alternatív pályát kínáljon az emberiség történelmi előrehaladásához, annak a kockázatát is vállalva, hogy kisebbségben marad.

Tévedés lenne persze azt gondolni, hogy a keresztényeknek különbejáratú ellenvilágot kellene kidolgozniuk az elvi kérdésekben. Ily módon csak elszigetelődnének, és végső soron elárulnák a küldetésüket. Ahogy akkor is „szakítanának a hitükkel, ha a merőben elvi szinten ápoló remény és a tisztán szóbeli igehirdetés területére vonulnának vissza, s a világot és az embert cselekedetek nélkül ráhagynák nehéz sorsára”,¹⁵ akkor is gyávának bizonyulnának, ha nem mernének konstruktív javaslatokkal élni a történelmi, politikai vagy tudományos problémákkal kapcsolatban. Meghökkenítő, hogy e téren éppen a katolikus gondolkodás leginkább elméleti igényű képviselői részéről kapnak támogatást. A látszólag a teológiai eszmefuttatások és az európai kultúra bástyái mögé visszahúzódó Hans Urs von Balthasar arról beszél, hogy az emberiség túlélésének nagy kérdéseit nem a teológia fogja megoldani, hanem azok a szaktudományok, amelyek területén halatlanul jótékony tevékenységet fejthetnek ki a kompetens laikusok, más szóval a keresztény értelmiségiek, akiknek ezért az egyházi misszió első sorában van a helyük.¹⁶ A katolikus gondolkodás másik óriása, a hírhedten absztrakt Karl Rahner valamivel korábban azt emelte ki, hogy véget ért immár az az időszak, amikor a teológiának a filozófia volt a kitüntetett, ha nem az egyetlen párbeszédpartnere, s immár a társadalomtudományokkal kell kapcsolatot keresnie, ily módon pedig közvetlen kapcsolatba kell kerülnie a modern világ konkrét problémával.¹⁷

Még így is roppant problémaként áll minden keresztény ember előtt az a kérdés, hogy a keresztény üzenetből levezethetők-e a társadalom és a tudomány területén alkalmazható, egészen meghatározott stratégiák. A válasz alighanem csak negatív lehet. Érdemes megfontolni az imént idézett nagy katolikus egzegéta, Helmut Merklein véleményét.

¹⁸Helmut Merklein:
*Politische Implikationen
der Botschaft Jesu?*
i. m. 198–199.

¹⁹Martin Hengel – Anna-
Maria Schwemer: *Jesus
und das Judentum.*
Mohr Siebeck, Tübingen,
2007, 278–279.

**A keresztény értelmiség
verbális és nem
verbális jelenlétformái
a társadalomban**

²⁰Charles Taylor:
*Why We Need a Radical
Redefinition of
Secularism.* In Eduardo
Mendieta – Jonathan
VanAntwerpen (szerk.):
*The Power of Religion in
the Public Sphere.* Co-
lumbia University Press,
New York, 2011, 34–59.

nyét, aki szerint a korai keresztény szövegek történelmi vizsgálatának az is fontos eredménye, hogy ismét „idegenné”, távolivá, elgondolkodtatóvá és szokatlanná tudja tenni a jézusi üzenetet, s így elejét tudja venni annak, hogy „rövidlátó módon jelenlegi problémák megoldására használják fel”,¹⁸ azaz pontosan azt az erőfeszítést követeli meg, amely az egykori üzenet és a mai helyzet közötti kapcsolat megtalálásához szükséges. A történeti Jézus nem kezdeményezte a rab-szolgák felszabadítását (ehhez a lépéshez sok százévnnyi kereszténységre és egyéb áramlatokra volt szükség), nem adott kulcsot politikai döntésekhez, és természettudományos kérdésekről sem nyilatkozott. Ma már tudjuk, hogy voltak a kortársak számára egyértelmű politikai célzásai (amikor szélingatta nádszálát emlegetett, mindenki tudta, hogy gúnyosan a Tibériásban hellenista központot kialakítani próbáló és ezért a népből hatalmas ellenérzést kiváltó Heródesre utal, akinek tibériási pénzein nádszál volt látható¹⁹), de konkrét társadalmi és tudományos stratégiákat nem adott.

Ezért az sem egyértelmű eleve, hogy a keresztény értelmiség milyen formában lehet jelen a társadalomban. Ebből a szempontból érdemes különbséget tennünk a jelenlét verbális és nem verbális formái mellett. Ezen azt értem, hogy az értelmiségi jelenlétnek az újkorban kitüntetett jelentőségűnek számító szóbeli megnyilatkozásokon kívül más módjai is létezhetnek, amelyeket nem érdemes csekélyebb értékűnek tartani a szavak erejénél.

Ami a verbális jelenlétet illeti, a 21. század intellektuális konstellációja nagymértékben kedvez a ténylegesen vallási meggyőződések nyilvános képviselésének. A katolikus Charles Taylor mindenkinél nyomatékosabban figyelmezteti a felvilágosodás örökségére hivatkozva csak meghatározott típusú (általánosan érthető és általánosan belátható) érveket elfogadni hajlandó nyilvános szereplőket arra, hogy politikai és morális kérdésekben nem tehető éles különbség a mindenki számára használhatónak vélt szekuláris racionalitás és az ehhez képest elkülönített státuszba száműzött vallási nyelv között. A politikai erkölcs megalapozására használt legfontosabb meggyőződések (például az utilitarista és a kantiánus elvek) egyáltalán nem tekinthetők általánosan érthetőnek és meggyőzőnek, és ezért nem is szabad más ismeretelméleti státuszt biztosítani nekik, mint a vallási elgondolásoknak. Ennélfogva pedig nem igazolható az a vélemény, állítja Taylor, mely szerint a plurális demokráciában minden polgár csak racionális fogalmakat használhat, a vallási meggyőződéseit pedig le kell adnia „a nyilvánosság ruhatárában”.²⁰

Másodsorban a keresztény értelmiségnek módjában áll, hogy új-fajta együttműködési formákat kezdeményezzen. Miért lenne elképzelhetetlen, hogy saját kereszténységüknek a szellem emberei oly módon adjanak kifejezést, hogy nagy szembenállásokat generáló kérdésekben éppen az ellentábor képviselői között keresnek szövetségest vagy tanácsadót? Miért lenne elképzelhetetlen, hogy pontosan keresztény szellemek verjenek hidat szekértáborok és egymást megvető csoportosulások között? A politikai, kulturális és ideo-

²¹Thomas Merton: *Is the World a Problem?* In uő: *Contemplation in a World of Action*. Notre Dame University Press, Notre Dame, 1998, 141–153.

Újfajta együttműködések és szövetségek

²²Hans Joas: *A hit választása. Milyen jövője lehet a kereszténységnek?* (Ford. Görfől Tibor.) Vigilia, Budapest, 2014 (a könyv egész hetedik fejezete igen tanulságos ebből a szempontból).

²³Karl Jaspers: *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte*. Artemis, Zürich, 1949.

lógiai logika alapvetően ellentmond minden ilyen törekvésnek, de sokszor megnyugtatóan hatna, ha a világ bölcsessége e szembenállások terén is balgaságnak bizonyulhatna. Ki gondolta volna például, hogy a szemlélődő elvonultságot kultiváló Thomas Merton éppen a marxizmusban keres majd szövetségést magának?²¹

Persze komolyabb szövetségek megkötése is programot adhat ma a keresztény és általában a vallásos értelmiségnek. Azok után a századok után, amikor olyan mozgalmak és gondolatrendszerek feszültek egymásnak gyilkos erővel, amelyek egy-egy meghatározott csoport javát kívánták előmozdítani mindenki más kárára, korunk azok szövetségkötését teszi kívánatosná, akik *konkrét* hagyományok talaján *egyetemlegesen* minden ember javát tartják szem előtt. Mennyire biztató az a napjaink egyik figyelemreméltó nyilvános értelmiségijétől, a katolikus Hans Joastól származó meglátás, hogy a nagy frontvonalak ma már nem a vallásos és a szekuláris értelmiség, hanem az univerzalisták (az emberiség egyetemes javát akarók) és a nem univerzalisták (részleges csoportok érdekeit szolgálók) között húzódnak. Joas arról beszél, hogy „az univerzalizmus olyan formája nyerhet teret, amely nem kívánja meg az embertől, hogy szakítson az önértelmezésének alapjául szolgáló hagyományhoz fűződő kötődésével”, és ez a konkrét hagyományokat elismerő egyetemesség „összszekapcsolja egymással az erkölcsi és a jogi univerzalizmus vallási és szekuláris formáit. Együttesen helyezkednek szembe az anti-univerzalizmus rasszista és más formáival, azzal a posztmodern gondolkodással, amely lemond az egyetemes érvényességi igényekről, és azzal a szemléletmóddal, amely az egymással vetélkedő univerzalizmusok közül valamelyiket az egyetlen lehetségesnek állítja be.”²²

A keresztény értelmiségnek tehát minden okosságát és józanságát latba vetve kell átgondolnia, hogy kikkel köt szövetséget. Az sem zárható, hogy inkább tartózkodnia tanácsos olyan eszméket képviselő áramlatoktól, amelyek túlságosan szűkösek ahhoz, hogy be tudják fogadni a kereszténységet. Ezen a téren rendkívül sok tisztázni való vár még azokra, akik meg szeretnék világítani a kereszténység és az emberi együttélés magától értetődőnek tűnő mai tényezői (a demokrácia, a nemzetállam, az emberi jogok, a szabadpiac, a folyamatos fejlődés, a természettudományos kutatás és még oly sok minden) közötti viszonyt. Támpontul szolgálhatnak számukra az elmúlt években ismét több tudományterület érdeklődésének fókuszába kerülő tengelykorok tulajdonított civilizációs és kulturális vívmányok. A tengelykor kifejezést a negyvenes évek végén kiadott történelemfilozófiai művében Karl Jaspers használta először.²³ Azt a Kr. e. első évezred derekán bekövetkező fordulatot jelölte a kifejezéssel, amellyel megszülettek a világ nagy civilizációinak klasszikus alkotásai, a nagy zsidó próféták szövegei, a platóni és arisztotelészi filozófia művei, a kínai Daodejing vagy a hindu Bhagavadgíta. A tengelykor egyben az univerzalizmus megszületésének is az ideje, amikor felszámolódtak olyan kulturális normák, amely jogosságához azelőtt nem fűződött kétely: a fegyveres hős eszménye, a természet időbeli ritmusának dominanciája, a kéz-

²⁴Lásd erről a méltatlanul elfeledett David Martin elemzéseit: *Axial Religions and the Problem of Violence*. In Robert N. Bellah – Hans Joas (szerk.): *The Axial Age and Its Consequences*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge – London, 2012, 294–316.

²⁵Robert N. Bellah: *Religion in Human Evolution. From the Paleolithic to the Axial Age*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge – London, 2011, különösen az V–VIII. fejezetek (265–566.).

²⁶Romano Guardini: *Ethik. Vorlesungen an der Universität München*. Aus dem Nachlaß herausgegeben von Hans Mercker. 2. kötet. Grünewald – Schöningh, Mainz – Paderborn, 1993, 801.

Hétköznapi pozitív megnyilvánulások

zelfogható tárgyakban vagy a hatalom képviselőiben lakozó szent erő képzete és a törzsi alapú vérszövetségek szűk körű önérvényesítési törekvése. Szövetséges után nézve a keresztény értelmiségieknek mindig mérlegelniük kell, nem olyan áramlatok kínálják-e fel magukat nekik, amelyekben ezek a tengelykorban diszkreditálódott tényezők köszönnek vissza.²⁴

A tengelykor jelenségeinek talán legkiválóbb ismerője, a közel-múltban elhunyt Robert Bellah ugyanis tudta, hogy a történelem folyamán semmi sem vész el teljesen, s a rejtve továbbélő túlhaladott mozzanatok állandó kísértést jelentenek a vallásokra nézve.²⁵ A leggyakoribb ilyen veszélyforrás, hogy a vallásokat politikai és gazdasági célok elérését szolgáló eszközként használják, akárcsak a tengelykor előtti kultúrákban: ha a vallások engednek a politikai instrumentalizálásnak, nyomban megnyitják magukat a fizikai és a szellemi erőszaknak, ami korunk talán legtöbbet hangoztatott vádját a vallások minden formájával szemben.

A szóbeli nyilatkozatokon, állásfoglalásokon, javaslatokon, bírálatokon és terveken kívül azonban természetesen más lehetőségek is vannak arra, hogy valaki sajátosan szellemi síkon jelenítse meg keresztény meggyőződését. A legnyilvánvalóbb formában a művészet terepén, ahol ugyanúgy nem szükséges kifejezetten és közvetlenül vallási tartalmakat megjelenítenie ahhoz, hogy keresztény művészetet hozzon létre (a kifejezéstől való félelem téves feltételezésekből fakad), mint ahogyan más szférákban sem elengedhetetlen ez a fajta közvetlenség. A művészet legérzékenyebb keresztény értelmezői azt idézik emlékezetünkbe, hogy míg az elvont állítások sora soha nem érhet véget, mert absztrakt állításokkal soha nem lehet kimeríteni a valóságot, addig a műalkotások mindig „egész, egész kis világot” alkotnak, s így „viszonyban vannak az egésszel, a világmindenséggel”, azaz „megszólaltatják a mindenséget”: minden valódi műalkotásban „az egész világ jelen van”.²⁶ Mi másra lehetne még szüksége annak, akinek komoly közlendője van?

Ha viszont hihetünk az egzegétáknak, és Jézus nyilvános jelenléte mindenekelőtt azért különbözött a vallási szempontból kívánatosnak tartott állapot előidézésére törekvő, sokszor erőszakos eszközökkel törekvő kortársaitól, mert tudta, hogy ez az állapot (Isten országa) már jelen van, akkor felszabadító perspektíva nyílik meg mindazok előtt, akik legszívesebben tartózkodnának a jól érzékelhető nyilvános tettektől és nyilvános állásfoglalásoktól. Minden egyes értelmiségi életforma mérhetetlenül sok alkalmat kínál az ország jelenlétének érzékeltetésére. Orvosoknak, mérnököknek, tanároknak, jogászoknak és közgazdászoknak az egész munkája olyan helyzetekből szövődik egybe, amelyekben bármikor dönthetnek a jóindulat, az együttérzés, a valódi figyelem, a nagylelkűség, az irgalom vagy az őszinte udvariasság mellett. Mindezek nem csupán jámbor gesztusok, hanem valóban az ország jelenlétének jelei, és ha értelmiségi pozícióban valósulnak meg, egészen különleges erővel nyilvánulhatnak meg olyan emberekkel szemben, akik másféle magatartáshoz szoktak hozzá.

Horizontális szolidaritás

Igaz, hogy Hans Urs von Balthasar a kompetens laikusokat tolja az egyház missziós tevékenységének első vonalába, de a következő lélegzetvételével nyomban megemlíti, hogy feladatuk betöltéséhez nem tudják nélkülözni a nem kompetens (azaz ebben az értelemben nem értelmiségi) laikusok seregét, a hiteles papokat és a rejtetten élő kontemplatív lelkeket. A teológus ezzel Charles Péguy hű tanítványának mutatja magát, Péguy egyik gyakran hangoztatott elgondolása ugyanis az volt, hogy a szentek csak a névtelen keresztények, a hősök csak a névtelen küzdők táptalajából sarjadhatnak ki. Azután, hogy a laikusok jelentőségének és feladatának elismerésével a 20. században bizonyos mértékben az egyházi tekintély horizontális eloszlása következett be, a 21. században annak az értelmiségnek is horizontálisan ki kell terjesztenie a saját kompetenciájáról alkotott értelmezését, amely újkori története során gyakran szorított a magasabb rangúak és saját maga érdekeinek érvényesítésére. A szellem keresztény emberei jól teszik, ha tudatosítják, hogy kompetenciájuk elválaszthatatlan azoktól és elsősorban azokért van, akik nem kompetensek.

Ez azonban semmivel sem csökkenti annak a kritikai feladatnak a súlyát, amely eredendően része az életformájuknak. És ez a legkényesebb kérdéssel, az egyház belső kritikájával kapcsolatban sem szorítható háttérbe. A „legendásan vallásos” és „önmagát a legigazhitűbb kereszténynek tartó” Petrarca,²⁷ az első reneszánsz értelmiségi óta köz hely, hogy az egyházi viszonyokon gyakorolt bíráló inkább az őszinte elköteleződés, mintsem a kívülről állás jele. De még így is hamar unalomba fullad és önérvényesítési törekvésnek bizonyul az a bíráló, amely főként másokra, főként a nem laikusokra irányul. Nem mintha nem lenne életszükséglete a kereszténységnek a lojális belső kritika kultúrája, amely főként Magyarországon olyannyira szegényes. Sokkal fontosabb lenne azonban, hogy kritikai erejét a laikus értelmiség inkább a saját berkeiben jelentkező látens eretnokségek megvilágítására fordítsa. A kifejezés azokat a magatartásformákat, életszervező stratégiákat és önértelmezési modelleket jelöli, amelyek magától értetődően elfogadottnak számítanak, ám valójában talán jobban meghamisítják a kereszténység lényegét, mint a hivatalosan számon tartott heterodox tételek. „Elképzelhető például, hogy a konzervatív beállítottságú nagypolgárság vagy kispolgárság nyárspolgári mentalitása alapján véve sokkal nagyobb eretnokség, mint azé az emberé, aki azt állítja, hogy nincsenek agyhalok.”²⁸

Ha valaki futó pillantást vet korunk laikus keresztény értelmiségeire, az a benyomása támadhat, hogy az Evangélium etikája és a hegyi beszéd szelleme még nem igazította magához maradéktalanul a szellem keresztény embereinek életszemléletét. Az a feladat vár még rájuk, hogy a nem értelmiségi életformájú keresztényekhez és minden más, tőlük különböző csoporthoz fűződő viszonyukat megtisztítva újfajta, horizontális szolidaritás jegyében fordítsák mindenki javára negatív és pozitív előjelű gesztusaikat egyaránt.

²⁷Charles Trinkaus:

In Our Image and Likeness. Humanity and Divinity in Italian Humanist Thought. I. kötet. University of Chicago Press, Chicago, 1970, 3.

²⁸Karl Rahner:

Politische Dimensionen des Christentums. Ausgewählte Texte zu Fragen der Zeit. Kösel, München, 1986, 60.

Az egyház-hajó révkalauzai

KAMARÁS ISTVÁN

1941-ben született Munkácson. Olvasás- és vallás-szociológus.

**Buták, büszkék,
szakemberek,
értelmiségiek**

¹Németh László: *Új enciklopédia*. Nyugat, 1931:23.

„Minél butább a beszéd, annál jobban megközelíti az igazságot. A butaság szerény és őszinte, az ész meg köntörfalaz, és titkolózik. Az ész alávaló, a butaság meg nyílt és becsületes”, mondhatja Dosztojevszkij Aljósával. És mintha Aquinói Szent Tamás is megerősítené ezt az — első hallásra értelmiségellenesnek tűnő — álláspontot, pedig őt aligha lehetne a buták közé sorolni: „Lehet, hogy a büszkék felfognak valamit az értelmükkel, de az ízére nem jönnek rá. Ha tudják is, mint vannak a dolgok, mégsem tudják, mi az ízük.” Igaz, a buta és a ráérző is lehet gőgös, agresszív vagy sóltan. Akárhogy is, a szakember tudománya — bármily nagy tudósé — rendszerint csak részhorizont, és ezért a pluralitás mai világában még ő is ki van téve mind a sokféleség káoszban való elveszettségnek, mind pedig a manipuláltságnak és megvezettségnek. Ennek a világnak elsődleges jellemzője életvilágunk darabokra töredezettsége, a komoly energiákat lekötő, egészségünket és egész-ségünket károsító gyakori szerepváltás. A normák sokféleségének pluralizmusa sokak számára a relativizmus labirintusát jelenti, amelyben az állhatatosság és a hűség erőn felüli erőfeszítést követel, ugyanakkor persze kellőképpen fel is értékelődik. Természetesen felértékelődik az egész-ben látó, az egészet átlátó értelmiségi is, aki Németh László szerint „nem taktikában, kis lépésekben, nyers praktícizmusban gondolkodik, hanem jövőben, távlatokban, világdiplomáciában”.¹ Ehhez a még csak a pozíció és a nomenklátúra szerinti értelmiséginek ízig-vérig értelmiséginek kellene lennie, aki — szemben a csőlátású szakemberrel és a magabiztos funkcionáriussal — reflektál, értelmez, az „érted haragszom” jegyében kritizál, és ha kell, protestál.

Az *Információ* című Örkény-egypercesben a kisablak mögött ülő kisember immár tizennégy éve válaszolt hibátlanul a „Merre vannak a Montex irodái?”, „Hol található a Ruggyanta Hulladékfeldolgozó?” kérdések valamelyikére. Egyszer történt csak, hogy „elnézett a megszűnésbe, aztán így szólt: »Mindnyájan a semmiből jövünk, és visszamegyünk a nagy büdös semmibe«. A hölgy panaszt tett, a panaszt megvizsgálták, megvitatták, aztán elejtették. Tényleg nem olyan nagy eset.” Akik — nem véve észre a rendkívülit, a lényegét, a transzcendálást — így döntöttek, a pozíciójuk és a nomenklátúra szerint ugyan értelmiségiek voltak, hozzájuk képest mégis inkább a kisember volt az értelmiségi, ők meg sokkal inkább funkcionáriusként viselkedtek. Akár *A Mester és Margarita* Pilátusa. Úgy gondolom, hogy a Bulgakov-regényben az ateista folyóirat főszerkesztője sem értelmiségi, hiába vérprofi vallástörténész, ám a TÖMEGÍR elnökeként a kultúrpolitikai ha-

talom funkcionáriusa. A regénybeli Lévi Máté — bár hűséges tanítvány — szintén nem igazi értelmiség, ugyanis bigott, fekete-fehér gondolkodású, hiányzik belőle a rálátás. A szörnyen műveletlen Iván hiába „író ember”, divatos költő, csak azután válik értelmiségivé, hogy Wolanddal találkozik, aki ebben a műben nem annyira az ördög, mint inkább az „erő része”, a dialektikus gondolkodás képviselője, aki az egész nevében neveti ki és ítéli el a partikularitást. Ebben a regényben szerintem esendősége ellenére is a Mester az igazi értelmiségi, ugyanis a szellem embereként a partikularitással szemben ő képviseli a kreativitást, az iróniát, a szépséget és a szerelmet, és jeleníti meg regényében a hatalom karmában vergődő nagyhatalmú funkcionáriust és az irgalmas jézusi szeretetet.

Láttelek

Keresztény diplomásaink jelentős része hétfőtől péntekig jobbára szakember, szombaton rendszerint telkén kapálgató kispolgár, vasárnap misét, istentiszteletet „hallgató” és „szentségi szolgáltatásokat igénybe vevő” hívő. Nagyobb részük testileg-lelkileg fáradt, akik vagy beleszakadnak a munkába, vagy belefásulnak a munkanélküliségbe, akiknek egészségük és egészsége egyaránt rossz állapotban van. Sokuknak még mindig kisebbségi érzésük van, ezért visszahúzódnak a szerepléstől, a közélettől és a politikától. Azok sincsenek kevesen, akik identitásukban gyengék, és ezért állandóan azt bizonygatják, hogy ők attól, hogy vallásosak, még normális emberek, és nem ritkán erre még rá is játszanak felvett lezserséggel és szabadossággal. Mások keresztény kultúrfölényüket érzékeltetik, ám nagy költőinknek jobbára csak istenes verseit szeretik. Akadnak szép számmal csikorogva becsületes, szögletes „csakazértis” keresztények, akik minduntalan felhorzsolják felebarátaikat. Vannak, akik visszasírják azokat az időket, amikor még istenigazából mártíromkodhattak. Akadnak köztük szép számmal, akik úgy érzik, most végre eljött az ő idejük, és megpróbálják 2015-ben is valahonnan a harmincas évek keresztény kurzusától folytatni. Akadnak — belőlük is akad bőven —, akik tilalomfa-ültetéssel foglalkoznak, kijelölik, mit szabad, mit nem egy jó kereszténynek, és akik másképpen viselkednek, azok hamar megkapják tőlük a „nem keresztény”, az „eretnek”, a „liberális” vagy a „szabadkőműves” címkét. Bizony nem kevesen akadnak olyanok is, akikre ráillik Tarkovszkij Stalkerének megállapítása: „És még ezek nevezik magukat értelmiségieknek?! Nem hisznek semmiben. A hit szerve elsorvadt bennük, mert nem használták.”² És természetesen találhatunk köztük igazi értelmiségieket is. Ők sem tökéletesek, hiszen őket is fenyegetik — Nyíri Tamás szavaival³ — a sárga irigység, az önhittség, a szégyenkezés, a magánzás, a mindenáron jót tevés, a kiábrándulás és a félelem démonai.

²Kamarás István: *Keresztény értelmiség a pluralista társadalomban*. In uő: *Kis magyar religiográfia*. Pro Pannonia, Pécs, 2003.

³Nyíri Tamás: *Lelkünk démonai és angyalai*. Egyházfórum, Budapest, 2004.

Keresztény értelmiségi a „keresztény társadalom” után

A „keresztény társadalom” vége olyan válsághelyzet, mely egyben kegyelmi helyzet is lehet, ha el tudjuk kerülni a tévutakat. Az egyik ilyen az integrizmus, a vallási totalizmus, a vallási hegemonia, olyan fun-

⁴Johann Baptist Metz:
Memoria passionis.
Veszélyes emlékezet a
pluralista társadalomban.
(Ford. Görfői Tibor.)
Vigilia Kiadó,
Budapest, 2008.

Egyházak és értelmisségek

⁵Tomka Miklós:
Egyház a társadalomban.
PPKE BTK Szociológiai
Intézet, Budapest –
Piliscsaba, 2007.

⁶Lesslie Newbiggin:
Evangelium a pluralista
társadalomban. (Ford.
Boros Attila.) Harmat
Kiadó, Budapest, 2006.

damentalista mozgalmak, mint az „imádkozz és vállalkozz” jegyében hódító evangélikalizmus vagy az Opus Dei. A másik a *Civitas Dei* és a *Civitas Terrenat* radikálisan különválasztó újgnoszticizmus és újmanicheizmus. A harmadik pedig az egyre divatosabb ezoterizmus és miszticizmus. Mindhárom zsákutca vezető funkcionáriusai között szép számmal akadnak keresztény diplomások. Ma még mindhárom irányzattal szemben eléggé gyenge a kritikus reflexió, melyhez keresztény értelmiség szükségeltetik. Johann Baptist Metz⁴ a „kicsiny nyáj” fundamentalista elképzelésével és a polgári szolgáltató egyházzal a „katolikus elefántot” állítja szembe, mely testes és méretes, és ezért nehézkes, de elefántmemóriája van, ami lehetőséget ad a távlatos önkritikára. A mi elefántunk, mi tagadás, meglehetősen vastagbőrű, dacos és maradi, ugyanakkor érzékeny lelkű, ami Metz szerint a *compassio* jegyében álló politikai misztika forrása lehet.

Mi a helye és a szerepe a keresztény vallásnak, egyházaknak és értelmiségi ágenseiknek a differenciálódó, változó, plurális társadalomban? Hogyan fogalmazzák meg a keresztények — immár számszerűleg, kulturálisan és társadalomszervezetileg nem uralmi helyzetükben — identitásukat? És egy kifejezetten keresztény értelmiségieknek szóló kérdés: hogyan artikulálható a keresztény hit értelmes volta és értelemadó természete egyfelől a hívó emberek, másfelől a nem hívók nyilvánossága előtt? Ezekre a kérdésekre válaszolva Tomka Miklós⁵ úgy látja, hogy mindenekelőtt létre kell jönnie a kereszténység új intézményi-szervezeti csíráinak, ugyanis szerinte a plurális profán világ váltakozó kihívásaival történő szüntelen és kikerülhetetlen viaskodás terhét már alig-alig tudja átvállalni a hagyományos vallási intézmény. Ebben a helyzetben szerinte jócskán felértékelődik a keresztény egyének és értelmiségiek szerepe.

Az elmúló „keresztény társadalom” utáni világ egyházai Tomka szerint fokozott mértékben szorulnak az értelmiségiek, és közülük is kiemelten a társadalomtudományokkal foglalkozók segítségére; olyannyira, hogy a filozófiát mint a teológia szolgálólányát a szociológiának kell felváltania. A „keresztény társadalom” felülről lefelé irányuló igehirdetése helyett nyílt kimenetelű párbeszédre, őszinte egymásra hallgatásra van szükség. Csakis a megszólítottak nyelvén és életkontextusában lehet evangelizálni. Ebben a folyamatban szerintem kulcsszerepet kap a megfelelő kommunikáció, és ez — mint tolmácsolás — megint csak kiemelten értelmiségi feladat. Lesslie Newbiggin⁶ úgy látja, hogy a jövő missziójában az egyházaknak le kell mondaniuk arról, hogy a történelmet kényük-kedvük szerint irányítsák. Az új misszióban az Ország immár nem egy diadalmas kereszties hadjáratban visszaszerzett terület, nem is imperialista világbirodalom, hanem egy ebben a történelemben élő közösség, mely folyamatosan felidézzi a jézusi történetet. Döntő mozzanat, hogy miképpen tud életre kelni az Evangélium különböző kontextusokban.

A jövő egyházának küldetése van a világivá vált világ bármiféle ügyében, de csak akkor felelhet meg feladatának, ha elfogadja a világ au-

⁷Michael Creal (szerk.):
In the Eye of the Catholic Storm. The Church Since Vatican II. Harper Collins Publishers, Toronto, 1992.

⁸Johann Baptist Metz: i. m.

**Kontraszt-társadalmak
mint jézusi alternatívák**

⁹Herwig Büchele:
Keresztény hit és politikai ész. (Ford. Boros István et al.) Egyházfórum, Budapest – Luzern, 1991.

tonómiáját, és lemond a hatalomgyakorlásról. Rémi De Roo kanadai püspök a katolikus egyházra vonatkozóan a következő problémaköröket emeli ki: nők, szegények, ökumené, újraraházasodottak, marginális helyzetűek, szolgálatot elhagyó papok, homoszexuálisok, az emberi személy szentsége, internacionális és interkulturális dialógus az emberről.⁷ Ebben a diskurzusban az egyház társadalmi utópiák mérlegelő képviselőjében jelenhet meg. Az egyháznak a társadalomkritikát olyan prófétai nyelven kell művelnie, mely szaktudományi megalapozása ellenére az egyszerű ember számára is érthető, ez pedig emi-nensen értelmiségi feladat.

Metz⁸ szerint a teológia eddig nem nagyon engedte, hogy a hívő ember kérdést tegyen föl Istennek, például azt, hogy miért engedi ezt vagy azt, márpedig szerinte a modern ateizmus éppen a helytelenül kezelt teodiceiai problematikából nőtt ki. Úgy gondolja, hogy az imádság nemcsak arra való, hogy vigaszt nyújtson, hanem arra is, hogy nyugtalan kérdéseket szakítson föl a szenvedésből. Hozzátehetjük: a hívő értelmiségi lényegéhez is hozzátartozik a kérdező ima. Gáncs Pétertől hallhattuk, hogy Tamás apostol nem hitetlen, hanem az értelmiségi, a kutató, aki hittal kimondja az igazságot, és hite szabaddá teszi őket. Úgy vélem, hogy a dialogizáló imában válhat felnőtté a „keresztény társadalom” utáni vallásos ember, aki a Krisztus-követést jóval inkább útnak, mint egy áldott állapot fenntartásának tartja. Newbigint azt hangoztatja, hogy mivel csak keresői vagyunk az igazságnak, még a képtelenségnek, vagy akár az agnoszticizmusnak is helye lehet a keresztény életben. Szerinte még a dogma sem örök igazság, hanem egy történet, mely nincs bejezve. Így a világ helyes keresztény értelmezése: benne lakni Isten cselekvésének történetében.

Az egykori „keresztény társadalom” — Herwig Büchele⁹ kifejezésével — „strukturakonzerváló” rendszer volt, melyben nagyon kevés az esélye a participatív egyháznak, mely a személyiséggé válás mellett egy igazságos, szabad és dinamikus társadalom feltételeinek megteremtését is segítheti. A katolikus politológus szerint Jézus szava a mindennapi életükben találta „telibe” az embereket, és felbátorította őket, hogy egymással új életet kezdjenek. Az egyháznak, ha Jézust akarja követni, folytatja Büchele, kutatnia kell a relatíve legjobb és reálisan lehetséges eszközök után. Ebben a tekintetben Isten Országa korántsem valamiféle túlvilági álmodozás, hanem a küszöbön álló és sürgető közeljövő, a társadalom megújulásának aktuális programja. Ennek keretében az emberi lét minden területét átfogó társadalmi részrendszereket, úgynevezett kontraszt-társadalmakat kell kiépíteni, melyekre jó példák a bázisközösségek vagy az élő közösségekre épülő egyház-közösségek. A kontraszt-társadalom Büchele elképzelésében nem kontratársadalom, hanem a társadalomért való szolgálat, még hozzá az alkotó etika jegyében. Még az egész társadalmat és a „nagyegyházat” is megtermékenyítheti a keresztény kontraszt-társadalmak kebelében kibontakozó életmód és életminőség. Hogy ez megvalósulhasson, sze-

**Kicsiben és alulról
történő építkezés**

rinte kétféle buktatót kell elkerülni: az evilági messianizmust (mely szerint mi vagyunk az igazak) és az állam helyére lépő „államvallásos” konstantinizmust (ha tetszik, khomeinizmust).

A kontraszt-társadalmak kiépítése kicsiben és alulról építkezés, mely nem a „holnapra megforgatjuk az egész világot” hebehurgya és/vagy öntelt radikalizmusa jegyében folyik. A forradalmi vagy tekintélyelvű megoldásokkal szemben Büchele a mindenkori terepviszonyok figyelembevételét (vagyis a szenttamási okosságot mint realitásérzék) szorgalmazza, és olyan utópia-horizont kialakítását, melynek orientáló értékei a szabadság, a béke, az öröm, az igazság és az igazságosság. Ez a program tehát nem nulla-pontról, hanem magából az elidegenedett valóságból startol, miként Jézus etikája is konkrét helyzetekben született. A jézusi alkotó etika a fennálló hatalommal szemben nem valamiféle ellen-hatalom, hanem türelmes elfogadása annak, hogy rossz is létezik, de abban a reményben, hogy javítható. Ennek az etikának a helyzet, a lehetőségek, a célok, az eszközök, a következmények, az eljárások, a döntések és a megvalósítás egyaránt fontos elemei. Taktikája nem a kisebbik rossz, hanem a viszonylag jobb.

Ezt a programot a „keresztény társadalom” uralkodó egyháza képtelen megvalósítani. A kontraszt-társadalmak egyházában minden egyes hívő, minden egyes közösség prófétaként szólhat és cselekedhet, az egyházi hivatallal való indokolt szembeszegülés adott esetben éppenséggel a Lélek működése lehet. Ez az egyház tehát nem monarchikus, nem demokratikus, hanem krisztokratikus, és Jézus benne az értelmező középpont.¹⁰

A keresztény kontraszt-társadalmak ágensei között a keresztény értelmiségiek olyan emberek, akik az Evangéliumban találják meg létük alapjait, akiknek nyelvismerete — a szakmai és a tudományos nyelvek mellett — a holisztikus nyelvre is kiterjed. Ez pedig a misztika nyelve.¹¹ Nem a miszticizmusé, ugyanis a misztika lényege az Isten, a szeretet megtalálása lényünk legbelsejében, méghozzá úgy, ahogy erről Martin Buber, Anthony de Mello,¹² Jálics Ferenc vagy Ottlik Géza beszélnek. Az értelmiséginek, vagyis az univerzalitás emberének, valamennyire ezt a nyelvet is értenie és beszélnie kell. Az énrre figyelve és ugyanakkor megfelelkezve önmagunkról magát a létet tapasztalhatjuk meg, tanítják ezek a mesterek. „Mindenki csak olyan mélyen tud találkozni a másikkal, amilyen mélyen saját mélységébe tud leereszkedni”, figyelmeztet Jálics,¹³ „Annál jobban közeledünk egymáshoz, minél beljebb haladunk önmagunkban, magányunk közös centruma felé”, tanítja Ottlik.¹⁴ Csak így kerülhető el az individualizmus és a kollektívizmus Szküllája és Kharübdiszé.

A „keresztény társadalom” utáni kornak kulcsfigurája kell legyen az irgalmas szamaritánus, aki a szenvedő ember fölé hajol, ha pedig értelmiségi, akkor feladata nem csupán az irgalmasság művelése, hanem egyben a civil társadalom építése is. A közéleti szamaritánus felkarolván az út mellől az összevert embert, még egy táblát is kitesz oda, mely arra figyelmezteti az arra járókat, hogy ez veszedelmes környék,

¹⁰Herwig Büchele: i. m.

¹¹Henri Boulad: *Misztika és elkötelezettség*. (Ford. Viz László.) Ecclesia, Budapest, 1998.

¹²Martin Buber: *Én és Te*. (Ford. Bíró Dániel.) Európa, Budapest, 1991; Anthony de Mello: *Ébredj tudatára*. (Ford. Máté János.) Gondverő Kiadó, Budapest, 1999.

¹³Jálics Ferenc: *Szemlélődő lelkigyakorlat*. (Ford. Varga Péter Pius.) Manréza – Korda, Dobogókő – Kecskemét, 1994, 349–350.

¹⁴Ottlik Géza: *Iskola a határon*. Magvető, Budapest, 1999, 426.

de még berohan az önkormányzatra, és — ha nem megy érvekkel, az asztalra csapva — követeli, hogy az állampolgárok adójából növeljék a közbiztonságot.

Hazai példák

A kontraszt-társadalmiság jelenségei — melyek animátorai és katalizátorai között rendre ott található a keresztény értelmiségiek — hazánkban is fel-felbukkannak. Megtalálhatjuk ezeket több neo-protestáns egyház — például a baptisták, a metodisták, az adventisták, a pünkösdisták, a Manahaim Gyülekezet — szegényeket, betegeket, elhagyottakat, fogyatékosokat, büntetés alatt állókat gondozó tevékenységében, mely rendszerint élő közösségekre épül. Ilyeneknek tartom a katolikus váci egyházmegye „szamaritánus” pasztorációjának legmeggyőzőbb elemeit: az egyházmegyei cigánypasztoráció műhelyét, a Ceferino házat, a drogos fiatalok Szegletkő Gyermekotthonát vagy az Egykereszt gitáriskolát. Beer Miklós püspök — mindemellett és mindenekelelt — arra ösztönzi a hívő családokat, hogy patronáljanak egy-egy rászoruló családot. Úgy véli, hogy az egyházmegyei költségvetésben meg kellene fordítani a műemlék templomok restaurálására és a cigánypasztorációra fordított összegek 10:1-es arányát, az utóbbi javára.

Ritka ma még a hivatalos szegényellenes elveket és gyakorlatokat kritizáló olyan fellépés, mint a Szent Egyed Közösségé, akik — afféle közéleti szamaritánusként — politikai fellépés formájában demonstrálták a Jézustól tanult szeretetet, kiállva a közterületen „életvitelszerűen lakók” mellett, mondván: „A törvényjavaslat nemcsak embertelen, hanem ésszerűtlen és célszerűtlen is. A javaslat az utóbbi idők otthontalanokat és koldusokat sújtó intézkedési sorába illeszkedik. Ahol hiányzik az együttérzés a legnyomorultabbak iránt, ott senki sem lehet nyugodt.”¹⁵

Ma még eléggé ritka hazánkban a paradigmaváltásra utaló jel a különböző egyházi stratégiákban. Az evangélikus egyházban több ilyen mozzanat szerepel: „Kezdeményező, szolgáló, képző egyház”, „Fontosnak tartjuk a lelkészek és nem-lelkészek közösen lefolytatott kulturált vitáját egyházi sorskérdésekről”, „Mindennapokban vállalható életstílus kidolgozása, egyszerű, természetes, fenntartható és környezettudatos élet”, „Kiscsoportos és házcsoportos közösségi hálózat”, „Hagyományos istentiszteleti forma családbarát átszervezése”, „Szociális alapszolgáltatások egy részének felvállalása: étkeztetés, házi segítségnyújtás, támogató szolgálat, tanyagondnoki szolgálat, utcai szociális munka, családsegítés, gyerekjóléti szolgálat, szociális nappali ellátás és családi napközi”.¹⁶ Hogy valóban felépülhet immár élő kövekből a paradigmát váltó evangélikus egyház, ennek meggyőző előjeleit érzékelhetjük a két évenkénti Szélrózsa ifjúsági találkozókön, melyeket a játékoság, felszabadultság, kreativitás és nemzedéki, habitusbeli, vallási, felekezeti és világnézeti sokfélség közötti dialógus és együtt-ünneplés jellemez.¹⁷

Steinbach József református püspök beszámolójában¹⁸ is olyan kérdésekkel találkozhatunk, melyek ugyancsak a „keresztény társadalom utáni” paradigmaváltás esélyére utalnak: „Tudjuk-e kommunikálni a

¹⁵A Sant'Egidio közösség a hajléktalanok mellett – Emberségünk veresége; <http://archiv.evangelikus.hu/lapszemle/a-sant2019-egidio-koezoesseg-a-hajlektalanok-mellett-2013-embersegunk-veresege>

¹⁶„Élő kövek egyháza” – az evangélikus megújulás stratégiája. Budapest, 2008.

¹⁷Kamarás István: Szélrózsa a szomszéd rétjén. Egyházfórum, 2008/5. 21–30.

¹⁸Steinbach József: Püspöki beszámoló. Dunántúli református lap, 2011/3. 6–8.

konkrét, jól megismert helyhez igazított Evangéliumot? Képes-e a Református Egyház, hogy identitását az adott körülmények között felismerje és újragondolja? Észre vesszük-e, hogy a ma embere határozottan elutasítja a zárt tanrendszereket, mert a ma embere tele van kérdésekkel, és semmit sem akarnak egy aszimmetrikus kommunikációban készen elfogadni? El tudjuk-e fogadni az úgynevezett holisztikus missziót, miszerint a gyülekezet legyen jelen a világ és a jelen természetes közegében, gondolva itt a kulturális, társadalmi, gazdasági, politikai közegekre? Lehet-e az Evangélium jó értelemben vett természetes közbeszéd tárgya?”

A kedvező előjelek között megemlíthetném még — ha tetszik, eléggé önkényesen kiragadott példaként — a Sacré Coeur apácák és a jezsuiták lelkeségi központjait, a meleg embereknek hitük megélésére teret és közösséget kínáló Mozaik Közösséget, a Pál Ferenc körül kibontakozó mozgalmat, a kaposvári Varga László közösségek közösségéből összeszövődő egyházközségét, a protestáns berkekből pedig a már említetteken kívül a fiatalos és dialogikus Evangélikus Hit-tudományi Egyetemet, a reformátusoknál Hajdú Zoltán Levente szőládi és Steinbach József balatonalmádi, az evangélikusoknál Donáth László csillaghegyi, Mesterházy Balázs harkai és Smidéliusz Gábor Deák téri gyülekezeteit, az adventisták terézvárosi gyülekezetét, valamint Iványi Gábor többfunkciós közösségét. Hogy mindez már elég sok, vagy még eléggé kevés, hogy már túl későn, vagy még éppen idejében történik, azt társadalomtudományi eszközökkel eléggé nehéz megállapítani. A zsidó származású párizsi bíboros, Jean-Marie Lustiger meghökkentő kijelentése szerint azonban „a kereszténység még gyermekcipőben jár Európában, virágzása csak most kezdődhet”.¹⁹ Mit mondhatunk erre? Hiszem, mert lehetetlen? Hiszem, mert lehetséges?

¹⁹Jean-Marie Lustiger:
*Liberalizmus a politikai
és társadalmi életben.*
(Ford. Ambrus Gabriella.)
Vigilia, 1992. február,
111–112.

**Homo politicus
christianus**

A keresztény értelmiséginek, aki a közügyek embere is, kötelessége kellene legyen a politizálás; természetesen kinek-kinek képessége, állapotbeli kötelessége, vérmérséklete és lehetősége szerint. Csakhogy keresztény diplomásaink jelentős része manapság hatalom-undorban szenved. A hatalmat (és így a politikát is) sokan mocskos dolognak tartják, nem gondolva arra, hogy az ember éppen az a lény, akinek lehetnékje lehet, aki (vagyis mindenki) rendelkezik több-kevesebb hatalommal. A hatalmat visszautasítók az ezzel járó felelősségtől is szabadulni akarnak. Nem tudatosítják, hogy hatalom nélküli ember nem hathat, nem adhat, hogy nemcsak visszaélni, hanem élni is, sőt éltetni is lehet a hatalommal. Ebben a tekintetben eléggé nagyfokú a bizonytalanság a keresztény diplomások körében is, akik közül sokan távol tartják magukat még a közélettől is. Mások a közéletre igennel, a politikára nemmel szavaznak (ami persze fából vaskarika), ismét mások csak a pártpolitikától határolják el magukat, a pártokat is elfogadók nagyobb része pedig csak „keresztény” pártokban gondolkodik, és csak kisebb részük tud elképzelni bármilyen, az alapvető emberi értékeket tiszteletben tartó pártok támogatóiként keresztényeket.

**A hazai közállapotok
és a keresztény
értelmisségek**

Mit tehetnek ma hazánkban a keresztény értelmisségek egy olyan világban, ahol fogy a szabad levegő, ahol a nemzeti együttműködés rendszerét felülírja az országos rendetlenség, ahol a fékek és egyensúlyok hiányában a törvényhozás nem tud (és nem is akar) ellenállni a politikai voluntarizmus kísértésének, majd élvezettel való gyakorlásának, ahol égbekiáltó a részvétlenség és nemtörődömség, ahol még a hivatalos katolikus egyház sem lép fel hathatósan a szegények, a megbélyegzettek, a megalázottak és egyáltalán az emberi méltóság ügyében? Könnyű egyetérteni Deák Dániel kérdésekbe foglalt diagnózisával, nehezebb azonban állást foglalnunk abban, hogy inkább Horányi Özsébbel értsünk-e egyet, aki szerint „ne abban versenyezzünk, ki tud még hangosabban protestálni a fennálló rendszer ellen”,²⁰ vagy Deákkal, aki szerint „nem érthetünk egyet azzal, hogy az ijesztően romló helyzetben nem lenne itt az ideje a hangos protestálásnak. A társadalom polarizálódik, és ilyen viszonyok között nem takarítható meg a világos állásfoglalás: az igen legyen igen, a nem nem.”²¹ Horányi azonban nem akarja, hogy egyáltalán ne protestáljunk, mert van, amikor tiltakoznunk kell, de elsődleges tennivalónk a demokratikus társadalom alulról, autonóm kis közösségekből történő újjáépítése lenne.

Deák úgy véli, hogy csak a jók (vagyis a pozitív értékeket felmutató személyek) között lehet közvetíteni, más viszonylatban próbálkozni nemcsak értelmetlen, hanem egyenesen erkölcstelen. Ezzel szemben Jézus bensőséges beszélgetést folytat egy szamaritánus asszonnyal, Assisi Szent Ferenc a legenda szerint nemcsak a szultánt, hanem még a sátánt is meg akarja téríteni, Ferenc pápa pedig nem szűkíti le a dialógust az értékválasztásaik alapján szalonképesekre. Eszerint nekünk, keresztény értelmisségeknek egyenesen erkölcsi kötelességünk animátorként, tolmácsként, mediátorként, moderátorként segíteni a mindenféle viszonylatban létrejövő és létrehozható diskurzust, meghozzá — Horányi kifejezésével²² — a participatív kommunikáció jegyében. Eminens feladatunk tehát a megbékélés és a kiengesztelődés folyamatainak katalizálása, ám ennek érdekében természetesen az ütközést jelentő dialógust is fel kell vállalni. Az ütközés azonban nem eredményezhet kizárást, sőt — Szalézi Szent Ferencet követően — mindenkit el kell fogadunk útitársnak. Az egyház Schillebeeckx szerint²³ a párbeszéd szentsége, és ebben a diskurzusban az egyház társadalmi utópiák mérlegelő képviselőjét kell, hogy ellássa. A mérlegelés természetesen nem jelenthet hűvös semlegességet, hanem — mint Ferenc pápa szorgalmazza — „be kell szállnunk a politikába, mert a politika a szeretet egyik legmagasabb formája, mert a közjót keresi”.²⁴ A szeretet jegyében történő politizálás keretében megvalósuló igazságtétel — ahogyan Metz gondolja²⁵ — az ellenzéki felebarát átölelésével történik.

Deák — kétségkívül jogos és erkölcsileg is indokolt — felháborodásában belehergelt magát egy olyanfajta álláspontba, mely szerint az, aki ma nem hangos, az beáll a csöndben tűrők, a megalkuvók sorába. A protestálás jogát és fontosságát sem tagadva magam

²⁰Horányi Özséb: *Demokráciadeficit*. Sándor Zsuzsa interjúja. 168 óra, 2014. június 20.

²¹Deák Dániel: *Lehet-e élet a nemzeti együttműködés rendszerében?*; Mérleg online, 2014.08.05.

²²Horányi Özséb: *A kommunikáció participációra alapozott felfogásáról*. In uő. (szerk.): *A kommunikáció mint participáció*. AKTI – Typotex, Budapest, 2008, 246–265.

²³Edward Schillebeeckx: *Tension between Church and Faith*. Concilium, 1970:71:B

²⁴Kamarás István: *A látogatás szentsége*; www.evangelikus.hu, 2014.02.03.

²⁵Johann Baptist Metz: *Az új politikai teológia alapkérdései*. (Ford. Görfől Tibor et al.) L'Harmattan, Budapest, 2006.

²⁶Gerd Theissen:
A Jézus-mozgalom. Az értékek forradalmának társadalomtörténete. (Ford. Szabó Csaba.) Kálvin Kiadó, Budapest, 2006.

az alternatívát állító és a jézusi utópia-horizont szellemében alulról építkező, a lelki, szellemi és társadalmi értelemben létrejövő kont-raszt-társadalmak keretében a jézusi erőszakmentes értékforradalmat segítő²⁶ keresztény értelmiségnek szurkolok. Másképpen: nekünk, keresztény értelmiségieknek egyik legfontosabb feladatunk — Horányi szavaival — jövőre orientált ajánlattétel társadalmunknak.

Teendők

Mindezek után itt és most mit tehet egy keresztény értelmiségi?

— Először is keresztény diplomásból keresztény értelmiségivé válik, ami egyben lelki megújulást is jelent.

— Az alkotó cselekvés jegyében ad, szakmájában és az eklézsiában egyaránt.

— Segíti a helyi társadalom erősödését, benne természetesen a keresztény értékeket is képviselve, egyszerre két — egybeépülő — ország (hazánk és Isten Országa) polgáraként.

— Bátran és szeretettel kritizálja az állami és társadalmi szervezetek és intézmények fogyatékoságait, valamint egyháza klerikalizmusát, konzervativizmusát, féltékenységét, butaságát, rendtelenségét és bigottságát.

— Segít közelmúltunk (beleértve egyháza történetét is) feldolgozásában, nem az elszámoltatás, hanem a helyretevés szándékával.

— Segít feltérképezni a bennünk (keresztényekben) meglévő előítéleteket, igyekszik megakadályozni az előítéletes viselkedést, harcol a keresztény körökben még mindig felbukkanó antiszemitizmus és egyéb kirekesztő izmusok ellen.

— Szakszerű, versenyképes és nyereséges gazdasági vállalkozások keretében a tisztas ipart űzve kamatoztatja a kapott talentumokat, segíti a gazdasági intézmények etikai kódexeinek kidolgozását, szorgalmazza a környezetkímélő, humanista gazdálkodást és fogyasztást.

— Tapintattal és szakmai felvértezettséggel vesz részt a hívek tanításában, nevelésében és ízlésük formálásában.

— Segít előrelépni a keresztény felnőtt-képzésben és értelmiség-nevelésben.

— Magával viszi — elsősorban élete példájával — a keresztény szellemet az oktató-nevelő intézményekbe, a lehetséges pedagógiai rendszerek közül igyekszik a legjobbat választani, azt az adott helyzetre alkalmazni, és a legszínvonalasabban megvalósítani.

— Politizál, vagyis a köz ügyeivel foglalkozik, értékek és érdekek képviseletében, ki párttagként, ki parlamenti képviselőként, ki a szülői munkaközösség tagjaként.

— Közvetít, tolmácsol kényes ügyekben állam és egyház, hívek és az egyház vezetői, katolikusok és protestánsok között, és minden más esetben, amelyben felelősséget érez.

— A bálnákat navigáló pilótahalak legendának bizonyultak, de a tengerjáró hajókat a kikötőbe segítő révkalauzok ugyancsak valószínűsákosak. A keresztény értelmiségiek az egyház hajóját kikötőbe segítő révkalauz szerepében munkálkodhatnak.

— Keresi a helyét a helyi, az országos és az egyházi nyilvánosságban és tömegkommunikációban.

— Mint demokrata keresztény önérettel szolgálja egyházát, szeretettel vissza-tegezi felebarátait püspökéig bezárólag.

— Törekszik az egész-ségre, levetkőzi a teljességet akadályozó izmusokat.

— Teljes szívvel kinevet mindenféle partikularitást, beleértve a sajátjait is.

Fohász Mi lehetne manapság a keresztény értelmiség imája? Talán ilyesmi: Uram, letargiámat gyógyítsd liturgiával! Vedd le rólam a szemelenczőt! Adj nekem teret, energiát, ihletet és hitet! Óvj meg attól, hogy gőgös porszem legyek, hadd válhassak aláztos világitótoronnyá, ahogyan ezt Te elrendelted! Ámen.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA 20% kedvezménnyel

Újdonságok:

<i>Walter Kasper</i> : Ferenc pápa – a gyengédség és a szeretet forradalma.....	2.300,-	1.840,-
<i>Alois testvér</i> : Taizé ma.....	2.400,-	1.920,-
<i>Notker Wolf</i> : Életszabályok – a Tízparancsolat.....	2.500,-	2.000,-
Karácsony titka.....	3.200,-	2.560,-
A csend történései. Szakralitás, Biblia a mai magyar irodalomban és művészetben.....	2.900,-	2.320,-
<i>Teréz Anya</i> : Ahol szeretet van, ott az Isten.....	3.800,-	3.040,-
<i>Notker Wolf</i> : Ne nyugtalankodjék a szívetek!.....	2.800,-	2.240,-

További akciós könyvek:

<i>Teréz Anya</i> : Jöjj, légy a világosságom!.....	3.000,-
XVI. <i>Benedek</i> : Isten velünk van minden nap.....	2.000,-
<i>Hans Joas</i> : A hit választása.....	2.000,-
Az ismeretlen Rónay György	1.800,-
<i>Elisabeth Kübler-Ross</i> – <i>David Kessler</i> : Élet-leckék.....	2.500,-
<i>Timothy Radcliffe</i> : Vesd bele magad!.....	1.500,-
<i>Timothy Radcliffe</i> : Miért vagyok keresztény?.....	1.200,-
<i>Timothy Radcliffe</i> : Miért járunk misére?.....	1.200,-
<i>Lukács László</i> : Az Ige asztalánál.....	1.000,-
Karácsony fényei.....	1.800,-

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

A keresztény értelmiségiék szerepe korunk társadalmában

BENCSIK LILLA

1987-ben született. Számvitel mesterszakos hallgató.

A kereszténység a vágy vallása. A *keresztény* ember az Isten utáni vágyakozás nyomán lesz kereszténnyé, a Vele való közösséget keresi és üdvözülni vágyik. Az Istennel való közösséget a bizalom, a szeretet hatja át. A tökéletes szeretet megvalósulása a Szentháromság: az Atya, a Fiú és a Szentlélek egysége a katolicizmus szerint. Isten akarata, hogy mindannyian üdvösségre jussunk. Ehhez a keresztény életformán keresztül vezet az út. A kereszténység ugyanis nem pusztán értékrendszer, nem erkölcsi normák rendszere vagy szabályrendszer, nem ideológia, hanem életforma, ami a Krisztus melletti döntésünkből fakad.

Az Istenhez való ragaszkodás vágya, az Iránta érzett szeretetünk Isten ajándéka, mert a hit kegyelemből születik, a Szentlélek sugallatára. Isten azonban szabad akarattal ajándékozta meg az embert, így a saját, egyéni döntésünkön múlik, hogy befogadjuk-e Őt az életünkbe, megnyitjuk-e szívünket előtte. Igent mondhatunk rá, és ezzel együtt a keresztény életre, de el is utasíthatjuk azt. Isten gyermekeiként azért kaptuk ezt a szabadságot, mert az igazi szeretet — és így az igazi kapcsolat is — csak szabadságból születhet, Isten pedig az igazi szeretetre hív bennünket.

Hogyan valósítható meg a keresztény életforma?

Ha Isten mellett döntöttünk, felmerülhet bennünk a kérdés, hogy hogyan válhatjuk ezt a döntést életté, folyamatosan növekvő szeretet-kapcsolattá. Ahogy az imént említettük, a hit kegyelemből fakad, tehát a megtérés kegyelmi állapot, a szív megrendülése és ráébredés Isten irántunk való szeretetére, az ember esendő, bűnös voltára és a megváltás misztériumára. Ahhoz, hogy ebből valóban keresztény ember születhessen, szabad akaratunkból fakadó tudatos döntés, szilárd elhatározás szükséges. Ez az alapdöntés, ami átjárja egész életünket, új alapokra helyezi és meghatározza az összes többi döntésünket. A keresztény életforma attól lesz életforma, hogy nem elég az egyszeri, nagy döntést meghozni. Kis megtérésekre, Isten melletti kitartásra van szükség napról napra, a Mellette való elköteleződésünk folyamatos megerősítésére. Ez a folyamat csak szabad akaratból, az Isten utáni vágyakozásból, szeretetből kelhet életre, és csak így lehet igazán tartós.

A keresztény életforma tehát az alapdöntéssel kezdődik és Isten parancsainak megtartásán keresztül válik láthatóvá a világ szá-

mára. A parancsok Isten irántunk való szeretetéből, féltő gondoskodásából, értünk születtek, mi pedig az Iránta érzett szeretetből és az Istennel való közösség utáni vágyból tartjuk meg azokat. Ha istenkapcsolatunk valódi szeretetkapcsolat, akkor ezek a parancsok nem tilalomfát, külső kényszert, teljesítendő feladatot és a bűntudat forrását jelentik számunkra, hanem éppen ellenkezőleg: a Vele való közösség megteremtésének lehetőségét és a szabadság forrását. *„Ha szerettek engem, megtartjátok parancsaimat”* (Jn 14,15).

Mindez a szereteten alapul, mert a kereszténység és a keresztény életforma alapja és legfőbb parancsa a szeretet. A parancsok elleni véték vagy azok megszegése azért okoz mély fájdalmat és bűnbánatot, mert ezzel az Istennel való szeretetkapcsolatunk, a Vele való közösségünk sérül. A szeretet azonban nem lehet valódi szeretet, ha csak az istenkapcsolatban van jelen: *„aki szereti Istent, szeresse testvérét is”* (1Jn 4,21). Az Isten iránti szeretetünknek kell tükröződnie az emberi kapcsolatainkban, és viszont. A szeretet tehát az embertársainkhoz való hozzáállást, viszonyulást jelenti, és kölcsönösen alapuló szeretetkapcsolatok kiépítésén keresztül valósul meg, Jézus Krisztus mintája nyomán.

Ez a szeretet a szolgálatban fejeződik ki a legtökéletesebben. A szolgálat Isten melletti szabad döntésünk és a szeretet parancsának látható jele, mert *„Amint a test lélek nélkül halott, úgy a hit is halott tettek nélkül”* (Jak 2,26). A szolgálat megvalósulhat a másik emberrel, a hivatással és a társadalommal kapcsolatban. Az egymás iránti szolgálat feltétel nélküli, odaadó figyelem formájában, egymás segítségében jelenik meg.

Hivatás az, amit teljes lényünkkel, odaadó szívből, Isten dicsőségére végzünk, közreműködve az Ő teremtő munkájában. Isten jelenléte, az önmagunkon, saját érdekeinken túlmutató nagyobb célok szolgálata adja a hivatás értelmét és méltóságát. A hivatás a mi odaadó jelenlétünk, szolgálatunk által válik hivatássá, nem függ a képzettségünk és a pillanatnyi teljesítményünk mértékétől, ezért alantas munka nem létezik, mert bármilyen egyszerű cselekedet hivatássá válhat, ha azt Istenben megelégedett szívből végezzük.

Végül a szolgálat a fentieket egyesítve, átfogóbb, nagyobb dimenzióban is megjelenhet: a társadalom, a közjó javáért végezve. A szolgálat mindhárom formájában közös, hogy a szeretet parancsából ered és saját érdekeink háttérbe szorításával, mások javára valósul meg: *„Aki meg akarja menteni életét, elveszíti azt, de aki elveszíti életét énérétem, megmenti azt”* (Lk 9,24).

A keresztény életforma tehát Krisztus követését jelenti, egész életünket, valónkat áthatja, célja az üdvözülés, a szabad akarat — szeretet — szolgálat hármassága által. Minden keresztény küldetése, hogy krisztusi emberré legyen: Isten irántunk való szeretetének látható jeleként tanúságot tegyen Isten és egyszülött fia, Jézus Krisztus mellett a szeretetben, szolgálatban való növekedésen keresztül. Cselekedeteivel, életpéldájával hirdesse az Evangélium üzenetét és

örömét, és esendő emberi mivoltában is tökéletességre törekedjen Krisztus követésében. Ez állandó elszánást, tenni akarást, az Isten melletti döntést feltételez napról napra, s ennek a döntésünknek kell tükröződnie kapcsolatainkban, tetteinkben is.

A krisztusi emberré válás minden keresztény küldetése, életkortól, nemtől, etnikai hovatartozástól és képzettségtől függetlenül, hiszen Isten mindannyiunkat egyenként hív a megtérésre és az üdvözülésre. Számára mind egyformán fontosak és értékesek vagyunk, ezért mindannyiunkat kiválasztott arra, hogy Vele együttműködve építsük az Isten országát.

Mi az értelmiségi létforma szerepe, feladata?

Ahhoz, hogy megvizsgáljuk a hívő keresztény és az értelmiségi létforma kapcsolatát, a keresztény életforma után át kell tekintenünk az értelmiségi létforma feladatát, szerepét is. Az értelmiség küldetése a közjó előmozdítása, a társadalom szolgálata. Az általa elsajátított, múltban felhalmozott tudás és gondolkodási eszköztár segítségével reflektál az adott kor társadalmi, gazdasági jelenségeire, visszasságaira, kijelöli a gondolkodás irányát. Az egyetemi tanulmányok során megszerzett önálló gondolkodási, értékítélet-alkotó képességek birtokában az egyes jelenségekre, problémákra készen kapott vagy a média által sugallt válaszokat megkérdőjelezi, ha szükséges, és azokra önállóan megoldást keres, irányt mutatva a társadalom többi tagja számára.

Emellett az értelmiség feladata inspirációs forrásként működő befogadó közeg megteremtése más szakterületen alkotó társaik számára. Sajnos ezzel szemben gyakorta tapasztalható a humán-reál ellentétek kiélezése, sőt olykor még egymás lenézése is. Ezek az előítéletek és sztereotípiák nem méltók az értelmiségi léthez. Nyilván mindenkinek a saját területe áll a legközelebb, da annak szeretete közben sem szabad megfeledkeznünk arról, hogy az csak egy részterület, és egyedül, önmagunkban nem ragadhatjuk meg az egészet, a teljességet.

Az értelmiségi létformához magától értetődően, szorosan kellene kapcsolódnia az egyre inkább kihalófélben lévő általános műveltségnek, amibe a természettudományos, társadalmi és művészeti tájékozottság egyaránt beletartozik. Napjainkban a felhalmozott tudás nagysága, az egyes szakterületek rendkívüli mértékű specializációja miatt nyilvánvalóan teljesen irreális elvárás a „reneszánsz ember” eszménye. Az általános műveltség iránti igényre, vágyra volna szükség a nem is oly ritkán előforduló sznobizmusból, elitizmusból vagy megfelelési kényszerből fakadó álértéklődés helyett.

Mi a hívő keresztény értelmiség szerepe, feladata?

Az eddigiekben megvizsgáltam a keresztény életforma és az értelmiségi létforma lényegét, feladatát, küldetését. A hívő keresztény és az értelmiségi létforma közös jegyei: a saját életünkön, érdekeinken túlmutató szolgálat egy nagyobb jó, Isten és a közjó érdekében, a szabad döntésből, elhatározásból fakadó hivatástudat, kitartás és elköteleződés egy létforma mellett, és az odaadás, amivel az életünket ennek

szenteljük, vállalva az ezzel járó felelősséget. Ezek a kapcsolódási pontok egy közös értékrend alapjait rakják le, amiben a keresztény és a nem keresztény értelmiség közti párbeszéd gyökerezhet.

A két létformát összegezve választ kapunk a hívő keresztény értelmiség feladatára is. Ez általában megegyezik a keresztények feladatával, azaz Krisztus melletti tanúságtételt, tökéletességre törekvést, a szeretet parancsainak megtartását jelenti, a szolgálat által. Egy keresztény mindig és mindenkor elsősorban keresztény, hiszen ez az életünk alapja, s csak azután értelmiség. A keresztény értelmiség a fenti általános keresztény küldetését sajátos módon valósítja meg, értelmiségi mivoltán keresztül, amitől feladatából, jellegéből adódóan elválaszthatatlan a nagyobb felelősség, hiszen értelmiségként meghatározhatja a társadalmi gondolkodás irányát, utat mutatva annak többi tagja számára is.

A legnagyobb különbség talán, hogy Krisztus követése egy olyan értékrend elfogadását és betartását, gyakorlását jelenti, ami egy igazán hívő keresztényt nem hagy elragadtatni a szerzési, birtoklási vágy vagy önnön hiúsága által, ami meghíúsítaná a társadalom és a közjó szolgálatát. Az Istenbe és a Gondviselésbe vetett hit és az általa adott biztos alapok nélkül azonban könnyen áldozatul eshet az értelmiség (is) saját emberi esendőségének és gyarlóságának, még a kezdeti legjobb szándéka ellenére is, és ez megakadályozza abban, hogy betöltse a közjó előmozdítására irányuló értelmiségi hivatását, így az pusztán az önérdkek, hiúságuk vagy kapzsiságuk szolgálatává silányul, és így megszűnik hivatássá lenni.

Szükség van-e a keresztény értelmiség társadalmi szerepvállalására napjainkban?

Napjainkban mindannyiunk által éles különbség tapasztalható a keresztény világ- és emberkép és az uralkodó világ- és ember-szemlélet között. Az egyes ember belső gyökértelensége, szorongása, kiszolgáltatottsága, a családok, egyéb közösségek széthullása, a menekültáradat, a kevesek gazdasági érdekeit szolgáló háborúk, a létbizonytalanság, a sokszor az ember által okozott természeti katasztrófák, a természet, a minket körülvevő környezet folyamatos, módszeres pusztítása mind-mind arról tanúskodnak, hogy a jelenlegi világ- és emberszemlélet hosszú távon nem tartható fenn, megérett a változtatásra. Ehelyett a keresztény ember- és világkép megvalósítása, megélése adhat egy élhetőbb, fenntartható alternatívát. Az alábbiakban néhány lényegi szempont alapján megvizsgálom a két világ- és emberszemléletet, a köztük lévő eltéréseket.

A kereszténység szerint az ember önmagában fontos és értéket jelent, egyedi és megismételhetetlen, személyes méltósága teremtettségéből fakad, életkorra, nemre, etnikai hovatartozásra való tekintet nélkül, és ezt nem kell kiérdemelni. Ezzel szemben az uralkodó közgazdasági nézetek az embert fogyasztóként írják le, és csak addig bír jelentőséggel, amíg ezt a funkcióját betölti, azaz az értékét a jövedelmi, vagyoni helyzete, a társadalmi pozíciója, rangja határozza meg. Mivel ez könnyen megváltozhat, sokakat kínoz az ezek elvesztésétől való

félelem, ami a szorongás és testi-lelki betegségek forrása lehet. Az ember értékét anyagi helyzetén kívül életkora, neme és etnikai hovatartozása is növelheti vagy csökkentheti, az idősek, a betegek és a fogyatékkal élők létével pedig ez a társadalom egyszerűen nem tud mit kezdeni. Szemérmesen félrenézve elhallgatja a létezésüket, mert nem tudja beilleszteni az általa folyamatosan sugallt, a legtöbb ember számára nyomasztó kényszerként megélt „testi szépség-egészség-(anyagi) sikeresség” boldogsággal hitegető szentháromságába.

A keresztény szemlélet középpontjában Isten áll a szeretet és élet forrásaként, korunk ezzel szemben csak bálványokat tud felmutatni. Az élet egy-egy részterületét isteníti, és a fiatalság, szépség és egészség oltárán áldoz egyre kétségbeesettebben. A kereszténység nem hallgatja el a szenvedés létét, hanem megtanít azt elfogadni, együtt élni vele, fájdalomunkat Jézus szenvedésével egyesítve. Világunk azonban letagadja a szenvedést, a fájdalmat, a halált — noha jórészt a lelki halál állapotában van. Ezekről inkább elterelve a figyelmünket, a fájdalmat ideiglenesen csillapítja érzelmi örömmel, a menekülést választja az őszinte (és fájdalmas) szembenézés helyett. Ez — nem meglepő módon — sokunknál különféle függőségek kialakulásához vezet, voltaképpen így vész el korunk egy sokat hangoztatott, bálványozott értéke, a szabadság.

A kereszténység szerint csak Isten kegyelméből, szeretetéből fakadhat a megváltás, az ember önjelétől nem sikerülhet. Ez megtanít bennünket az alázatra és a Gondviselésre hagyatkozásra, ami az Istenbe vetett bizalmon alapul. Ez a bizalom teszi képessé az embert az igazán szép, mély emberi kapcsolatok kialakítására, amik által tovább növekedhetünk a szeretetben. Ezzel szemben a világ az önmegváltás hamis ígéretével kecsget, nem ismeri be az embernek sem a korlátait, sem a bűneit, és nem hagy teret a Gondviselésnek.

Az Istenbe vetett hit állandó, abszolút értékeket fogalmaz meg, szilárd alapokat nyújt a hívők számára, ami Jézus életpéldája nyomán meghatározza a keresztény életformát. Társadalmunkat ezzel ellentétben az erkölcsi relativizmus járja át. Minden viszonylagos, a dolgok, helyzetek megítélése az emberek érdekei, nézőpontja szerint változik, nincsenek állandó erkölcsi normák, sem hajlandóság az ezekhez való igazodáshoz. A krisztusi ember életének egyik alapmotívuma az önzetlenül, önmagunk átadásával végzett szolgálat valakiért vagy valamiért. Korunk legfőbb jellemzője pedig az önérdék szolgálata. Nem az adott dolog helyes vagy helytelen voltától függően döntünk valami mellett, hanem a saját (vélt) hasznunk határozza meg a döntésünket.

A keresztény élet része a folyamatos önreflexió, a lelkiismeretvizsgálat, a bűnbánat, azaz a lelki élet. Az ebben való növekedés által kerülhetünk egyre közelebb Istenhez. Ugyanakkor ma a legtöbben félnek szembenézni önmagukkal és megvizsgálni, helyes irányba tart-e az életük. Az ima, a szemlélődés, az elcsendesedés helyett az új élmények állandó hajszolása, a „*le ne maradjak valamiről*”

kényszere miatt sem idejük, sem bátorságuk nem marad önmagukba tekinteni, ami szorongásokhoz és azok elhatalmasodásához vezet. Nem ismerik a szív békéjét Istenben, a körülményektől független megelégedettség állapotát, akkor is, ha valami fájdalmas tesz próbára, hiszen az Isten jelenlétében időzés ad erőt, reményt és hitet, hogy elfogadjuk az elfogadhatatlant, amin mi magunk már nem tudunk változtatni. Társadalmunk ezzel szemben a körülmények állandó szorításában él, hiszen a boldogságot külső tényezőktől teszi függővé, a mindent átható szerzésvágy pedig örökös elégedetlenséghez, belső békétlenséghez vezet.

A keresztény ember nem lehet keresztény önmagában, a keresztény életforma közösségi lét, hiszen lényege a szeretet, ami csak a többiek szolgálata és a velük való kapcsolatok révén élhető meg és válhat egyre teljesebbé. Korunk pedig a társadalom atomizálására törekszik, a mai ember individualista személyes térrel és igényekkel, legfőbb (sugalmazott) célja gondolkodás és gátlások nélkül „megvalósítani önmagát”, tekintet nélkül bárki vagy bármi másra. Az emberi kapcsolatok egyre inkább fogyasztási cikké silányulnak. Könnyen, gyorsan, gond nélkül eldobható bárki, ha már nem elégíti ki a korábbi igényeket. Mindenki pótolható, az ember többé nem egyedi és megismételhetetlen.

Ez a szemlélet és hozzáállás a család intézményének, a társadalom alapsejtjének, a közösségi lét legalapvetőbb szintjének létét fenyegeti, ahol pedig megkaphatnánk az első keresztény leckét: „*viseljétek el egymást szeretettel*” (Ef 4,2). Ehelyett sok család szétesett vagy szétesőben, a meglévők egy része pedig csak formálisan, félelemből, az anyagiak miatt, jól felfogott érdekből van még egyben. Sok gyermek hiába szeretne szellemi, lelki útmutatást kapni a szüleitől, akiknek gyakran a létfenntartás minden idejét és erejét felemészti. Ezt a hiányt az iskola, a gyülekezet, egy baráti közösség enyhítheti ugyan, de feledtetni sosem tudja.

Az ember számára nemcsak a szűkebb közösség, a család meghatározó, hanem a környezet is fontos, amiben él. A krisztusi ember feladatul kapta Istentől, hogy a teremtett világot „*művelje és őrizze*” (Ter 2,15), hiszen Isten értünk maga bízta azt ránk. Ezt a felelősséget azonban sajnos nem mindannyian érezzük a magunkénak. A teremtésvédelemmel szemben a ma embere a világra is csak a hasznosságát, profitját maximalizáló eszközként tekint. Mai kényelméért cserébe könnyelműen képes feláldozni a holnapot, unokáink jövőjét.

Az értelmiség jelenlegi helyzete

A fenti szempontok alapján a keresztény- és a napjainkban uralkodó világszemlélettel általában foglalkoztam. Érdekes megvizsgálni emellett konkrétan az értelmiség jelenlegi helyzetét is, ami megindokolhatja a hívő keresztény értelmiség szerepvállalásának szükségességét. A jövő értelmiségének egy részéről saját tapasztalatom alapján elmondható, hogy a jól-lét helyett a jólétet helyezi előtérbe. A pályaválasztás során az előbbre jutás, az eljövendő kereseti lehetőségek dominálnak, a motivációik közt nem szerepel a

hivatástudat. Az elérni kívánt életszínvonal kimerül a szerzés-vágyban, amit mesterségesen létrehozott keresleti igény generál, és nem terjed ki ennél többre, a nemcsak fogyasztási cikkekben mért minőségi élet iránti igényre. A cél saját kényelmük megteremtése a társadalom, a közjó szolgálata helyett. A választás sokszor szülői nyomásra történik, a kényszer miatt pedig hiányzik a szükséges elszántság, kitartás, az adott szakma szeretete.

Az oktatás többnyire csak a száraz teljesítményt értékeli, ami csalással könnyen kijátszható, egyáltalán nem veszi figyelembe a jellembeli alkalmasságot, az erkölcsi érettséget, pedig a valódi értelmiséggé váláshoz a pusztán intellektuális teljesítmény önmagában édeskevés. Az egyetemek gyakorta a multinacionális cégeket szolgálják ki. Ehelyett fontos volna tudatosítani, hogy ez a munkalehetőség is csak egy lehetőség, de nem az egyetlen. A képzés színvonalát sokszor az ő igényeik, elvárásaik szerint alakítják ki, ami a megszerezhető tudás rovására mehet.

Az értelmiség egy részéről elmondható sajnos, hogy nem elhivatottságból, hanem presztízskérdésből vagy megélhetési okokból tanít. Ez komoly probléma a jövő értelmisége szempontjából, mert olykor nemcsak a nevelés, a szakma szeretetének átadása, de még az órákra való felkészülés is hiányzik, amivel nem éppen jó példát mutatnak a szakmai igényesség és lelkiismeretesség elsajátításához. Ennek egyik oka lehet a nem „piacképes” szakterületek művelői körében, hogy a mindennapi megélhetésük érdekében annyi állást és feladatot kell vállalniuk, hogy a tanítás, az erre való szakmai és lelki felkészülés lesz az utolsó a sorban. Ez pedig nemcsak rájuk nézve különösen szomorú, hanem a társadalom egésze szempontjából is, hiszen így könnyen megfelelően képzett és elhivatott értelmiség nélkül maradhat.

Fontos megemlíteni az egyetemi tanárok fokozatos elnöiesedését. Ennek magyarázata, hogy egy családfenntartó férfi nem engedheti meg magának azt, hogy több diplomával és nyelvvizsgával tanársegédként vagy tudományos segédmunkatársként akár háromszor vagy négyszer kevesebbet keressen, mint ugyanazzal a végzettséggel rendelkező, de nem a tudományos életben elhelyezkedő társai. (Természetesen ez csak a „piacképes” szakmák művelőire igaz.)

Végül nem szabad elhallgatnunk, hogy azokon a területeken, ahol a tanítás nemcsak hobbi vagy passzió, hanem lényeges megélhetési forrásként szolgál, az idősebb, nyugdíjas korú értelmiség gyakorta vonakodik helyet, teret és pozíciót adni és átengedni fiatalabb kollégáinak. Mivel ez főként ott fordul elő, ahol a tanítási, tudományos feladatokon kívül nem olyan sok egyéb megélhetési lehetőség áll rendelkezésre az adott szakmában, ezért ez pályaelhagyáshoz, illetve külföldi munkavállaláshoz és letelepedéshez vezethet a fiatalabb társaik körében, ami szakmai, erkölcsi és gazdasági szempontból is társadalmi veszteséget jelent.

**A hívő keresztény
értelmség társadalmi
szerepvállalásának
szükségessége**

A fentiekben áttekintettem az egyes embert, az értelmiséget, a társadalmunkat napjainkban érintő problémákat. Mindezt végiggondolva úgy látom, hogy a keresztény létezés, életforma sok bajra megoldást jelenthet, ezért tartom szükségesnek a hívő keresztény értelmség társadalmi szerepvállalását. Bizonyára sokakban felmerülhet a kérdés, hogy vajon mit tehet egy-egy keresztény ember az egész világot érintő, globális, átfogó problémákkal szemben?

Véleményem szerint nagyon is sokat. Úgy gondolom, hogy a változásnak az egyes ember apró, mindennapi cselekedeteivel, a hétköznapi élethelyzetekben megmutatkozó Jézus melletti tanúságtételével kell elkezdődnie. Fel kell hívnia a figyelmet arra, hogy lehet máshogy is élni, hiszen lelke mélyén mindenki tudja, hogy a most uralkodó szemlélet és életstílus egyikünk javát sem szolgálja hosszútávon. Ez minden egyes keresztény ember küldetése, hivatása, a korábban felsorolt értékek — az egyes ember személyes méltóságának tisztelete, a szolgálat, a hivatástudat, a szeretetkapcsolatok éltetése — felmutatása, megőrzése és továbbadása, hogy Isten országának boldogságát hirdessük ebben a világban. Ferenc pápa szavaival élve ehhez „mindennapi szentekre” van szükség, akik választott szakmájukban, azon keresztül, családi életükkel egy merőben eltérő nézeteket valló környezetben is képesek folyamatosan megjeleníteni és képviselni a keresztény értékeket. Ez a magatartás az egyházra is kihat, mert az élő hit példája sokakat vezethet Krisztushoz és a megtéréshez.

Az egyes ember tanúságtétele mellett ugyanilyen fontos keresztény csoportok, műhelyek szerveződése is. Ilyen például a KETEG (Keresztény társadalmi elvek a gazdaságban), ami alternatív közgazdasági irányzatként a keresztény értékek megvalósítását tűzte ki célul a gazdasági életben. Emellett léteznek olyan új, az állandó növekedés helyett a fenntartható fejlődést, minőségi emberi életet hangsúlyozó alternatív közgazdasági irányzatok is, amelyek bár nem keresztény alapon nyugszanak, de célkitűzéseik sokban megegyeznek a keresztény értékekkel, és ezek a közös célok a hívő keresztény és nem keresztény értelmség közti párbeszéd alapjául szolgálhatnak.

Az elmondottak egyáltalán nem jelentik azt, hogy a keresztények egytől egyig tökéletes, eszményi emberek, és csak ők hivatottak valódi értékeket képviselni a világban.

A hívő keresztények Isten iránti szeretetüktől vezetve elkötelezték magukat, hogy Krisztus példáját követve a tökéletességre törekedjenek, a parancsok megtartása által, esendő emberi mivoltuk ellenére.

Talán sokan azt gondolják, reménytelen küldetés ez, de én ezt nem így látom: „Minden ugyanis, ami Istentől született, győzedelmeskedik a világon. A győzelem, amely diadalt arat a világon: a mi hitünk” (1Jn 5,4).

VASADI PÉTER

A nyelv

Ha nyelvem nincs,
 csak létezem. A szellem
 abban testesül és visszahat
 a sejtekig lebomló
 én-tudatra; ami vagy,
 azzá leszel, amivé
 lettél, az rendeltetésed.
 Ez előz meg, s be is fejez.
 Ebben vagy önmagad.
 Az énesség más: csupa
 kísérlet, riadt fölény,
 kudarc, próbálkozás,
 hiedelem, megvakult
 remény fekete süteménye;
 ehetetlen... A nyelvem vagyok.
 Akcentusos beszéd.
 Mégsem a megszólalás
 tesz énné, hanem a
 gondolat, mit — bár
 nem enyém — én gondolok.
 Bennem csak megfogam,
 s meg is terem. A néma
 társam ebben is.
 Beszélni nem, csak
 gondolkodni tud,
 s így mintegy beszél.
 Ő is, én is kimondott
 s kimondatlan szavainkba
 bukunk s halunk.

A boldogság...

1.
 egyszerre elönt.
 Pedig csak annyi, hogy
 Elton John a Sacrifice-ban
 a beibi- /baby/ -nek így
 énekel: Ko-Ko-Ha, oh, yes,
 Ko-Ko-Ha... Ko-Ko-Ha.

...Indiából érkezik

2.

*Hat kisfiú, s egy kicsi lány.
Az indiai lakatos
bölcsonyi asztalán
alszik Imanda, kinek
beceneve Ko-Ko-Ha.
Épp most ment apuka
munkába, mama a reggelit
viszi a bokor gyerekeknek,
kik mindent megcsodálnak,
megfognak, megesznek,
amit lehet. Ma lángoson
főtt báránnyús gőzöl,
s tej tea helyett; átoson
egy nehézsárnyú árnyék
a Nap előtt, éhes a sasfia,
neki is jól kell laknia
naponta egyszer. Tizennégy
szempár lesi a fotós masináját,
mely csillog, hosszú nyaka van,
forog benne a filmtekerics.
Finoman zümmög: „Tessék,
Ko-Ko-Ha, csak le ne ejtsd,
simogathatod!” Tizenkét
tekintet figyel még
mindig az egy szem lányra,
tizennégy lábacska toporog,
tétova kérdések keringenek
a kis fejekben, jaj, nagyon
jó lenne kattintani rajta
egyet, szelíd arccskákon
gerjedezik a félsz, a bizalom:
„Add már ide! Nem adom!”
De muszáj. Kézről-kézre
jár óvatosan a gép.
Ko-Ko-Ha nem szól; tördeli
ujjait, kezét. Múló idő
ködében elmosódik a kép.*

✱

*A kislány megnőtt, s neves.
muzsikus lett. Egy napon — tok
a hóna alatt — a négy-
kéményes óriásgőzösön
Angliába utazott.*

✱

*Nagy lehetsz, ha szabad maradsz,
s fürge-örök
gyerekszívedben ártatlan.*

VÖRÖS ISTVÁN

Külön értesítés

Karel Dvorský emlékének

*Kint esik. Szerda. A pap
egyetlen hallgatónak miséz.
Amikor a nyugdíjas nő
feje előrebiccen, ő elmosolyodik.
Az alvó kezéből kicsúszik
a táskája, a pad alatt mindenféle
apróság gurul és csörög
szerteszéjjel. Milyen jó volna,
ha ilyen gyönyörű perceket
mindenki megélhetne, gondolja
a pap, az orgonához ül,
hogy tekintete ne zavarja
a nőt a rémült szedegetésben
és leltározásban.
A keresőket, kérlek, véd
meg, Uram, és az alázatosak
igazáról néha értesítsd
az őket kiröhögőket.*

Angyalválasztás

— *Nem, ilyen nehéz
feladatot ne bíz rám,
mondja, akit épp véd-
angyalunknak akartam
felkérni.*
— *Megbirkóztál már
nehezebbel is.*
— *De hiszen rossznak
kellene lennem, aminek
az igazát belátom,
de nincs hozzá erőm.*
— *Köszönöm, máris sokat
segítettél.*

— Ezt ugye nem tréfából
mondtad? Vagy
megbántottságból.
— Hát lehet egy angyallal
tréfálni? És nem
te bántottál meg, nem is
engem, hanem minket.
— Nem tudom, kiről
beszélünk, de ő sincs
egyedül, ebben biztos
lehetsz. Én viszont
nem vagyok angyal.
Angyalok nincsenek.
— De vannak.
— Ezt te mondod nekem?
Akkor mért tőlem
kérsz segítséget?
— Mert nagyon
rászorulok. Én, mindenki
nevében.
— Most már mindenki?
Azt hittem, csak egy ország.
— Egy ország. Egy város.
Egy kerület. Egy szoba.
Ha majd neked kell támogatás
a túlvilági előléptetéshez,
bármikor szívesen tanúskodom.
— Nem is ismertük egymást.
Meg aztán élőnek bajos
a túlvilági tárgyalóterembe
jutni.
— Akkor küldöm magam
helyett, akiről beszéltünk.
— Nem méltó rá, hidd el.
Mellettem ő nem fog
tanúskodni, csak
önmaga mellett.
— De így épp maga
ellen beszél.
— Annyit megtennél értem,
mesélsz valamit a falumról?
— A látóhatár szélén autópálya
épült. Most nyár van.
Kutyasétáltatók járnak
a templomfal körül.
Egy társaság gitározva
üldögél, úgy várja az estét.

Francis Jammes *népies vallásossága*

BOZÓK FERENC

1973-ban született Gyöngyösön. Költő és esszéista, magyar-történelem szakos tanár, piarista szerzetes. Legutóbbi írását 2015. 6. számunkban közzeltük.

¹*Francis Jammes válogatott versei.*

Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1959.

²Kötetben lásd Várkonyi Nándor: *Kaleidoszkóp.* Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2014.

Francis Jammes költészete a 19. század második felének forradalmi szimbolizmusa és a 20. század első felének kusza avantgárd irányzatai között (vagy inkább alatt) olyan volt, mint két hatalmas és áttekinthetetlenül szövevényes rengeteg erdő közé beékelődő árnyékos, kellemes, pacsirtáktól dalos kis tisztás, ahol megpihenni, felfrissülni jó. Ez a hasonlat jutott eszembe tegnap este, sétálva a domoszlói erdészház felett a Mátrában, Jammes-versek olvasása közben. Rónay György egy másik hasonlattal él a Jammes-fordításai elé szánt előszavában: „Francis Jammes megjelenése a múlt század végének francia költészetében olyasféleképpen hatott, mint amikor egy mesterséges világítású, fülledten illatos szobába a föltárt ablakon át hirtelen beárad a friss májusi fény és a mezei levegő.”¹ Várkonyi Nándor pedig ezt írta a Tolna megyei Népújóság 1967. december 11-i számában, a *Francis Jammes* című írásában: „Azt mondták Francis Jammes-ről, hogy csak szeretni lehet, vagy nem ismerni.”²

Jammes költészetének és költői lényének szerethetőségével, tisztaságával, bájosan gyermeki egyszerűségével kapcsolatban már számosan felvetették a kérdést, vajon igazi tiszta lélekről van szó, vagy valamiféle álnaiv pózt kell sejtenuünk a Jammes-legenda mögött. Nagy kérdés az is, mennyire tudatos program vagy ösztönös alkotásmód a Jammes-versek áttetszősége, eszköztelen egyszerűsége. Egyik kötetének (*A reggeli Angelustól az esti harangszóig*, 1898) előszavában különös önvallomásban ír egyéni látásmódjáról, világszemléletéről és költészetének természetéről: „Istenem, az emberek közé szólítottál. Itt vagyok. Szenvedek és szeretek. Beszéltem azon a hangon, amelyet nekem adtál. Írtam azokkal a szavakkal, amelyekre megtanítottad apámat és anyámat, s amelyeket ők átadtak nekem. Úgy baktatok az úton, mint a teherhordó számár, akin a gyermekek nevetnek, és leszegi fejét. Megyek oda, ahova akarod, és amikor akarod. Az Angelus már szól.” Különös, imádságos, prózai szavakba öntött költői, írói, vagy egyszerűen emberi hitvallás és program ez. Vizuálisan is el tudjuk képzelni, ahogyan az Angelus (déli Úrangyala-imádság) elvégzése után a költő keresztet vet és az iménti mondatokat megfogalmazza, elimádkozza. Jammes nagyon kedvelte a költői imádságot, mint ismeretes, egyik kötetében (*Le Deuil des primevères*, 1901) tizenöt különböző tartalmú imádság szerepel. Az imádságos megszólalás és Istenhez fohászkodások, röpimák egyéb verseiben is gyakran megjelennek.

Irodalom és katolicizmus egymásra találása nem egyedülálló Jammes esetében, ez meglehetősen benne volt Jammes kortársi köze-

gében. Még akkor is érdemes megemlíteni ezt, ha tudjuk, Jammes semmiféle közeghez vagy irányzathoz, vagy irodalmi csoportosuláshoz nem tartozott. A Jammes-legendaképzés egyik enigmatikus jellege éppen ez a vidéki izoláltsága. A katolicizmus, a katolicizmus újrafelfedezése, különösen a francia irodalomban és különösképp a század első felében igencsak benne volt a francia irodalom fősodrában. Ám a neokatolikusnak nevezett francia írók (például Claudel, Bernanos, Mauriac) Jammes-nál sokkal bonyolultabbak és intellektuálisabbak, filozofikusabb hajlamúak, ennek megfelelően katolicizmusuk is absztraktabb. Jammes egyszerűbb, ám nem úgy egyszerű, mint például nálunk a „pántlikás álnépiesek”, vagy az Ady vagy Karinthy által gúny tárgyává tett és könnyen kifigurázható Szabolcska Mihály. Magyar rokonai inkább az egyébként nagyon is különböző indíttatású és hangú Szép Ernő vagy Dsida Jenő lehetnének. Jammes költészetében nincs semmi hamis pátosz vagy idealizált rusztikusság. Beney Zsuzsa így fogalmaz a *88 híres versben*: „Bármennyire is érzékeny volt a szenvedésre és a megaláztatásra, költészete nagyjából idill. (...) Ezt a kételytől és drámaiságtól mentes, naiv, szinte panteisztikus rajongást mondhatnánk hitnek és szeretetnek is.”³ Jammes szeretetvallása, egyszerűsége izgalmas és emelkedett. Talán a katolikus egyház legsugárzóbb szentje, Assisi Szent Ferenc, a *Naphimnusz* szerzője volt a nagy példa, aki elképesztően egyszerű és egyszersmind emelkedett is. Írt prózai műveket is, ezek verseinél kevésbé ismertek, de hasonló „Szent Ferenc-i” ihletettség hatja át őket (például *A nyúl regénye*). Érdemes azt is megemlíteni, hogy élt a 19. századi Franciaországban egy egyszerű, műveletlen, de gyermekien tiszta Ars-i falusi plébános, Vianney Szent János. A hasonlítgatás kínálja magát, hisz tudjuk, Jammes is élete nagy részét a Pireneusok vidékies hangulatú kisvárosában, Orthezben élte le, és nagy valószínűséggel hatott rá a plébánosok védőszentjének együgyűsége és életszentsége.

Verseiben gyakran feltűnnek a vidéki katolikus világ szavai, imádságai, tárgyai, szertartásai, szereplői. Ezek a Jammes-versek természetes, keresetlen háttereként vannak jelen és elsősorban hangulatok megképzésére szolgálnak: „*Vecsernye szólna délután lassúdad kondulás-sal*” (*A ház rózsával lenne itt teli*; Radnóti Miklós fordítása); „*Vecsernyére mennek a fák vasárnap*” (*Vasárnap*; Végh György fordítása); „*Darazsakat hajkurászik a fecske / a csöndben. Ilyenkor van a vecsernye. / Belép a kis templomba észrevétlen. / A Mária-leányok kara éppen (...) Lát egy fakó oltárt, festett virágost, / látja elől az éneklő plebánost*” (*Egy sokat szenvedett ifju legény*; Rónay György fordítása); „*Aztán zendiülne az estharang*” (*Egy délután*; Szabó Lőrinc fordítása); „*Emlékezz rá: gyerekkoromban jászolod / fagyönggyel díszítettem, míg bölcsőd oldalán / a gyertyák cseppfogóit igazgatta anyám*” (*Imádság egy csillagért*; Rónay György fordítása); „*A szentséget imádni a templomban megálltam, / oly árnyas nyugalom van benne a félhomályban*” (*Toronyóra*; Illyés Gyula fordítása).

Jammes igazi felfedezői és népszerűsítői hazánkban elsősorban a Nyugat költői voltak. A Nyugat megszűnése után a Jammes-kultusz

³88 híres vers
a világirodalomból.
Móra Ferenc
Ifjúsági Könyvkiadó,
Budapest, 1994.

⁴Kötetben lásd
Kosztolányi Dezső:
Ércnél maradandóbb.
Szépirodalmi Könyvkiadó,
Budapest, 1975.

is visszaesett Magyarországon, a 2. világháború után szinte meg is szűnt. Jammes egyik legjelesebb magyarországi népszerűsítője Kosztolányi Dezső volt, akit szintén igencsak foglalkoztatott a Jammes-jelenség. Járt is azon a vidéken, ahol Jammes élt, és igyekezett Jammes szemével ránézni a tájra és az emberekre. Ezt írta Kosztolányi az *Élet* 1913. július 27-i számában: „Egy héttel ezelőtt azon a vidéken ment velem a gyorsvonat, ahol az a csöndes és mély idillköltő lakik. (...) látni lehetett falvakat, ahol már reggeli misére mentek feketébe öltözött nénikék, kezükben kapcsos imakönyvvel és ódon olvasóval. A templom és a város a vasárnap színében ragyogott (...) Időnként látni egy magányos férfit, vállán a puska, csöndesen ballag a nyári réten, el-eligondolkodik, talán költő is. Talán maga Francis Jammes. Mert ez a vidék, ez az áldottan gazdag mezei idill, ez a csönd és áhítat az övé, az ő világa. (...) Francis Jammes verseiből ismerős (...) Ez a poézis primitív-áhitatos és alázatos. (...) Vannak ünnepnapjai is. Ekkor az Istennel beszélget. A vele való kapcsolatot intenzíven érzi. (...) Írt egy kalendáriumot, amelyben a karácsonyt, a virágvasárnapot, a húsvétot, a pünkösdöt hosszan, a hangulatuknak, a jelentőségüknek megfelelően ünnepli. (...) Ő maga leginkább keresztény költő, az erkölcsét illetően, s leginkább katolikus a színeit, a pompáját tekintve. Tud hallgatni, mint egy karthauzi szerzetes, és beszélni — szárnyasan és lángolva — mint egy bátor és új hitszónok.”⁴

⁵Száz nagyon fontos vers.
Lord Kiadó,
Budapest, 1995.

Karafiáth Judit így ír a költőről egy Jammes-vers elemzése közben: „Nem véletlenül szokták Jammes-ot a franciskánus lelkületű költőként emlegetni vagy éppen újkori és irodalmi Szent Ferencnek nevezni: ő is jósággal, szeretettel és alázattal közelít a természet minden lakójához, emberhez meg állathoz egyaránt, és nagy részvétellel ábrázolja az ártatlan állatok szenvedését és kiszolgáltatottságát (...) A költő Isten után a szamarakhoz szól, és magával hívja őket az égbe. Más-hová nem is mehetnének, mert naiv hitében a poklot, az elkárhozást nem ismeri.”⁵ A teremtett világ egészével, egyszerű emberekkel, állatokkal, növényekkel vállal szolidaritást ez a költészet. Ebben valóban Assisi Szent Ferenc kései utódjának tekinthető. Igen gyakran szólal meg a részvét hangján. Azonban Szerb Antal *A világirodalom történetében* megállapítja, hogy: „Nincs benne semmi a régiek öntetszelgő nagylelkűségéből és jószívűségéből, önmagát nem szokta sajnálni.” Elsiratja a kisgyermeket (*Imádság egy haldokló gyermekért*). Részvétet érez az alázatos, teherhordó szamarak iránt (*Szeretem a szelíd, bandukoló csacsit; Ima azért, hogy a szamarakkal mehessen a Paradicsomba*). Kedves, szelíd bárányok (*Kék esernyőddel*), borjak (*Szörnyű volt*), kiszolgáltatott, esővert kiscicák (*Megöl a szájalom*), húséges kutyák (*Egy kutya halálára*), fecskék (*Fázó fecskerajok*) népesítik be verseit.

Az emberek iránt érzett részvétellel leginkább teli verse *A fájdalom* című költemény, amely Jézus kálváriáját végigjárva, végigelmélkedve, Jézus keresztútjával párhuzamba állítva sorolja fel a különféle életkorú, nemű és társadalmi státusú emberek szenvedéseit. Noha finom szenzorokkal, szentimentális empátiával vállalt szolida-

ritást minden teremtmény szenvedésével, életét és költészetét mégis, ezek ellenére, vagy inkább ezeket is tudomásul véve szelíd, napsugaras derű hatja át. Életében az idillt, a harmóniát kereste, és arra vágyott, hogy ugyanilyen békés legyen majdani halála is (*Imádság szép halálért*). Szinte látjuk, ahogyan egy békés vasárnap reggelen kiáll igénytelen kis viskója elé, és mint egy rég várt vendéget, fogadja az elmúlást: „*Vén vándor, mire vársz? Botodat is elejted. / Kuttyád kimúlt, sírod halmára nem heverhet. / Fiaid szétszóródtak. Minden csupa rom. / Várom, hogy erre jön egy reggel Jézusom*” (*Finálé*; Rónay György fordítása).

OLÁH ANDRÁS

nekem adtad

*minden szavadat nekem adtad
s velük a kételyt is: hogy megszelídülhet-e
bárki a csöndes imától miközben az Úr asztalánál
némelyek cinkelt lapokkal játszanak
— mert akik egyszer elfogadták most már elvárják
hogy helyettük más szenvedjen a kereszten:
így halmazódik hegre heg
mégis ott térdelek eltévedt lelkek csukott ablakai előtt
pedig már nem elégségesek a tőled örökölt szavak*

távolodunk

*amikor a szavak iránytűi
kibicsaklanak
megalvaadnak a hangok
s buja csönd telepszik közénk*

*nyomunkat fölissza a sötét
lépések nélkül távolodunk
s a tévedés helye
már felderíthetetlen*

BODÓ MÁRTA

Újratervezés

1963-ban született Kolozsváron. Teológiából doktorált, irodalom-, színháztörténész és kritikus, a Keresztény Szó erdélyi katolikus kulturális folyóirat főszerkesztője. Legutóbbi írását 2015. 1. számunkban közöltük.

Az ablakból látni a közeledő lompos ebet. Még fel se öltözött, a gondolata már útra kész: azon töpreng, milyen kerülővel indul munkába. Csak hogy ne találkozzon vele. Ha borús szemét ráemeli, megsajnálja. Tenni ugyan semmit se tesz, nem szalad el a sarki boltba enivalót venni, haza nem viszi, gazdát se keres neki. Csak a szívébe markol. Egész napra oda a kedve. Maga előtt látja a pofáját a munkahelyen, fel-felvillan a számítógép képernyőjén. Láthatatlan belső csapat csavar, szorít, összebb és összebb nyomja a gyomrot.

Már jó ideje félórával korábban indul reggel, mert megszapordtak a kóbor állatok, sok idő eltelik, míg egy-egy felbukkanásakor, gondosan kikerülendő a találkozást, gyorsan más útvonalat tervez magának, s hirtelen ellenkező irányba fordulva lépked tovább. Újratervezés, újratervezés, zúg a feje, a szeme sajog, úgy mereszi, hogy idejében, még messziről meglássa, legyen idő legrosszabb esetben sarkon fordulni és visszafelé haladni. Ha póráz és gazdi tartozik az ebhez, nincs baj, mint általában a macskákkal sem: maguk kerülnek gondosan a találkozást, autó alá húzódnak vagy a kerítés alatt a kertbe, udvarra osonnak, vaskaput másznak, csak hogy elkerüljék az embereket. De a kóbor kutyák jönnek, lesnek, tágra nyílt szomorúság és esdeklés a tekintetük, ő pedig tehetetlen. Remeg és reszket, százféle gonosz láb rúgja őket képzeletében, autó ütközik nekik, kerek recsegnék-ropognak keresztül testükön vagy sárhányó dobja fel, a szélvédőre koppan szétzúzott, véres tetemük, rongyként hevernek, kövek záporában sarokba szorúlnak, már nem is nyüszítenek, csak néznek védtelen, esdve, a legrosszabbra készen.

Sokszor már a kaputól hátrafelé araszol. Háttal érkezik vissza a lakásba. Reszketve fordít egyet a kulcon. Aztán kötelet feszít ki. A lakástól mint libegőn lendül a város fölé. Seszínű, vékonyszálú haja mint szőkőkút, felbuzog, ahogyan átrepül a város fölött. Elfehéredett arca kipirul. A folyóhoz érve meglegyinti a hegyek felől érkező szél, amely a meder mentén lopakodik a városba, friss, zamatos. Fennebb lendíti, egészen meredeken száll, ijedten illedelmes szoknyája buján szétbomlik, karját széttárja, aggodalmat a földön felejtve, messze maga mögött hagyva élvez a pillanatot. Elfelejt a kockakövek közé sehogy sem illeszkedő, kukát szimatoló, kaparászó ebeket meg az őket üldöző, rugdosó, unott kamaszokat, az idegbeteg túlkölést s a benzinbűzt a talaj fölött. Meglátja a munkahelyi ablakot, a kifeszített kötél int is: arra a tervezett útvonal végpontja. Ám másként dönt, ránt egyet, újratervezés, újratervezés, ezentúl immár csakis így, lebegve, a szerény inggallér viktoriánus nyakfodorrá sodorja magát, nemcsak a nyakat, a testet is megnyújtja, kiegyenesíti, a szoknya immár nemcsak szétterül, de krinolinná szélesedik, repül a forrás felé a folyómeder fölött, a csúcs irányába a hegygerinc fölött, felhővé terebélyesedik a vá-

ros egén, egy pillanatra beborítja, majd tovaiilan, nyomában a kötél
magát felgöngyölíti, hogy soha vissza ne találjon.

KONTRAATTILA *Az özönvíz után*

*higgadságra nem volt időm mikor
arcomat a padlóról fölemeltem
a stilizált madarakat lekapartam
a kabinablakról habár tudtam
láttni nem fogok mást csak
elsodort tárgyakat tetemeket*

*átjutni a rakodótéren ez volt
a következő aztán a kibelezett
kazettába visszafűzni
az összegyűrt szalagot
talán még ellenőriztem a tartalék
tömlővéget kifolyószelepet*

*nem árt az ilyesmi
ha hónunk alá véve
a szívárványt elindulunk
egy új kezdet felé*

Márk-záradék

*valami történik itt amitől
tapinthatóvá válik az irgalmasság
éppen ahogyan te ismered*

*valami amiről az asszonyok félelmükben
nem mernek szólni senkinek*

*valami történik aztán látom őt
amint újra velük beszél
részletezi az útvonalat*

*azt mondja iránytű és mélységmérő
azt mondja sirályok és fregattmadarak*

Holtág

*itt egy újabb levél
gyógyszer süllyed a vér
más ütem
aki sosem javul
annak mindegy hogy új
gyötrelm*

*vagy egy régi emészt
úgyis egyediül élsz
nincs helyed
nincs egy pont mi szilárd
ha az egész világ
szívbeteg*

*a sok büszke s irigy
elkerülhetne mind
a magány
lassan tanulható
de hogy kinek lesz jó
még talány*

*falnak fordított kép
árnyalak vagy te rég
itt hiszen
ki csak belül örül
azon nem könyörül
senki sem*

Mese, mítosz, misztikum

VÁRNAI JUDIT SZILVIA

Fekete István állatregényeiben

Egyetemi tanulmányait a Debreceni Egyetem (KLTE) magyar–angol szakán, majd a Szegedi Egyetem (JATE) angol–magyar fordító és tolmács szakán végezte, utána az ELTE és a Szegedi Tudományegyetem óráadója volt. – Köszönettel tartozom Dr. Dobos Istvánnak e tanulmány első változatához egykor nyújtott támogatásáért. (V. J. SZ.)

Volt idő, hogy a magyar irodalomtörténet egyik legolvasottabb írójának, Fekete Istvánnak az írásai csak a Vigiliában és két másik lapban jelenhettek meg. Könyvei azóta számtalan kiadást mértek, az irodalomtudomány eddig — Sánta Gábor alapos kutatásait leszámítva — mégis keveset foglalkozott vele. Az olvasók körében töretlen népszerűségét és talán irodalomtörténeti besorolhatatlanságát is magyarázhatja, hogy minden művében a végtelenségig őszönös, őszinte és természetes tudott lenni, természetes alatt természetközelséget is értve. A természet Fekete István számára a jóság, a szeretet, a béke, az erkölcsi harmónia, a tisztaság biztosítója. Szinte minden művében fontos háttér, akár önálló szereplővé is előlép. Értelemszerűen fokozottan igaz ez állattörténeteire.

Gyermekkorától fogva rendkívül közeli kapcsolatban állt a természettel, és mezőgazdasági végzettsége és tapasztalatai, illetve vadászélményei is hozzájárultak ahhoz, hogy az állatokat etológiailag hitelesen tudja ábrázolni. Rövidebb állattörténeteket már az 1930-as években is írt, majd 1940-ben jelent meg a négy kisregényt tartalmazó *Csi* (halála után *Csí* címen), ebben a kötetben ekkor a címadó fecskeregényen kívül a rókáról szóló *Vuk*, illetve az ekkor még rövid terjedelmű gólya- (*Kele*, később *Tavaszi* címen) és bagolytörténet (*Hu*, később *Toronyban* címen) kapott helyet. 1944-ben folytatásokban jelent meg az *Emberek között*, amely voltaképpen nem állatregény: a szajkó elfogása és szabadon engedése az időbeli keretet adja meg a regényhez, egyébként csak megfigyelője az emberek világának. 1948-ban dolgozott töredékben maradt, végül elbeszélésként megjelent¹ hollóregényén (*Kró*). 1955-ben jelent meg a regény terjedelmű *Kele*, illetve a vidraregény, a *Lutra*. 1957-ben adták ki kutya-regényét, a *Bogáncsot*. Végül 1966-ban jelent meg *Hu* című regénye (halála után *Hú* címen).²

Az állatregény kifejezésről hajlamosak vagyunk mesei elemekre asszociálni, Fekete István állatregényeit mégsem jutna eszünkbe mesének minősíteni. Pedig regényeiben van néhány mesei vonás, és magának az állatregénynek a műfaja is az állatmesében gyökerezik. Az állatmese állati szereplőit azonban emberi jellemvonások jellemzik, erről nála viszont szó sincs. Fekete ilyen jellegű írásai inkább „megregényesített” állattani könyvekre emlékeztetnek, amelyekben a természetábrázolás reális marad, az állatokat pedig ösztöneik és a természet törvényei mozgatják.

¹Legutóbb a *Fészekrablás* című elbeszéléskötetben (Lazi Kiadó, Szeged, 2007).

²Horváth József (összeáll.): *Fekete István bibliográfia*. Lazi Kiadó, Szeged, 2008.

³Szabó Zsuzsanna:
„Az igazi irodalmi start”.
(*Négy állatregényről*).
In Sánta Gábor (szerk.):
*Az ismeretlen Fekete
István. Tanulmányok
egy ismerős íróról.*
Lazi Kiadó, Szeged,
2001, 108.

⁴Idézi Sánta Gábor:
*Hová sorolható
Fekete István prózája?*
Kortárs, 2002/2–3. 43.

Ezek a törvények — a Szabadok Törvénye néven — a *Kelében* különösen erős hangsúlyt kapnak. Kelét meglövik, és a gólya rabságban, az ember mellett él felgyógyulásáig, majd újra vándorútra kel. A sokat emlegetett Törvény egészen más, mint a kiplingi Törvény *A dzsungel könyvében*, amelyet teljesen valószerűtlen módon farkas és medve egymástól tanul.³ Fekete Istvánnál a természet ösztönösen megtanult, könyörtelen törvényéről van szó: „Pusztuljon, ami arra való — mondta az ősi törvény, pusztuljon, mondja mindenki, csak az nem mondta sohase, ha bele is törődött, aki pusztulásra volt ítélve. De egyedül küzdött az elmúlás ellen, s ha meggyógyul, ő is csak azt mondja, amit a többiek” (*Kele*). E törvény felett az embernek lehet hatalma: a beteg Kele az ember segítségével életben marad (ezzel a Törvény sérül), ennek ára azonban egy év kényszerű rabság a gólya megszokott vándorlása helyett.

A *Csí* „hősnője”, a legyengült Vit szintén párja nélkül kényszerül egy helyben maradni ahelyett, hogy tavasszal útnak indulhatna. A kisregény által nagyon érzelmes, ragaszkodó figuraként ábrázolt Vitnek hiába udvarol egy szintén Egyiptomban maradt másik fecske, ő hűségesen várja eltávozott párját, Csít, aki aztán új családdal tér vissza ősszel, a törvényre és a nemzetség elsőbbségére hivatkozva. A törvényről a rabság és a szabadság kapcsán a *Húiban* is sokat beszélget a bagoly és a kutya, azonban azt, ami a bagoly számára kézenfekvő, az emberhez idomult kutya már nem érti meg.

A mese kérdését illetően Fekete István így nyilatkozott a számára kedves skandináv szerzőkről szólva: „...az északiaktól tanultam meg ennyire szeretni a mesét. Őtőlük tudom azt is, hogy a mese akkor igazán az, ha egyúttal valóság is.”⁴ Nála a mesei elemek nem is a valóság hiányában keresendők, azt az egy dolgot leszámítva, hogy nála az állatok, sőt a növények és az élettelen természet elemei, a kozmosz jelenségei és bizonyos elvont fogalmak is tudatos, olykor „beszélő” lények. Ám ez csak első pillantásra valószerűtlen. *A dzsungel könyvében* az állatok közös nyelven beszélnek, és megértik egymást az emberrel is, ami irreális elem. Fekete Istvánnál nincs kölcsönös megértés, közös nyelv az emberrel. Az eltérő fajhoz tartozó állatok (például a kutya és a bagoly a *Húiban*) sokszor egymást sem, vagy csak részben értik. Az állatok „beszéde” nála azt jelenti, hogy az állatok természetes reakcióit emberi nyelvre fordítja le. A *Kelében* maga is így ír egy, a gólya által a Naphoz „intézett” kérés után: „Nem szó ez a kérés, nem is hang, nem kívánság, nem vágy, nincs neve ennek a mozdatlanságnak, de benne van a szegény vándor néma állásában, csüggedt szárnyában, a fájdalomban...” Azt, hogy az elbeszélő kiolvas valamit állathőse testtartásából, elfogadhatónak érezzük.

Nem feltétlenül irreálisak, inkább az állatvilág sajátos kommunikációjába simulnak az állatok között egymás „említőneveiként” szóló elnevezések (a kutya mindig Vahur, a kacsa Tás, a lúd Gege stb.). Ezek mellett az ember is ad nevet az állatoknak (Bodri, Mancsi stb.), ez azonban az állatok számára érthetetlen, önkényes, bár tudják, kiről-miről

⁵Szabó Zsuzsanna:
i. m. 96.

van szó. Az ember egyedeket nevez el, míg az állatok többnyire fajokat (például Zú népe), hiszen a természetben a faj fontosabb az egyednél.⁵ Az állati említőneveket indokoltnak érezzük, ugyanis többnyire az illető állat által kiadott hangokat utánozzák. Ehhez képest az emberi nevek viszont önkényesek, elvesztették a reális összefüggést a megnevezettel, ahogy az ember is kiszakadt a természet ősi harmóniájából. Az állatok az égitesteknek is nevet adnak: a Nap Nagy Fény (*Kele*) vagy Nagy Fényesség (*Csí*), a Hold Hideg Fény (*Csí*) vagy Kis Fény (*Kele*). A hó a Nagy Fehérség (*Kele*). A betegséget, sebesülést Rosznak (*Hú, Kele*) nevezik.

Valóban mesei vonásokat Fekete egyes állatregényeiben inkább a cselekményformálásban, másrészt a hős figurájában találunk. A *Vuk*-ban és a *Bogáncs*-ban a cselekmény alakítását az a sajátos mesei morál határozza meg, miszerint győz a jó, és a hős megtalálja a boldogságot, a hétköznapiétól eltérő (*Bogáncs*) vagy a nézőpont eltolódása folytán ilyennek tűnő (*Vuk*) kalandokon keresztül is. Ez a morál persze más, emberi hősöket középpontba állító regényeiben is megjelenik, főleg *A koppányi aga testamentuma* és a *Hajnal Badányban* ilyen, de ugyanez a morál jellemzi az *Emberek között* cselekményalakítását is.

A *Vuk* és a *Bogáncs* hősei a mesebeli legkisebb fiút idézik. *Bogáncs* anyjának utolsó (legkisebb) kölyke, a történet végig kiskutyaként emlegeti. A regényről író kynológusok szerint ösztöneinek, viselkedésének, illetve annak ábrázolása, hogy mire képes egy tanulékony kutya, etológiailag mindvégig hiteles, a kiskutya fejlődésének bemutatása pedig annyira szabatos, mintha természetfilmet látnánk.⁶ *Bogáncs* valójában nem csodakutya (a szereplők ámulatukban szokták így emlegetni), csak rendkívül tanulékony. Inkább kalandos története teszi mesehőssé.

⁶Jilly Sára:
Bogáncs, Csikas, Csutak, Sajó és a többiek.
In Sánta Gábor (szerk.):
A természetbúvár Fekete István. Tanulmányok egy ismerős íróról II.
Lazi Kiadó, Szeged,
2002, 61–85.,
és Pomázi Ágoston:
„Az öreg *Bogáncs* utolsó kölyke” (*Etológia, kynológia és szépirodalom*).
In uo. 44–60.

A cselekmény fordulatos, izgalmas: *Bogáncs*, a pumi anyja elpusztulása után már kiskutyaként megtanulta rendkívüli ügyességgel terelni a juhokat. Véletlenül orvvadász törébe lép, de megmenekül, és egy vándorcirkuszhoz kerül, ahol új barátaival látványos műsorszámot ad elő óriási sikerrel. Majd ellopják, de megszökik a tolvajtól, és egy öregemberhez csatlakozik, akit később kirabolnak. *Bogáncs* segítségével a rendőrök azonosítják a tetteseket, aztán az öregember halála után megszökik ideiglenes otthonából, és visszakerül a cirkuszhoz. Nem sokkal ezután viszont találkozik igazi gazdájával, a számadó juhással, utána szökik, és hazatérésevel vége lesz a regénynek. Honti János szerint a mese kezdete az a pont, amikor a hős „éreztetni kezdi” létét, vége pedig az, amikor megszűnik kalandok hőse lenni, és újra reális körülmények közé kerül.⁷ Ez pontosan illik a *Bogáncs*-ra (és majd a *Vukra* is): a történet a kiskutya születésének leírásával kezdődik, és ott ér véget, ahol az élete megszokott rendjétől eltérő fordulatok véget érnek, visszakerül természetes közegébe. A mesében általában fontos a hőst kísérő szerencse szerepe. Itt is. Az, hogy a cirkusz éppen arra jár, ahol *Bogáncs* a patikusnál tartózkodik, majd hogy a kocsmába egyszerre térnek be a cirkuszosok és a számadó juhász, szerencsés vélet-

⁷Honti János:
A mese világa. Pantheon,
Budapest, 1937, 110.

len, de a történet kedvező alakulásában döntő fordulat. Bogáncs, akár a népmesék okos, ügyes, szerencsés hősei, minden akadályt sikerrel vesz, egyik legnagyobb bravúrja pedig az, hogy embergazdáját is meg tudja menteni, és segítségével kézre kerülnek a tettesek. Az viszont, hogy ez ténylegesen azért sikerülhet, mert ő nem eszik idegen ételt (és így nem pusztul el), nem a szerencse, hanem tanulékonyasága eredménye. Egyébként úgy viselkedik, ahogy ösztönei diktálják, és a nyomozás során a rendőr ügyessége legalább ilyen fontos.

Vuk nem vándorol, mint Bogáncs, ám a többi szereplő őt is rendkívülinek tartja: az elárvult kistrókból híres, erős, rettegett vadász lesz, aki már fiatalon csodálatba ejti vén nagybátyját („Vuk, a róka népe rólad fog beszélni...”), ügyesen lop háziállatokat, csúffá teszi a kutyákat, kiszabadítja hűgát az ember fogságából, és végül megtalálja párját. Vuk a kisregény szerint különleges, zseniális példánya a rókáknak. A természet reális összefüggései nem torzulnak ebben a regényben sem, az elbeszélő nézőpontja, sőt rokonszenve viszont szélsőséges módon eltolódik az állatok világa felé. Az ember itt kívülálló ellensége a természetnek, és a kettő között megértésre egyáltalán nincs mód. Ez az eltolódás kölcsönöz a kisregény számára egy nagyon erős mesei karaktert, és ez tesz szükségesszerűvé egy olyan hőst, aki képes az emberi világot, ha nem is legyőzni, de kijátszani. A *Vuk* ebben kivételes Fekete István írásai között. Az állatok (amire más írásokban nincs példa) külön említőnevet is adnak az embernek, jelezve annak különállását: a Simabőrű.

Fekete Istvánnál általában még állatregényeiben is fontos (ha nem fontosabb) az emberi cselekményszál, illetve az, hogy az ember mégiscsak része a természetnek. A *Vuk*ban viszont — hiszen a róka az ember számára potenciális vadászszákmány — az emberek és kutyáik ellenségek, negatív figurák. A világ máskülönben a *Vuk*ban is reális. Vuk nem tesz mást, mint egy nagyon ügyes, életrevaló róka, mindvégig saját természetes közegében mozog, és ha az állatok közötti párbeszéd hiányoznának, szinte semmi különös nem lenne a cselekményben. Ezek a párbeszédok határozzák meg a meseszerű cselekményt és hőst elénk táró elbeszélői nézőpontot. Természetesen itt is mesei keretet teremt az elbeszélő történet kezdetének és végének megválasztása: a kisregény kezdetén Vuk nem is vadászott még egyedül, amikor elveszti szüleit, a végén pedig maga is családot alapít. Mesehőshöz illően segítői (Karak) és ellenségei (az emberek és Sut, a farkatlan róka) is akadnak.

Mivel az előbbieken többször is felmerült a reális természetábrázolás kérdése, érdemes pár szót ejteni Fekete István realizmusáról. Realistának a szó szoros értelmében nemigen minősíthetnénk, a szakirodalom saját szóhasználatára nyomán azonban tündéri realizmusként emlegeti Fekete István sajátos világát. Ő maga Jean Giono-val kapcsolatban fogalmazott így 1941-ben: „Nagyon meglepett legutóbb Giono több magyarral fordított regénye, ez a tündéri realizmus, ami nekem is irodalmi eszményem.”⁸ A szakirodalom többek között a következőkkel jellemzi Fekete tündéri realizmusát: „»építő« vallásosság”, „hagyó-

⁸Idézi Sánta Gábor (szerk.): *A természetbúvár Fekete István*, i. m. 43.

⁹Uo. 44, 52

¹⁰Uo. 52.

¹¹Idézi Sánta Gábor: *Kisprózáinak állatvilága*. In uő: *Fekete István. Tanulmányok 3.* Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2009, 150.

¹²Vö. Bába Nándor: *Az Új Idők szerzője*. In Sánta Gábor (szerk.): *Az elfeledett Fekete István. Tanulmányok egy ismerős íróról III.* Lazi Kiadó, Szeged, 2004, 92–105, itt: 101.

¹³Sánta Gábor: *Kisprózáinak állatvilága*, i. m. 150.

¹⁴Lásd Pál József – Újvári Edit: *Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*. Balassi Kiadó, Budapest, 2001.

mányórzés”, „a természetábrázolás animizmussal és panteizmussal gazdagított” változata, „alázatosság”, „ kozmikus életszemlélet”, „az átélte természet csodája” és „a természettel való egybeolvadás”,⁹ illetve amit Fekete István maga úgy fogalmazott meg, hogy „az én irodalmi céloim világos: béke és szeretet az élet minden rezdülése iránt”.¹⁰

Elbeszélői stílusa is a tündéri realizmus kettősségét tükrözi: leírásai pontosak, párbeszédei valószerűek, nyelvezete erőteljes, sokszor csillogtatja remek humorát is, írásai mégis rendkívül líraiak, érzelmeteliek (állattörténetei közül a *Csít* hatja át leginkább a költőiesség), sok helyütt, a természetről, a világmindenségről, a legalapvetőbb emberi értékekről szólván pedig szinte imádságosan emelkedettek.

A tündéri realizmussal kapcsolatosan fentebb már megfogalmazódott Fekete István panteizmusa, vagyis az, hogy számára a természet nem pusztán az élet fizikai színtere, hanem a világmindenséggel való misztikus egybeolvadás közege is. A természethez való viszonyáról ő maga úgy nyilatkozott, hogy az állat- és növényvilág élete számára „szébb és csodálatosabb, mint az embereké. Van benne valami a titokból és a megfajthatatlanságból, ami vonzza és izgatja az embert.”¹¹ Ez a vonzalom életművét is misztikus elemekkel gazdagította. Panteizmusa teljesen ösztönös volt, misztikusságában viszont volt tudatosság.¹² Misztikus hajlama mély vallásosságában, katolicizmusában, illetve rendkívüli, szinte ideges érzékenységében gyökerezett. Erről sokat elárulnak a gyermekkoráról szóló írásai. Például *Ballagó idő* című önéletrajzi regényében is ír arról, hogy kisgyermekként kint sétálva — nagyanyja megdöbbenésére — úgy hallotta, hogy semmihez sem hasonlítható, édes lány muzsika úszik fent a levegőben. Szívesen olvasott misztikus, okkult szerzőket, természeti környezetben játszó metafizikus szépirodalmat (például Gionót).¹³

Bizonyos állathősei misztikus szimbólumként is ismertek.¹⁴ A holló (*Kró*) egyes hiedelmek szerint az égi és a földi világ közt közvetít, de a halált is jelképezi. A kis román hegyi faluban játszó, töredékben maradt *Kró* története — bár a kibomló tavaszban játszódik — Fekete Istvánhoz képest szokatlanul sötét tónusú. Réges-régi jegenyefenyőn hollók élnek. A közösség még pénzért sem engedi kivágni az ősi fenyőfát. A fa alatti ház öreg gazdája a babonás szomszédok szerint beszél a madaraival. A hollófészkek réges-régi, de a nőstény holló nemrég újra tojásokat rakott. A hollók nem túl vonzó állathősök, amennyiben dögöt esznek, és emiatt vannak távol fészkek pusztulása idején is. A pusztulás áthatja az egész történetet: az elbeszélő hosszasan, részletesen írja le a szarvastetem körül nyüzsgő különféle dögevő állatok ténykedéseit. A kis közösség temetkezési szokásairól is hosszabban beszámol. Azt is megtudjuk, hogy a faluban római kori sírleleteket találnak. A történetben aztán meghal Ioan, az öregember, és a halála előtt megrakott, őrizetlenül maradt tűzhely miatt a ház és a vén fenyőfa tüzet fog, és a hollópár fészke elpusztul.

A halál az elbeszélői szándék szerint mégsem negatívumként, hanem az élet szerves részeként jelenik meg a *Kró*-ban: a dögevők szá-

mára az életet jelenti, a ház mögé temetett öregek pedig haláluk után is jelen vannak a család életében: tanácsot adnak a sírjukhoz kimenő családtagoknak, vagy megakadályozzák, hogy a lányunoka megfledkezzen magáról a kaszáló végében. A nagy tűzben a lángok azt sutogják, hogy újjászületik majd, ami most elég: „Omló föld lesztek újra, kalász a mezőn, gyümölcs a fán, viasz a mézben...” Életről és halálról elmélkedve az elbeszélő így ír: „...a természettől elszakadt ember borzongásában úrrá lett, megénekelt és rettegett Halál nem volt hosszabb pillanata az Időnek, mint a legrövidebb élet. Küzdeni persze mindenki küzdött ellene, de nemcsak az élők küzdöttek az ellen, hogy élelemmé váljanak, hanem az élelem is, hogy újra élet legyen, s mindez csak azért volt, mert nem tudta senki, hogy a Halál fogantatásának nincs-e olyan szent, teremtő üdvözülése, mint az Életnek.”

Az általában a bölcsességet szimbolizáló bagoly (*Hú*) esetében az író az vonzotta, hogy „szemükben misztikus időtlenséget vélt felfedezni”. A bagoly Fekete Istvánnál „[m]agányosan szemlélődő lény, akin keresztül a Természet — azaz meggyőződése szerint: Isten — bölcsessége megnyilvánulhat”.¹⁵ A *Hú* cselekményében egy nagyon erőteljes misztikus, sőt transzcendens vonást találunk, bár a történet a „megszólaló” természetet leszámítva nagyrészt a realitás síkján marad. *Hú*, az uhubagoly azonban, aki majdnem a cselekmény végéig ketreben vegetál, Fekete István állathősei között kivételes misztikus képességgel bír: álmodik, vagyis inkább látomásai vannak. Ilyenkor szabad, családja is van, és éjszakai útjain az emberek között egykor lezajlott csatározásokat lát, de néha olyan érzésünk van, mintha ezek a jövőt is mutatnák.¹⁶ *Hú* érzi, hogy valóban háború van készülődésben az emberi világban. A valóságos cselekvés lehetősége helyett olyan erővel vizionál, hogy maga is alig tudja eldönteni, hogy az aktív álom vagy a passzív ébrenlét a valóság. Különös képességéről hiába mesél a kutyának, az nem érti. A déli szélről kap csak tanácsot arról, hogy melyik az igazi világ, az ébrenlété vagy az álomé: „Mind a kettő igaz, *Hú*. Mind a kettő valóság, amiben benne vagy, voltál vagy leszel...” Ebben a regényben a bagoly nem bölcsként, inkább tényleges környezetén gondolataiban túllépni képes állatként jelenik meg. Ugyanakkor az sem véletlen, hogy épp egy bagolynak vannak háborús víziói, hiszen maga is vérengző ragadozó.¹⁷

Jóval derűsebb a fecske és a gólya világa. A fecske (*Csí*) a tavasz hírnöke, a remény szimbóluma is, élet és halál között közvetít, emellett a magyar hitvilágban Isten madara. A *Csí*ben nagybeteg magyar fiatalasszony fekszik abban a kórházi szobában, amelyet *Vit*, az Egyiptomban rekedt beteg fecske olykor meglátogat. A fiatalasszony sem tud hazamenni, a fecskével való „beszélgetései” nyújtanak számára vigaszt és pillanatnyi reményt, ha gyógyulást nem is. A halála előtti utolsó perceiben is a fecskével próbál üzeni otthon maradt kisfiának. A fiatalasszony és a fecske valahol megértik egymás helyzetét, a fecskék sorsa pedig lírai-misztikus tükre is az emberi mellékszereplők sorsának. *Vit* gyógyultan tud majd hazarepülni, de a tény, hogy volt

¹⁵Sánta Gábor:
„A sötétségnek kiáltott
halálosan nagy bánat?”
Hu. In uő: Fekete István.
Tanulmányok 2.
Pro Pannonia Kiadói
Alapítvány, Pécs,
2005, 220.

¹⁶Szabó Zsuzsanna:
i. m. 104.

¹⁷Pósa Zoltán:
*Természettálatás és
állattörténet. Vázlat
Fekete István
„állatregényeiről”.*
Kortárs, 1984/2. 309.

párjának, Csínek új családja van, illetve saját új párját akkor tudja csak elfogadni, amikor látja, hogy a fiatalasszony frissen özvegyen maradt férje egy szőke lánnyal ül a parkban. „Ők is tudják a törvényt” — gondolja.

A gólya (*Kele*) többek között a hosszú élet szimbóluma, a szemlélődés megtestesítője, a kereszténységben a kegyesség, a tisztaság, a jámborság jelképe. A regénybeli gólyát, aki valóban szemlélődő szereplő, érezhetően némi távolságtartással tiszteli a többi állat. A gólya és a fecske szimbolikája több hasonlóságot is mutat: mindkettő a tavasz, az újjászületés jelképe is, és mindkettő Krisztus-szimbólum. Fekete István e két állathósnél valamiféle ősi „vallásossággal” találkozunk. Amikor Kele beteg szárnyal áll a háztetőn, a felkelő naphoz fordul: „Áldott légy, Nagy Fény — mondja a magányos gólya meg sem rebbenő szeme —, áldott légy, és gyógyítsd meg a szárnyam.” A Csí fecskéi hasonlóan szólnak, szinte imát mondanak a Naphoz: „Nagy fényesség, légy áldott, hogy visszajöttél...”

A szakirodalom viszonylag kevés konkrétumot ír Fekete István és a mítoszok kapcsolódásáról.¹⁸ Fekete István írásai bonyolult, többretegű szövegek, amelyeket át- meg átszőnek a mítoszi elemek. A mítoszi világszemlélet nála általában nem a történet vagy a hős megformálásában jelentkezik, ez alól talán csak a *Lutra* kivétel. Ám ősi mítoszokat idéz, ahogy Fekete István panteisztikus szemlélete átjelkesíti a természetet, a tájat, a tárgyakat, sőt az egész kozmoszt.¹⁹ A megszemélyesítés itt azt jelenti, hogy a megszemélyesített jelenségek tudatosan cselekedhetnek, „megszólalhatnak”, egymással kommunikálhatnak, közöttük emberi viszonyt feltételezhet az elbeszélő, néha pedig vizuálisan is megjelenít elvont fogalmakat (például a *Lutrán* az évszakokat). Az állatokon kívül „megszólalhat” a növényvilág (például a *Húban* a bagolyház melletti vén almafa és a torma levelek, vagy a *Lutra* öreg nyárfája), az élettelen dolgok (a *Húban* a nádkunyhó fala, a *Lutrán* a folyó, a *Toronyban* fejfái), az év- és napszakok, a meteorológiai és kozmikus jelenségek (nagyon gyakran a szél, olykor az égítetek) is. Alakot ölthet a halál is, mint a *Toronyban* című kisregényben: „Amikor a halál látta az öreg Mihályt megérni a nagy útra, talán az is ilyen szelíden mondta: — Lekaszálom holnap Süle Mihályt...”

¹⁸Lásd Sánta Gábor: *Képzelet és valóság (Bodzaérestől somvirágzásig: az Emberek között)*. In Fekete István: *Emberek között*. Lazi Kiadó, Szeged, 2011, 219., és Pósa Zoltán: i. m. 310.

¹⁹A mítoszi elemekhez lásd Jeleazar Meletyinszkij: *A mítosz poétikája*. (Ford. Kovács Zoltán.) Gondolat, Budapest, 1985.

Az *Emberek között* első színre lépő szereplői a megszemélyesített napszakok:

„Az Éjszaka felnézett a csillagokra, s a csillagok reszketve intettek, hogy ők már látják a Napot. (...)

Az erdőben tétován járt a Szürkület.

Nem tudta, menjen-e vagy maradjon. Nem tudta, kinek a gyermeke, az Éjszakáé-e vagy a Nappalé, mert senkinek sem kellett.

— Nagyon világos vagy — mordult rá az Éjszaka, ha megpróbálta nyomon követni —, ne mászkálj utánam!

— Takarodj! — vágott rá aranyvesszőjével a Nap. — Olyan vagy, mint a Denevér. Semmi közöm hozzád.”

Az évszakok antropomorfizálása, „hatalomváltásuk” leírása a *Lutrában* a regény konkrétabb cselekményszálai (a vidra, a róka, illetve a vadász története) háttéréül szolgáló külön történetet ad. A regény egy ősztől nyárig ívelő időszakot fog át. A természet ciklikus változása, vagyis a mitikus gondolkodásban, a kalendáriumi mítoszokban is meghaló és feltámadó istenségekkel szimbolizált évszakováltások pontosan nyomon követhetők. Ott van az Ősz rongyain kegyetlenül mosolygó Tél úr, „az idő negyedes fejedelme”, a legmarkánsabban életre keltett figura az évszakok közül („A fiatal Tél szemében a jéghegyek érzéketlensége s a hideg kegyetlensége villogott. Tündöklő ruhája gyapját a világűr hidege szőtte, és a sarkcsillag rajzolt rá finom jégvirágokat. Csizmája: mint az üveg, mentéje hó, piros áfonyagombokkal, és felhőkucsmáján egyetlen jégbriliáns, olvadhatatlan jégből, a sarki tenger legmélyebb jégbányájából.”) csatlósaival, a Szél vezetésével óriásokként megjelenő kisebb szelekkel. Aztán a Tél is megöregszik, de nem tud meghalni, csak amikor utódja, a fiatal lány, a Tavasz („zöld szandál van mezítelen lábán, hajában egy szál hóvirág, és csak mosolyog”) szívet ad neki. Végül pedig minden évszak kiszolgálója, „a Szél vakon pislog a kápráztató fényben, és csak két szalmaszínű szandált lát, amint elindul a búzamezők felé a Termékenység aranyhajú asszonya: a Nyár.” A *Kelében* az elbeszélő így írja le a közelgő őszt: „Jöttek a felhők, egyre jöttek (...) és nem mondta senki, de mindenki tudta, hogy a távoli dombok ködbe borult hátán, a kertek bokrainak sűrűjében, az erdők hallgatásában, a nádasok puha sziszegésében ott hallgatózik már öreg somfa botjára támaszkodva szelíden és szomorúan a Nagy Vándor: az Ősz.”

Az idő rendkívül fontos Fekete számára, sokszor szinte ezt is meg személyesíti mint egy mindenek felett álló hatalmat: az Idő. Az idő a változással is egyenértékű: „Az Idő mintha megállt volna a ködben, és ha a patak nem susog, azt lehetett volna gondolni: nincs is Idő, csak Tér van, reménytelen végtelenség, melyben nincs tegnap és nincs holnap, és a ma is csak annyi, mint a patak bujkáló susogása és az ereszek félnék csepegése” (*Kró*). Legtöbb művében az időpont nincs meghatározva, nincs jelentősége. Egyedül a *Hú* cselekményét tudjuk pontosan a második világháború kitöréséhez kötni. Fekete Istvánnál az idő általában nem lineáris, inkább ciklikus sémát mutat, nem véletlen, hogy több írásában (*Csí*, *Emberek között*, *Kele*, *Lutra*) is éppen egy naptári évnvi időszakot ível át a cselekmény.²⁰

Fekete Istvánnál az emberi világ sokszor a falu zárt, szinte archaikus hangulatú közössége. Az állatregények (főleg a *Kele*, illetve részben a *Lutra* és a *Bogáncs*) emberi cselekményszála ilyenkor nem túl eseménydús: az emberhősök egyénítettek, színesek, de a minden napokból legfeljebb egy-egy vadászat, halászat, esetleg házasságkötés vagy haláleset emelkedik ki. A cselekmény miatt előrehaladónak érzékeljük ezeket a történeteket, de az igazi hangsúly a ciklikusságon van: az idő múlik ugyan, de tulajdonképpen ugyanazok a történések ismétlődnek. Ezek a Fekete Istvánnál szinte rituálisnak tűnő esemé-

²⁰Vö. Bába Nándor: i. m. 101 is.

nyek (az ünnepek, a gyermekszületések, házasságkötések, temetések mellett tulajdonképpen a mindennapi tevékenységek is) segítenek megőrizni az egyén és a társadalom harmóniáját.²¹ Elég csak arra az epizódra gondolni a *Keléből*, amikor a fiatal cigány feleségét vilámcsapás éri, miközben kisfiával hazafelé tart. Az asszony meghal, a férj vigasztalhatatlan, de a halotti toron már hajlik rá, hogy új feleség után nézzen, hiszen fiatal még, és fiának is anya kell. Az élet nem áll meg.

Nemcsak az idő, hanem a tér is archaikus képzeteket kelt. Fekete István többnyire nem nevesíti helyszíneit, esetleg fiktív helyneveket ad. Legfeljebb életrajza alapján lehet sejteni, hogy mi szolgált mintául egy-egy regénye helyszíneire. De ez nem is lényeges. A hangsúly inkább azon van, hogy a hely, ahol a hősök élnek, számukra a világ biztonságát jelentő centruma, akárcsak a mítoszokban, ahol a világ középpontja az ember lakóhelye, az ismert kisvilág, ezen túl pedig vad, ismeretlen perifériák húzódnak.

Bogáncs életének centruma egy juhakol volt, ott látta meg a napvilágot, és mindvégig ez maradt számára az otthon, a biztonság igérete. Az akol kisvilágából ugyan egy véletlen folytán kijut az ismeretlen nagyvilágba, de az otthon vonzása legyőzhetetlennek bizonyul majd. Az otthon számára a rendet jelenti: ott mindennek megvan a saját, régtől fogva kialakult helye, az állatok és az emberek a legkisebb birkától a számadó juhászig megnyugtató hierarchiában élnek. Ezt veszteti el Bogáncs, amikor bekerül a cirkusz tulajdonképp kaotikus, idegen világába, majd amikor újabb gazdájánál — még ha faluról, tehát nyugodtabb helyszínről is van szó — bűnügyi történetbe csöppen, aztán új gazdához kerül. Ám hiába áll helyt és arat elképesztő sikereket minden újabb és újabb közegeben, igazi otthonát az öreg juhásznál érzi, és visszamegy hozzá, amint lehet. A vándorlásra mégis szükség volt: megismerte a világot, és megtanulta elválasztani egymástól a valóságot és az illúziót, a jót és a rosszat. A káosz legyőzése és a harmóniateremtés a mítosznak — és a mesének — is jellemző eleme.

A mítoszi világmodellben gyakran játszik fontos szerepet fa (világfa, életfa). A *Lutrában* szinte ilyennek érzékeljük a Lutra barlangját védő öreg nyárfát, amely a folyóval szokott „beszélgetni”. Amikor kidől, Lutra addigi világa is megsemmisül. Ez készletet Lutrát arra, hogy elvándoroljon ismeretlen helyek felé. Hasonlóan ehhez a *Vuk* rókacsaládja is egy öreg tölgy alatt él („gyökerei szinte markukban tartották a kis homokhalmot”), míg a vadászok le nem rombolják barlangjukat. Szintén szimbolikus, ősi fa a *Kró* hollóinak jegenyefenyője: „Ilyen öreg fenyő nem volt már a környéken, de ilyen hatalmas se. (...) A régi idők utolsó fája volt ez a fenyő, és nem akadt ember a környéken, aki ilyennek ne tudta volna minden emlékezet óta.” Amikor egy kereskedő ki akarja vágatni, a fa alatti házban élő öregember dühödten esik neki: „— Mit akarsz, te ember!? — ordította. — A fa az én fám; az apámé volt, meg annak is az apjáé...” A megszólítás is sugallja, hogy a fa sokkal ősbibb annál, hogysen emberek irányít-

hatnák a sorsát. A *Króban* egy másik ősi fa is szerepel, egy öreg tölgy, amely „soha nem esett útjába a Bajnak és a Rosznak”.

A fához hasonlóan fontos a folyam: sok kultúra mitológiájában határozza meg a világmindenség orientációját. A *Lutra* egész szerkezetének a folyó adja a gerincét. Így kezdődik a regény: „A folyó olyan régen indult, hogy arra már senki nem emlékezhetett...” Ez a mondat szinte az előidő képzetét kelti, és a folyó aztán mindvégig olyan erőteljesen jelen van a regényben, mintha maga is élő szereplő lenne. *Lutra* számára lakóhely és élelemforrás, itt halászik és környékén vadászik az ember is, és a folyó végtelen folyásához kapcsolódik az élet folytonossága is, hiszen *Lutra* elpusztul ugyan, de a folyó melletti barlangban ott növekednek már utódai, és a nemzedékek láncá továbbviszi az életet.

A szakirodalom a *Lutrát* — a *Húhoz* hasonlóan — a kiváló részletek ellenére nem tartja túl jól sikerült regénynek.²² *Lutra* viszont mindenképpen különös hős, figurája és története is túlmutat a többi regény hőseien. A vele találkozó emberek mind megdöbbennek a vidra hatalmas méretein. Kivételes fizikai adottságai szinte mítikus hősöket idéző, sötét belső mélységeknek adnak keretet. Kiváló vadász, és mert nagyobb, erősebb és ügyesebb a többi állatnál (fajtársainál is), egyedül is marad, hiszen saját élőhelyén a legtöbb állatot el tudja pusztítani, amit nem csak éhsége csillapítására, hanem élvezetből is tesz. Családra sincs szüksége, a kis nőtényvidrához csak futó ösztönök hajtják, utódai nem érdeklik. A történetben Karak, a róka az ellenpontja, aki hím létére aktívan részt vesz kölykei felnevelésében, (jóval kevésbé sikeres) vadászatainak célja pedig elsősorban családja táplálása. A rókára így a Tavasz is rámosolyog.

A vidra viszont önző magányosságban él, amiért aztán a történet szerint fizetnie kell: „Az éjjel kellemes és könnyű vadászata volt, mert a melegedő vízben megindult a hal. A nagy vidra alaposan kiszórakozta magát. Evett, amennyi belefért, aztán csak ölt, ölt, ölt... *Lutrának* csodálatos szeme volt, de azt mégsem vette észre, hogy egy zöld szandálos, karcsú lány áll a parton: maga a Tavasz. Ruháját mintha ködből szőtték volna, fején fehér koszorú kökényvirágból, és szomorúan nézte a vérengzést...” Amikor a Tavasz látja, hogy *Lutra* elkergeti párját, aki kölykeiket neveli, így szól: „Leveszem róla a kezem...” *Lutrát* azonban „nem érdekelte semmi, csak saját maga. Bezárkózott önmagába, és kizárta magát az összesség termékeny nagy köréből, amelyből minden élet születik, s amelybe minden élet visszatér.” Ekkor tudja őt meglőni Miklós, aki csak eszköz a vidra történetében: a természet ítéletét hajtja végre *Lutrán*. A természet törvényeit ugyanis nem csak a faj fennmaradásának könyörtelen szabályai alkotják. Ebben mutatkozik meg legszebben Fekete István panteisztikus szemlélete. Ami igazán számít, az az élet és a mindenség alapja, a szeretet.

²²Vö. Sánta Gábor:
Egy vidra regénye? Lutra.
In uő: *Fekete István.*
Tanulmányok 2.
Pro Pannonia Kiadói
Alapítvány, Pécs,
2005, 160–169.

FARKAS JUDIT

A kerítés mellett

1958-ban született. Jogász, író, a Búvópatak folyóirat főmunkatársa. Legutóbbi írását 2014. 9. számunkban közzöltük.

A lány egy ormótlan vasúti betonkerítésnek támaszkodik, nézi a reggeli forgatagot. Nehezen világosodik. A rózsaszín kerámia díszítőelemekkel dúsan kirakott állomásépület mögött autók küszködnek a havas úttesten. A járókelők álmosan, fázósan sietnek. Az egyik busz fara kanyarodáskor megcsúszik... a mögötte haladó autó hirtelen fékez... túlkölés... szentségelés... „Személyvonat érkezik Szentlőrinc, Bicsérd, Mecsekalja-Cserkút felől a második vágányra. A vonat nem megy tovább. Kérem, a vágány mellett vigyázzanak!” — szól a hangosbemondó. Az utcai lámpák és az autók reflektorai a reggeli szürkületet sárgásbarnára festik; olyan a tér, mintha egy század eleji repedezett képeplapon látná. Édesanyja néhány perce ment el a taxiért. Követte tekintetével, amíg az emberáradatban el nem tűnt. Tudja, hogy még nem jöhet, hiszen csak most ment el... Mégis egyfolytában abba az irányba néz, ahonnan őt várja.

Homorított gerinccel, fejét természetellenesen hátrafesztve igyekszik megtartani egyensúlyát csenevész lábain. Évekkel ezelőtt nézték ki ezt a helyet maguknak a pályaudvar sarkában. A szürke betonkerítés előtt kevesen járnak, itt nem kell attól félnie, hogy valaki meglöki. Ha egy mellette siető a táskájával véletlenül hozzáérne, vagy csak súrolná a testével, összecsuklana, mint egy rongybábu és a földre zuhanna. Ki kell tartania! Csak percek kérdése!...

Kinga édesanyja odalép a szabad kocsihoz, elmagyarázza a taxisnak, hogy a lányának gerincvelői izomsorvadása van, oda kell kanyarodniuk az állomás végéhez, nem tud idáig eljőnni... az egyetemre mennek, mert ma államvizsgázik. Büntetőjogból és büntetőeljárás jogból... Ezt is büszkén hozzá teszi.

...nem indexel egyik sem, anyu gyere már... elfáradtak az izmaim, nem sokáig bírok állni... megszünteti a bíróság az eljárást, ha a vád tárgyává tett cselekmény nem bűncselekmény... nyolc megszüntetési ok van... nagyon fázik a lábam ebben a vászon tornacipőben... csak a Jóisten tudja ötösre... az ezerkilencszázhetvenhárom évi egyes törvény százhetvenedik paragrafusának első bekezdése szabályozza... szégyellném, ha szánalomból engednének át... elsőben majdnem ott hagytam az egyetemem, római jogból kettést kaptam, pedig kívülről fújtam az egész Brósz-Pólay római jog tankönyvet, azt mondta a prof, hogy a Jóisten tudja ötösre, ő is csak négyesre... idétlen magas talpú cipő a divat, amiben nem tudok lépni... az se erre jön... mi tart ilyen sokáig, anyu gyertek már, nem tudok állni... vannak az eredeti és a származékos szerzés módok... *ius gentium*on alapuló tulajdonszerzési módok és *ius civile* szerinti származékos módok, *mancipatio* és az *in iure cessio*, a harmadik meg az *usucapio*... minek jut ez állandóan eszembe, amikor római jogból nincs is államvizsga... hiába húztunk bele vastag zoknit... nem bírom tovább... anyu gyere már... el fogok esni...

mikor kell visszaküldeni az iratokat az ügyésznek... ha egyest kapok, jöhetünk újra... muszáj bebiflázni, szóról szóra... lefagy a lábam... mi a rablás törvényi tényállása... nem indexel egyik sem... mi tart eddig, anyu gyere, kérlek... nem bírom...

✱

Este a szombathelyi gyors sokat késett a havazás miatt. Már fél kilenc is elmúlt, mikor beértek. A vonatlépcső jeges volt, Kingát az édesanyja alig tudta leemelni. Az állomás végében, a vasutas szociális épületben volt a szállásuk. Kinga az anyjába kapaszkodva lépett... csípőből oldalra lendítette a bal lábát... mellé húzta a jobbat... újra a bal láb lendítése... utána a jobb... Dülöngélve tettek meg néhány lépést, aztán zihálva álltak meg. Lélegzetük látszott a levegőben. Rövid pihenés után a lány ránézett az anyjára, intett, hogy indulhatnak. Újra csípőből lendült a bal láb... ezután a jobb... megint billegés, lépés a bal lábbal, súlyáthelyezés... aztán a jobb... Talpuk alatt csikorgott a hó. Hideg északi szél fújt. A huzatos peron kihalt volt, csak ketten araszolgattak előre. Az állomásépület végéhez érve, amikor már nem kellett attól tartani, hogy valaki megláthatja őket, az asszony a hátára vette a lányt.

Megvacsoráztak, utána Kinga még sokáig tanult. Az éjszaka csöndjében csak a papír zizegése hallatszott, és időnként egy-egy tolató vonat ütközőjének csattanása szűrődött be. Ránézett a karórájára, fél egy. Fáradt az agya, aludnia kellene. Alig tud már koncentrálni, nem marad meg a fejében semmi. Nézte alvó édesanyját. Ha felébredne, biztos kikapnák tőle, hogy nem alszom... Mindig úgy gondolta, hogy az anyjával soha semmi baj nem történhet. Erős és egészséges lesz, az idők végezetéig... Aztán három évvel ezelőtt egy februári napon csöngött a telefon. A házi orvosuk volt. Az édesanyja összeesett az utcán, a mentő beszállította a kórházba. Hátsó falis infarktus.

✱

Egy fehér Zsiguli áll meg a betonkerítés előtt, Kinga édesanyja száll ki. Odarohan a lányához, óvatosan, hogy meg ne lökje, mégis vilámgyorsan, körülfogja Kinga derekát, mint ahogy a tölgyfahordó dongáit tartja a vaspánt. Így lépkednek a taxihoz. Leülteti az első ülésre, lábait pedig egyenként beteszi az autóba.

Kikanyarodnak a főútra. A hópelyhek ferdén csapódnak az üvegre, az ablaktörlő ütemesen kattog. Kinga örül, hogy nem kell beszélgetni. Kezd visszatérni az ereje. A belvárosban egyre nagyobb a forgalom, az autók, buszok lépésben haladnak a hófödte úton. Egy más után következnek a jól ismert utcák.

...mindjárt rákanyarodunk a Rákóczi útra, onnan már csak pár száz méter az egyetem, eltelt több mint öt év, és csak ezt az útvonalat ismerem az egész városból, vasútállomás, egyetem, egyetem, vasútállomás, anyu szokott mesélni arról, merre járt... amíg az előadásokon ültem, nézelődött a városban, rossz idő esetén az előadóterem

előtti folyosón üldögélt, nemcsak az évfolyamtársaim, az oktatók is megszokták a jelenlétét, volt olyan professzor, aki előadás után mindig odalépett hozzá, és kezét fogott vele...

A piros lámpánál váraкоznak.

...harmadikos gimnazista voltam, amikor az unokabátyámat felvették levelezőre, gyere te is a jogra hugi, bíztatott, lehetsz bíró, vagy közjegyző, a fejedet kell csak használni, irdatlan vastag könyveket hozott, anyuék hallani sem akartak a tovább tanulásról, hogyan akarsz eljárni éveken keresztül, hogy fogod te azt bírni, aggodalmaskodtak, végül abban maradtunk, hogy megpróbálom a felvételit, és ha elsőre nem sikerül, akkor nem erőltetem... azóta eltelt öt év... ha a mai vizsgám sikerül, akkor csak az állam- és jogelmélet van vissza, utána mit kezdek a jogi diplomámmal, kellek-e egyáltalán valahol, nem tudom, két éven keresztül bejártam a bíróságra gyakorlatot szerezni, beültem a tárgyalásokra, a panasznapokra, engem is megismertek a bírók és a népi ülnökök, az ügyvédek és az ügyészek, meg az összes bírósági fogalmazó... egyre többet játszottam el a gondolatokkal, hogy bíró leszek, volt egy büntetőbíró, aki különösen bíztatott, ráadásul a bíróság a lakásunktól alig pár száz méterre van, be tudtam volna járni...

✱

Kinga néhány hónapja összeszedte a bátorságát, időpontot kért a megyei bíróság elnökétől. A titkárnő kedvesen fogadta őket, nem kellett sokat váraкоzni. Amikor beléptek a párnázott ajtón, az oroszlánlábás körmökön álló vörösfenyő íróasztal mögül felállt egy elegáns fekete öltönyös, csokornyakkendő, ősz hajú férfi és üdvözölte őket. Süppedős bársonybarna-zöld mintás perzsaszőnyeg... ólomkristály csillár, sok üvegkristály dísszel és függővel... dúsan faragott, berakásokkal díszített, csiszolt üveges könyvszekrények diófából, roskadásig telerakva vastag jogszabálygyűjteményekkel, szakkönyvekkel és szakfolyóiratokkal... óriási dossziék a perek irataival...

Az elnök az antik tárgyalóasztalhoz vezette őket és rezzenéstelen arccal nézte, Kingát hogyan segíti leülni az édesanyja az aranysárgabarna csíkos kárpittal bevont karfás székre. Megkérdezte, hogy miben segíthet. Kinga elmondta, utolsó éves az egyetemen, és már két éve jár be tárgyalásokra. Szeretne a bíróságon dolgozni. Az elnök figyelmesen hallgatta, aztán udvarias, mégis távolságtartó hangon ecsetelte a bírói munka nehézségeit... a jogi szakvizsga magas követelményeit.

Közben a vörösfenyő íróasztalon megcsörrent a telefon.

A bíró odament, felvette. A telefont tartó kezének gyűrűs ujján vastag arany pecsétgyűrű csillogott. Amíg telefonált, Kinga végigpásztázta tekintetével a falakon lévő festményeket, bekeretezett okleveleket. A szeme megakadt egy üveglap közé tett, Szász-Schwarz Gusztáv jogtudóstól származó idézeten: „A jog zárt egész, melyben benne van a felelet minden jogkérdésre, csak ki kell belőle hozni. Benne van, de oly értelemben, ahogy benne van a milói Vénusz a már-

ványtömbben, szobrász kell, aki kifaragja.” Az elnök befejezte a beszélgetést. — Tudod mikor foglak én felvenni kisanyám...! — gondolta Kingára nézve. — Van énnekem elég bajom. Csinos pofikád van, meg eszes is vagy, de csak nem gondolod, hogy veled vesződünk itt nap, mint nap!

Visszaült a tárgyalóasztalához. Keresztbe tette a lábát és tovább beszélt a fogalmazói munkáról, a bíróság szűkös költségvetéséről, aztán rendkívül hivatalos hangot megütve azt mondta: — A bíróságon így is a dolgozók nyolcvan százaléka nő, nem tudom alkalmazni önt.

*

Kinga nagyot sóhajt, amikor megpillantja a félelmes szürke épület-tömböt. Olyan, mint egy erődítmény, amelyet újra és újra ostrom alá kell vennie. Kéri a taxist, álljon be az árkád alá, oda nem esett be annyira a hó, könnyebben ki tudnak szállni.

A második emeleten a takarítónőn kívül egy teremtett lélek nincs. Kinga leül a vizsgateremhez legközelebb eső padra. Ilyenkor már nem tud tanulni. Torkában a gombóc egyre nagyobb... a tenyere izzad... a gyomra émelyeg, pedig édesanyja beletukmált pár falatot. Úgy érzi, semmit sem tud... Mindig az első csoportban szeret vizsgázni, hogy túl legyen rajta minél előbb! Képtelen órákig várakozni, közben nézni, ahogy jönnek ki az évfolyamtársai egymás után, és mondják, milyen tételt húztak, hányasra vizsgáztak. Sajnos ma névsor szerint hívják be őket, és ő az ábécé vége felé van. Ki tudja, mennyi idő múlva kerül sorra.

Cipőkopogások jelzik, hogy érkeznek a többiek. A férfiakon fekete öltöny, nyakkendő, elegáns kosztümben, magas sarkú cipőben a nők. Van, aki félre húzódik egy ablakmélyedésbe, és előveszi a jegyzetét. Mások kis csoportokban halkán beszélgetnek.

Pontban nyolc órakor a folyosó végén egyetemi díszöltözetben, nyakukban a méltóságlánccal feltűnnek az államvizsga bizottság tagjai.

Az első öt vizsgázót azonnal be is hívják.

A folyosón többen idegesen járkálnak föl-alá.

Időnként nyílik az ajtó. Kijön, aki már levizsgázott és bemegegy a következő.

Kingát az édesanyja óránként felállítja, nehogy elgyengüljenek az izmai a sok üléstől. A lány a fallal szemben, térdeit a fapadnak támasztva álldogál néhány percig, aztán visszaül.

Édesanyja nehezen veszi a levegőt.

Baj van, anya? — érinti meg finoman a karját.

Anyja int a fejével, hogy nincs, aztán hirtelen feláll mellőle és kinyitja a szemközti ablakot. Kinga aggódva vizsgálgatja. Az asszony mélyeket lélegez a beáramló fagyos levegőből, közben a mellkasát dörzsölgeti. Amikor észreveszi lánya kétségbeesett tekintetét, becsukja az ablakot és visszaül mellé. Arca még mindig hófehér. Nagyokat sóhajt. Kiveszi ridiküljéből az apró gyógyszeres üveget, amelyben a nitroglicerint tartja. Anginázik... — gondolja Kinga riadtan, miközben

anyja beteszi nyelve alá a gyógyszert. Ha ennek hatására sem múlik el a rosszullet, mentőt kell hívni...

Ne szóljunk?... — simogatja meg anyja kezét.

Nem kell, elmúlik. Hidegfront van... Te most a vizsgáddal törődj kislányom. Mindjárt te következel — nyugtatgatja Kingát nem sok eredménnyel.

Negyedóra múlva kinyílik az ajtó. Kinga a saját nevét hallja. Édesanyja felsegíti a padról.

*

A szecessziós stílusú épületegyüttes előtt kovácsoltvas kerítés. A piszkosszürke égből nagy pelyhekben hull a hó, megtapad a kerítés lángnyelv alakú csúcsdíszein is. Néhány házban már ég a villany. Száll föl a füst a kéményekből. Az úttesten lépésben haladnak a gépkocsik... buszok... A behavazott járdán leszegett fejű árnyak botorkálnak, akik ügyet sem vetnek a kerítés mellett álló marionettszerű alakra.

Kingán kifelé bővülő fekete posztószövet kabát nagy fekete gombokkal. Fején fehér kötött sapka, sálját vadul csapkodja a szél. Arcát már pirosra marta a hideg. Kinyújtott kézzel kapaszkodik a kovácsoltvas kerítésbe, kesztyűs ujjai görcsösen markolják a jéghideg vasat... másik kezével pedig úgy szorít magához egy fekete mappát, mint ha abból akarna erőt meríteni. Végsőkig kimerült teste meginog, ahányszor a viharos erejű szél nagyot lök rajta. A hóval borított úttesten lépésben haladnak az autók... a gyalogosok a zebrán szitkozódva evickélnek át a másik oldalra, ahová a hókotró jókora hókupacot tolt.

...gyere már anyu, nem bírok állni... csak a Jóisten ötösre... biztos nem kap taxit ilyen időben... nagyon fázom... aki idegen dolgot mástól azért vesz el, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa... hiába húztunk bele vastag zoknit... mindent szóról szóra... az sem erre indexel... mint a milói Vénusz a márványtömbben... jaj nekem, nem tudok állni... nincs erőm... a büntetés vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztés, javító-nevelő munka vagy pénzbüntetés... sötétkék vászon tornacipő... csak a Jóisten... bünszövetségben, közveszély színhelyén, üzletszerűen, dolog elleni erőszakkal, különös visszaesőként... ha az állam- és jogelmélet vizsgám is jól sikerül, cum laude eredménnyel végzek... férfiléptek a letaposott hóban... csak nehogy meglökjön az aktatáskájával... *ius gentium*... nem bírok állni... anyu hol vagy már... nincs erőm... lefagy a lábam... nem bírom tovább... *in iure cessio*... anginázik... anyu kérlek, gyere már... jaj Istenem... nem tudok kapaszkodni... el fogok esni... meddig nyúszítsek még itt... jöjjön már az a rohadt taxi... anyukám gyere... könnyörgöm... nem bírom... jaj Istenem... anyu siess... Jézus segíts... anyukám hol vagy... gyere már... jaj Istenem... száncsengő... farkasok... farkasüvöltés... jaj Istenem...jaj Istenem... anya miért nem segítesz... Isten...

AMBRUS KATALIN

Uram, mi célod velem?

„Orcám a sírástól kivörösödött,
szempilláimra a halál árnyéka szállt.”
(Jób 16,16)

Néma voltál, Uram.

*Hagytál ebek harmincadjára jutnom.
Hagytad szóródni áldott testemet.
Hagytál peregni,
s most meddő kalászként
tűzre dobják viselős lelkemet.*

*Mindent elvettél, amit adtál,
mindent adtál, s mindent rám bízta.*

*Most ülök és sebeim vakargatom,
s gyönyörködöm a cserépdarabban,
mely enyhíti kínjaim.*

*Uram, próbára tettél, pusztába vertél,
pedig bányod voltam.
Hittem, hogy terelgetsz,
s a világra verssel feleltem.*

*Mindent elvettél, amit adtál,
mindent adtál, de minden rám bízta.*

Miért?

*Miért hagytál ebek harmincadjára jutnom,
miért hagytad szóródni áldott testemet?
Miért hagytál peregni,
hogy meddő kalászként
most tűzre dobják viselős lelkemet?*

Miért?

Miért hallgatsz, Uram?

Immáron verset se tudok

*Immáron verset se tudok írni,
nem vagyok méltó magamhoz sem már,
nem hogy Őt, az Örökkévalót
megszólítsam.*

*Milyen elbizakodott voltam,
hittem: figyel reám, ha harcolok,
ha hálát adok,
ha kérek —
Talán így is volt.*

*De most miért is figyelmezne reám?
Hiszen úgy belefáradtam magamba.
Hogy a világ is hibás, mondom,
de ez a szólam
nem menthet fel.*

*És hibás egyáltalán,
vagy én vagyok gyöngé,
ki nem állt helyére, rendbe,
és elvesztegette magát.*

*Valami bizonyára voltam.
Azt a valamit harctalan elengedtem,
haszon belőlem már nincsen.*

*Azt mondom, unom, de lelkem mélyére temetve
mégis fájok magamnak.*

JENEI PÉTER

Gaál Botonddal

Dr. Gaál Botond, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Dogmatika Tanszékének professzora különleges és meghatározó személyiség a magyarországi ökumenikus értelmiségi életben, aki református teológusként tudomány és teológia párbeszédének megteremtéséért munkálkodik. Teológus-lelkészi oklevelének megszerzése előtt matematika–fizika szakos tanári képesítést szerzett a Kossuth Lajos Tudományegyetemen, majd teológiai doktor lett, és az MTA doktora címmel is kitüntették. Ilyenformán a tudomány és a teológia párbeszéde életében és gondolkodásában már egészen a kezdetektől formálódott, a teljes életművét meghatározta, és munkásságában központi szerephez jut mind a mai napig: számos előadást tartott a témában, miközben a DRHE Hatvani István Teológiai Kutatóközpont gondozásában megindította a Tudomány és Teológia konferenciák és kötetek sorozatát. Szakértelmével, református keresztyén értelmiségiként elvülhetetlen szolgálatot tett a református egyházi felsőoktatás ügyének: nevéhez szorosan fűződik a DRHE egyetemi akkreditációja, valamint az intézmény Hittudományi Doktori Iskolájának megalapítása és több mint egy évtizeden keresztüli vezetése. — A 80 éves Vigilia jubileumi pályázata alkalmából egykori diákja és személyes tisztelője készített levél-interjút a tudós-teológus professzorral.

Honnét eredeztethető Professzor Úrnál a természettudományok szeretete, illetve a matematika–fizika szak elvégzése után miért döntött úgy, hogy teológiai tanulmányokat folytat és lelkészi diplomát szerez?

Édesapámat gyakran kísértem el téli estéken a nagy falu másik végére, ahol istentiszteletet tartott. Szerettem vele menni, mert hosszú volt az út, ő pedig mesélt nekem a csillagos égboltról. Meghallgattam a prédikációját, hazafelé pedig én kérdeztem őt a világmindenség teremtett rendjéről. Édesanyámnak mindig elmeséltem az élményeimet, s ő látta rajtam, hogy engem foglalkoztat a „miért” kérdés. Mint tanítónő arra biztatott, hogy majd legyek tanár és mondjam el mindenkinek, amit tudok a világról. Ezt mélyen a szívemben forgattam. Rácsodálkozva kérdeztem magamban, hogy ezt a szép világot hogyan teremtette Isten, és miért. Párhuzamosan formálódott bennem a természet megismerésének vágya és a krisztusi hit. Mindkettőnek a gyarapodó kibontakozását tapasztaltam már gyerekkoromban. Ez a gyermeki hit és érdeklődés vezetett oda, hogy felnővén egyre erősebben feszített belülről a „miért” kérdés, amely nem hagyott nyugodni, s ez a kíváncsiság vitt előre a természettudományok és a teológia felé. Nem tudom, miért, de könnyedén tanultam a matematikát és az elméleti fizikát, s ez sokat segített a gondolati mélységek elnyugtató megoldásában. Minél gazdagabban ismertem meg a világ szépségét, és minél többet értettem meg a természet rendjéből, annál inkább csodálattal töltött el a teremtés ténye. A hitem pedig egyre inkább erősödött. Ilyen egyszerű volt az életutam.

A '70-es években teológiát tanulni és lelkesi oklevelet szerezni nem lehetett a legnépszerűbb dolog. Nem fogadta-e ezt értetlenség a környezetében? Illetve: Hogyan lehet meggyőző hitvallást tenni tudományos értelemben, az Akadémia szintjén?

Professzor Úr tudományos munkásságának számomra legkedvesebb darabjai és részletei, amikor olyan szellem-történeti óriások teológiai gondolkodását tárta fel nekünk, diákoknak, akikről a köztudat általában természettudományos szempontból gondolkodik, mint például Newton vagy Maxwell. Ugyanígy említhetjük a magyar szellem-történet kiváló képviselőit, tudósokat és költőket, akik egyben keresztyén, illetve református értelmiségiek is voltak. Még elevenen él bennem a Református Hittudományi Egyetemen és a Debreceni Egyetemen egyaránt meghirdetett Európai Civilizáció elnevezésű tanegység, amelynek keretében végigkísérhettük meghatározó

Biztosan sokakban fölmerültek ezek a kérdések, engem azonban kevésbé foglalkoztattak a külső nehézségek. Én mentem a magam útján, nem igazán érdekelt mások politikai hovatartozása. Engem a hitem a „bensőmből vezérelt”, és ez felülmúlt minden félelemérzést. József Attila szavait továbbgondolva, az én bensőmben a hit szabadsága szülte a rendet, és én ebben a szabadság-rendben jártam a saját utamat. Az nagyon meglepő volt számomra, hogy sokan vágytak így élni, de ezt nehéznek találták. A hit szabadsága viszont engem megtanított arra, hogy a későbbiek során olyan dolgokat vegyek észre a tudományművelés terén, amelyek érdeklik a legmagasabb tudású embereket, sőt többeknek ez szemléletbeli segítséget is jelenthetett. Nyilvánvalóan ezt értékelte az Akadémia. Így adatott meg nekem, hogy haszonnal szólhassak a legnagyobb tudósokhoz, akik engem meg is hallgattak, és utána nem „küldtek el” és „nem sajnáltak le”, mint Pál apostolt Athénban.

A mai emberben sokféle képzet, gondolat, vélemény kavargó, amikor a hit és tudomány kérdése felől érdeklődik. Maga a fölvezetett kérdés is már azt jelzi, hogy tanácsos ezt a problémát először történetiségében tisztán látni. Az újkori tudósok többsége, főként Newtonnal az élen, szinte egybeolvastotta a hitbeli és tudományos ismeretek világát. Erre legjobb példa a newtoni abszolút tér és abszolút idő meghatározása, amikor a térfogalom az Isten mindennütt-jelenválóságával, az idő pedig Isten örökkévalóságával van elválaszthatatlanul összekötve. Mármost ebben a nem „evilághoz” tartozó térben és időben zajlanak a fizikai jelenségek. A teremtett világ és a Teremtő így összeolvadnak, maguk a törvények pedig remekül írják le a természeti jelenségeket. Ekkor még nem tudták, hogy a térnek egy relatíve kis tartományáról lévén szó, a törvények majdnem pontosan írják le a valóságot. Kant maga is megerősítette ezt, amikor az abszolút teret és időt *a priori* kategória rangjára emelte. Ez tehát a tapasztalástól független valóság. De ez rosszul sült el a keresztyén teológia számára, mert a deizmusban egyfajta racionalista szemlélet bukkant a felszínre, mely szerint Istenre a továbbiakban nemigen van szükség. A tudomány pontosan meg tud mondani mindent a múltra és a jövőre nézve is. A természettudósok egyik legkitűnőbb vezéralakja, Laplace kiadja a több kötetes *Égi mechanika* című könyvét az 1800-as évek legelején, s ezt elolvasva Napóleon észreveszi, hogy Isten neve nem szerepel a kötetekben. Mire Laplace azt válaszolja neki: „Felség! Erre a hipotézisre nem volt szükségem!” Ekkor már ott tart a tudomány, hogy nincs szüksége a keresztyén gondolatra, még hipotézisként sem kell. Én ettől a ponttól számítom a tudomány és hit világának teljes szétválását Európában. A mi Madáchunk még 1863-ban is így énekli meg a kitűnő Órásmester szerepét: „Be van fejezve a nagy mű, igen. / A gép forog, az Alkotó pihen. / Évmillióig eljár tengelyén, / Míg egy kerékfogát újítani kell.” Látszólag megtörtént a válasz, és ezt ma

tudósok és természet-tudományos gondolkodók teológiai nézeteit és hatását is. A kérdés ehhez kapcsolódik: Hogyan értékeli azt a fajta felvilágosodás utáni törekvést, amely a hit és a tudomány szféráit markánsan szétválasztja, illetve Professzor Úr gondolkodásában hogyan egyeztethető össze a hit és a tudomány szférái, azaz: Hogyan kapcsolódik egymáshoz a hívő keresztyén és az értelmiségi létforma?

is sokan emlegetik, mintának tartják, sőt mérvadónak. Newton tehát tökéleteset alkotott a törvényeivel. Olyannyira, hogy az 1830-as évektől egyre fontosabb szerepet játszó elektromágnesesség magyarázatára is elkészítik az elméletet, méghozzá a newtoni mechanika mintájára. Gauss, Neumann, Weber, Riemann voltak ennek nagytekintélyű atyjai. Igen ám, de jön egy igazi biblikus, keresztyén gondolkodó fizikus, Maxwell, aki az egész világgal szembeállva kimondja, hogy nem jó az elmélet, mert a newtoni mechanika szemléletére épül, tehát a rész felől akarja megközelíteni az egészet. Márpedig a világot teremtő Isten szeretete más szemléletet kíván, jelesül azt, hogy az egész felől kell haladni a rész felé. Ekkor alkotja meg Maxwell az elektromágneses elméletét, és föl is írja a híres parciális differenciálegyenleteit. A világ csudájára, neki lett igaza. Ő egy magasabb szintű elgondolást vitt bele a fizikába, méghozzá a hitére alapozva. De itt kell ám vigyázni nagyon, nehogy téves következtetésekre jussunk. Mert nem a keresztyén hitbeli gondolkodás oldja meg a fizika nagy kérdéseit, viszont szemléletet igenis kölcsönözhet a tudományos gondolkodás számára. Egyébként Newton esetében sem volt másról szó, mint szemlélet kölcsönkéréséről, de ezt ők akkor másként gondolták. Ugyanakkor később is vannak olyan példák, amikor a keresztyén szemlélettől vesznek kölcsön a fizikusok, például ilyen a *komplementaritás* gondolata, vagy legújabban a *fizikai eszkatológia*. Én tehát úgy látom, hogy valamennyi tudományterület maradjon meg a saját tárgyánál, és azt a területet vizsgálja a tárgy természete szerint, amint a régiek ezt a *kata phüszin* kifejezéssel fogalmazták meg. Úgy kell tehát a hittudománynak is és az egzakt tudományoknak is művelniük a saját területüket, hogy ne lépjék át illetékességi határukat, ugyanakkor viszont egymástól kölcsönözhetnek szemléletet a fejlődésük vagy előmenetelük érdekében. — Itt szükséges megjegyeznünk, hogy több példát lehetne említeni arra is, amikor a keresztyénség vesz át szemléletet más tudomány területéről. Ilyenek például legújabban Polányi Mihálynak a személyes tudásra és hallgatolagos tudásra vonatkozó tudományelméleti kategóriái, vagy az agy kutatás kapcsán a spirituális agy kérdése. De a végtelenre vonatkozó eredményeket is tudja használni a keresztyén hittudomány. — Végül is azt kell szem előtt tartanunk, hogy a teremtett mindenség egységes egészet képez, mert a természet nem ismer külön fizikát, kémiát vagy biológiát, ugyanis az emberi értelem is egységes egész. A hittudományt is ugyanazzal az értelemmel műveljük, mint a többi tudományt, csupán az ember hitbeli elkötelezettségének és a tudományos igazság iránti elkötelezettségének a természete különbözik. De mindkettő előreviszi a művelni kívánt saját területét.

Professzor Úr munkásságában kifejezetten jelentősnek és úttörőnek

Az 1970-es és 1980-as években egyre többen kezdtek foglalkozni a tudomány és a teológia kapcsolatával. Idehaza csak kevesen voltunk. Amerikában jobbra kutatóintézeteket hoztak létre e téma

tartom a Tudomány és Teológia konferenciasorozat elindítását, amely immáron számos konferenciát, valamint impozáns kötetek egész sorát tudhatja maga mögött. Mit kell tudnunk erről a kezdeményezésről? Mi húzódik a háttérben? Milyen fogadtatásra talált?

vizsgálatára (Princeton CTI; Pascal Centre Kanadában; Zygon Center for Religion and Science, Chicago; The Center for Theology and the Natural Sciences, Berkeley), s ezek rangos periodikákban publikálták eredményeiket. Európában pedig inkább egy nagyon nagy létszámú társaság alakítására volt hajlandóság, amelyet az 1980-as években pár év alatt létre is hoztunk. Ez lett a híres European Society for the Study of Science and Theology nevű szervezet. Értelemszerűen az ESSSAT nevet kapta, amelynek magam is alapító tagja voltam. Évkönyveket adtunk ki. Idehaza még nem lehetett érezni semmit ebből a nagy szellemi mozgásból, ahhoz pedig nem volt elég pénzünk, hogy az amerikai kutatóintézetekbe küldjünk embereket, sőt az ESSSAT-hoz való kapcsolódás sem volt olcsó dolog. Ekkor határoztam el, hogy ha mi nem tudunk „oda”-menni, akkor „ide” hozzuk Amerikát és Európát. Így alapítottam 1993-ban a Rendszeres Teológiai Tanszékem mellett működő Hatvani István Teológiai Kutatóintézetet, amely mind a mai napig működik saját könyvtárral. Szerencsésen kapta tőlünk ezt a mozaikszót rövidítésül: HITEK. Több mint négyszáz könyvemet ajándékoztam az intézetnek a létrehívásakor, és ezt követően a könyvtár sok-sok tudós barátom ajándékával gyarapodott, s ez ma is élő gyakorlat. A ma már több mint ezer könyvet tartalmazó könyvtárunk olyan művek és folyóiratok százait tartalmazza, amelyek sehol máshol a hazánkban nem találhatóak meg. Aki tehát a „tudomány és teológia” téma felől komolyan érdeklődik és tudományosan akarja vizsgálni ezt a kérdést, bátran jöhet kutatni a HITEK-be. — Ez a kis kutatóintézet rendezett eddig nyolc országos konferenciát, amely lényegében a természettudósok és teológusok tudományos találkozója lett. Mi is publikáltuk az előadások anyagát, s ebből alakult ki a *Tudomány és Teológia* sorozat. A meghívottak többnyire az egyetemi és akadémiai berkekből kerültek ki. A sok előadó között eddig 16 akadémikus tartott előadást. A résztvevők száma száz és kétszáz között mozgott, a legutolsó konferencián már több mint 230-an vettek részt. Két alkalmat az MTA debreceni székházában rendeztünk meg teltházzal. Valamiképpen ez a téma sokakat érdekel, többeket, mint gondolnánk. A különböző szakterületekről jött professzorok száma 100-nál valamivel több volt. Valósággal megmozgatta az egész országot, sőt a Kárpát-medencét. Olyan hangulata volt, hogy a hitben nem járó egyetemi tanárok közül is sokan szívesen és rendszeresen jöttek.

Az európai gondolkodásban, illetve a természettudományos kutatás történetében rendre ott kísért az ateizmus árnyképe. Véleménye szerint mi lehet olyan vonzó az

Szint kell vallanom. Én nem tartom a tudósok ateizmusát olyan veszélyesnek, mint az fiatal barátom kérdéséből sugárzik. Minden ateista ember kereső ember. Én kimondottan szeretem a tudós ateistákat meghallgatni, mert nagyon sokat tanulok a véleményükből. Ami Dawkins oxfordi biológust és zoológust illeti, nincs egyedül, sőt a híres „négy lovas” (Jel 6,1–8) körön kívül még számos tudós tartozik az úgynevezett „új ateista” csoportba. Újabban Stephen Hawkingot is ide sorolják. Én nem ítélnék fölöttük, mert ők ve-

ateizmusban, amely számos természettudóst arra ösztönöz, hogy ezt az utat járja? Gondolok itt például az új ateizmus egyik élharcosára, Richard Dawkinsra, aki 2006-ban megjelent, God Delusion [Isteni téveszme] című írásában élesen kritizálja az istenhitet és a vallást.

szik a fáradtságot, hogy a keresztyén tanokat megértsék és bírálják. Én inkább tanulok tőlük. Ők is ingadoznak olykor a véleményükben, de ez a csoport manapság a keresztyénség legszínvonalasabb elvi ellenfele. Amikor időm engedi, azért olvasom őket, mert ők főként természettudósok, és amikor tudomány és teológia viszonyát vizsgáljuk, bizony sok esetben érdemes rájuk figyelni. Például a genetika figyelmeztette a teológusokat, hogy ne beszéljenek az ember magasabbrendűségéről a teremtés kapcsán, s leszállva a magasról, a teológia újabban úgy fogalmaz, hogy az embert Isten „egészen másnak” teremtette, s a csimpánzoktól való kevés genetikai eltérés is elég ahhoz, hogy a „mátságát” hangsúlyozzuk. Dawkins és társai a vallásellenességnek olyan tárházát hozták létre, hogy alig lehetne többet találni. Érveléseik egyébként kifinomultak, de gyakran a cinikusság jellemzi őket. Ez már nem szép dolog. Viszont ennek a kortárs ateizmusnak is vannak saját belső kérdései, kételyei, például az, hogy ez a gyönyörű és bonyolultságában is szép világ miként jöhetett létre magától. Mi tartja ezt össze? Csupán önmaga által fejlődött azzá, ami? Mi lesz a jövője, ha önmagának elégséges léte van? Van egy gyanúm: Dawkins számára ez égetőbb kérdés, mint a keresztyén tanok kipellengérezése. Így volt ezzel Voltaire is. — Hogy mi lehet az ateizmusban olyan vonzó? Szerintem a becsületes gondolkodás őszinte öröme!

Véleménye szerint mi a különbség egy ateista, agnosztikus tudós és egy istenhívő, keresztyén tudós között? Az istenhit tud-e olyan erőket és gondolkodásbeli tárházát mozgósítani egy tudós számára, amelyek az istenhit nélkül elérhetetlenek?

Csak a keresztyén hit nézőpontjából tudok nyilatkozni. A keresztyén ember tudja magáról, hogy „az ő élete el van rejtve Istenben a Jézus Krisztussal” (Kol 3,3). Tehát nincs magára hagyva, nincs egyedül, mert életét egy isteni rend szabálya és biztonsága alatt éli. Ha ezt a gondolatot visszavezetjük az eredet kérdéséhez, akkor látjuk, miben különbözik az ateista tudós és az istenhívő tudós. Ha előbb feltételezzük ennek a világnak a létét, amint az ateista ember teszi, és csak azután kérdezzük, hogy létezik-e Isten, akkor ennek a kérdésnek a keresztyén ember számára nincs semmi értelme. Ugyanis a keresztyén ember számára minden azzal kezdődik, hogy Isten a Jézus Krisztusban volt, tehát azért van lét, mert Isten magára vette a teremtettségi rendet, s ebből tudjuk, hogy valóságosan is volt teremtés és így a világnak van Teremtője. Ugyanígy vagyunk a feltámadás kérdésével, mert az örökélet a Krisztusban adatott, és az nem a világnak önmagában rejlő sajátossága. Ezért mondja Pál apostol, hogy „ha pedig Krisztus fel nem támadott, hiábavaló a ti hitetek” (1Kor 15,17). Ami tehát a kértettség különbséget illeti, két különböző szemléletről van szó. Hogy az istenhit tud-e olyan gondolati erőket mozgósítani egy tudós számára, amelyek előnyt jelentenének a tudomány művelése szempontjából, a válaszom *nem*. A hit nem tesz bennünket eszesebbé, és nem a hit segítségével fogjuk fölfedezni a természet törvényeit, ugyanakkor viszont ad belső alázatot és bölcsességet arra, miként lehet és kell fölhasználni a tehetségünket és a teremtett mindenségről ajándékba kapott ismeretet.

A teológia és tudomány kapcsolatának, régóta tartó diskurzusának egyik állandó és ádáz frontvonalaként érzékelem a teremtéshit és a darwinizmus szembeállítását. Professzor Úr hogyan értékeli Darwin korszakalkotó elképzelését a fajok eredetéről? Ezen túlmenően pedig azt a „darwinizmusként” és „evolúció-elméletként” elhíresült tudomány- és szellemtörténeti áramlatot, kiindulópontot, amely nélkül a modern természettudomány nem is képzelhető el igazán. Végletekig egyszerűsítve: Összeegyeztethető-e a bibliai teremtéshit és az evolúció elmélete?

Professzor Úr gondolkodásában és írásaiban rendre visszatérő motívum a „zárt

Amint figyelem, a keresztyénségnek ma is van egy nyugtalanabb rétege, amely teológiai szempontból nem tartozik a legmagasabban képzetek közé. Ők azok, akik újból fölvetették a *kreacionizmus* és az *értelmes tervezettség* gondolatát, amint ezzel a *Magyar Tudomány* is foglalkozott, s ez nyugtalanítja a teológiát komolyan művelők táborát. Ők ugyanis mindig a világ valóságából indulnak ki és ezt nem veszik észre. Még a 21. században is így teszik föl a kérdést: teremtés vagy evolúció? Erre csak azt a helyes választ adhatjuk, hogy egyszerre mindkettő. Ez azonban magyarázatra szorul. Történetileg nézve a dolgot, Darwin fő művei kezdetben igen komoly ellenkezést váltottak ki, később azonban a támogatói egyre gyarapodtak. Elfogadták azt, hogy az élő világ egy hosszú, egyszeri, megismételhetetlen fejlődési folyamat eredménye. Ezt a folyamatot Darwin tudta a legjobban leírni, pontosabban: az ő *modellje* vált a legjobban elfogadhatóbbá. Ez tehát nem végérvényes igazság, hanem *modell*, amely számos helyen pontosításra szorul, de jelenleg az evolúción kívül vagy mellett nincs jobb elgondolás. A darwini evolúciós elméletet tehát nem elvetni kell, hanem megtalálni annak autentikus helyét a tudományos gondolkodás szintjein. Amint Polányi Mihály rámutatott, az emberi értelem egy mindig magasabb szintű összefüggés felől tudja megítélni az alacsonyabb szintű tudás igazságát. Elképzelhető, hogy ezt a magasabb elméleti szintet éppen a mostanság rohamosan fejlődő genetika jelzi számunkra, hiszen az aktív és inaktív gének felfedezésével máris kapcsolatot talált az élőlények evolúciós fejlődése világához. Ma már sokkal árnyaltabban látják a tudósok a darwinizmus kérdését. Hadd idézzek egy volt debreceni diákot, aki a Református Kollégium tanulója volt, Juhász Nagy Pált: „*az evolúció nem más, mint a genetikai változások összessége*”. Tehát nem mond semmit az élet keletkezéséről, amitől úgy félték, illetve amit úgy féltettek kezdetben az egyházak. De az evolúció igenis rámutat arra, miként jött létre az a *sokféleség*, amellyel az élővilágban találkozunk. Az ember is, a szép növények és a madarak is egy végpontot jelentenek, mert a teremtett mindenségben ezeknek megvan a maguk egyedisége, különlegessége, felcserélhetetlen mivolta vagy mibenléte. Az evolúció tehát nem teológiai kérdés, hanem tudományos probléma, amelyet nem az egyháznak kell megítélnie, hanem a tudománynak. — Johann Gregor Mendel német szerzetes, akivel lényegében a genetika kezdődik, a saját felfedezéséről egy hosszabb tanulmányban számolt be Darwinnak, el is küldte neki levélben. Ezt a levelet azonban a sokak által támadott Darwin kedvetlenül betette a könyvei közé, csak halála után találták meg felbontatlanul. Kár, hogy nem bontotta föl!

Ezt Bolyai János fölfedezése kapcsán fogalmaztam meg így. A tudományos fejlődésben az ember mindig úgy haladt előbbre, ha a gondolati zárt világát fölnyitotta. Sok példát hoztam erre az egyik könyvemben. A görögök axiomatikus világa is zárt volt, és csak akkor

világ felnyitása” fogalmazásmód. Mit jelent, illetve miben áll a zárt világ felnyitása?

lehetett továbblépni, amikor ez a zártság megszűnt. Éppen a keresztyén szemlélet megjelenése segítette elő azt, hogy a görög gondolkodás nyitottá váljék, és kialakuljon belőle a modern tudomány. A matematika őrizte talán a legtovább a zártságot. Bolyai lényegében ezt a 2100 éves tudományos problémát oldotta meg a geometria axiómarendszerének megváltoztatásával. A zártság bizony sokszor fölfedezhető volt a keresztyén teológiai gondolkodásban is, holott a Biblia mint kijelentésforrás egy szüntelenül fölfelé nyitott szemléletet tükröz, csak ezt nem mindig vették észre. Ugyanis amikor a Szentírás alapján megfejtünk egy isteni titkot, akkor abból nem az következik, hogy lépésről-lépésre ily módon eljutunk minden titok megfejtéséhez, és így kezünkben lenne a teljes isteni igazság, hanem az történik, hogy még több megfejtendő titok tárul elénk. Erre szoktam használni azt a kifejezést, hogy a Biblia kijelentésvilága „fölfelé” nyitott. Meglepően érdekes, hogy a tudományos gondolkodás „szerkezete” is ilyen, azaz „fölfelé” nyitott, ezért bátran használhatjuk az értelmünket a kijelentés üzenetének megfejtéséhez. Én magam is szüntelenül egy ilyen folyamatban munkálkodva műveltem a teológiát.

A tudomány és a hit párbeszédében Profeszor Úr számára melyek a legfontosabb mérföldkövek és eredmények, általános és személyes szempontból egyaránt?

Először is a keresztyén teológiának világosabb fogalmakkal kell dolgoznia, egyébként elhalad mellette a világ. Én ezért kezdtem a tudományos munkámat annak idején a tér, az idő és az anyag fogalmainak értelmezésével. Manapság például igen sokra jutott az idő kutatás, de ebből a teológia alig használ valamit. Másodsor, tisztázni szükséges, hogyan értelmezzük a teológiát mint hittudományt. Hallatlan sok zűrzavar van ezen a téren. Ebben nagyon sokat tanulhat a teológia az agykutatás modern ismeretanyagából, nemkülönben a matematika és informatika legújabb eredményeiből. Harmadsor, miként válhat a teológia ismét segítőtársává a többi tudománynak az *universitas scientiarum* széles táborában? Ez egy nagyon szép célkitűzése lehet a fegyelmezetten művelt hittudománynak. Egyébként nehéz lesz kommunikálni a világgal, ugyanis a profán szféra nem fogja megtanulni a „kánaáni nyelvezetet” a hittudomány kedvéért!

A teológia oktatása a nagy egyetem, az universitas részeként, teológiai fakultásokon történik, vagy pedig külön intézményekben, szemináriumokban. Véleménye szerint melyik tekinthető előremutatónak?

Először gyorsan tisztáznunk kell valamit e fontos kérdés megválaszolásakor. Azok a teológiai műhelyek, amelyek úgy mond önállóan működnek, csak névlegesen azok. Az ilyenek mindig kacsintgatnak az *universitas* felé, igazából nem is tudnak létezni nélküle. Azok, amelyek kimondottan magukba zárkozva akarják művelni a teológiát, „zárt világot” képeznek, és lassú sorvadásnak indulnak. A modern hittudomány hallatlan sokféle ismeretet kíván, a modern lelkeszi hivatásnak is ez a kitekintő nyitottság a titka, ezért ha van olyan szellemi területe az emberi értelemnek, amely leginkább igényli az *universitas* felé törekvést, akkor az a keresztyén teológia.

A Vigilia pályázatának egyik központi kérdése

Egyszerűsítsük le a kérdést: korunkban miként tud kommunikálni a keresztyén ember az őt körülvevő világgal?

a következő: Hogyan tudnak részt venni a keresztyén értelmiségiek a közéletben, szolgálni a közjót, a társadalmat, a kultúrát, párbeszédet folytatni nem keresztyén értelmiségekkel? Professzor Úr hogyan vélekedik erről a kérdéskörrel?

A következő generációk keresztyén, református értelmisége miben tudja majd tudományos munkásságával segíteni a Magyarországi Református Egyház, illetve az egyetemes egyház életét?

1. Az egyház maradjon egyház, és arra figyeljen, hogy ő a kihívottak serege, Krisztus gyülekezete. Ez elvárás egy értelmiségi külső közösségtől is!

2. Személy szerint a gyülekezeti tag legyen élő hitű keresztyén. Ez elvárás az egyház részéről!

3. Nyitottságával képviseljen egyfajta új minőséget mind a közéletben, mind a kultúrában, mind pedig a tudományok és a művészet terén. Ez elvárás az ember számára személy szerinti önmagától!

4. A társadalom felé, vagy éppen egy tudományos intézeti környezetben bizonyuljon hiteles, áldozatkész embernek. Ez elvárás minden embertárstól!

1. Legyen művelt: ez jelent olvasottságot, nemzeti-történeti érdeklődést, politikai tájékozottságot alapszinten, a helytörténet ismeretét, a magyar nyelvi kifejezés kulturáltságát, a művészetek becsülését...

2. Legyen igényes a kulturált viselkedésben, az öltözködésben, a beszédben, az udvariasságban, a templom és parókia épületének ápolásában, a pontosságban, saját testi-lelki egészségének őrzésében...

3. Legyen rendszeres, ami azt jelenti, hogy a saját idejét okosan szervezze, mert csak akkor lesz ereje, alkalmá a „tudós és tiszteletes” méltóság kiérdemelésére.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

WALTER KASPER BÍBOROS

Ferenc pápa – A gyengédség és a szeretet forradalma

Megválasztása óta Ferenc pápa a világ érdeklődésének középpontjában áll. Magyar nyelven is tucatnyi könyv jelent meg már róla, többségük azonban megreked az életrajzi adatoknál. Walter Kasper könyve azt a teológiai háttérrel tárja fel, amely meghatározza a pápa gondolatvilágát. Mindkettőjük meghatározó üzenete Isten irgalmaságának teológiája, Szent II. János Pál nyomdokain járva. A könyvnek különös aktualitást ad, hogy Ferenc pápa az új esztendő az irgalmaság rendkívüli szentévének nyilvánította, amely 2015 decemberével vette kezdetét.

Ára: 1.840 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

BÚCSÚ JUHÁSZ FERENCTŐL

Juhász Ferencet búcsúztatva kétszeresen is drámai helyzettel kell megküzdenem: egyrészt nemzeti irodalmunk egyik legnagyobb alkotó egyéniségétől kell búcsút vennem, másrészt egyik legjobb és legigazabb barátomtól, akivel közel ötven esztendő közös reményei és munkálkodása fűztek össze. Megéltünk közös csalódásokat is, minthogy a mögöttünk maradt évtizedek magyar történelme sem váltotta igazán valóra azokat a reményeinket, amelyekkel egy negyed évszázaddal korábban üdvözöltük a korszakos történelmi változásokat, és vártuk Magyarországnak nemcsak demokratikus átalakulását, hanem szellemi és morális felemelkedését is. Nehezen tudnám Juhász Ferenc ravatala mellett megkülönböztetni egymástól azt a fájdalmamat, amelyet irodalmunk elkötelezett krónikásaként és személyes jó barátként kell elviselnem.

A költő, akitől most búcsút veszünk, annak a köznapok fölött elhelyezkedő, magasabb világának, annak az álmobeli Magyarországnak a hiteles polgára volt, amelyet, hogy csak huszadik századi elődeit említsem, Ady Endre, Babits Mihály, József Attila, Illyés Gyula, Weöres Sándor, Pilinszky János és Nagy László, meg persze mások életműve képviselt. Az általa teremtetett költői világ mindent magába foglalt, ami a mögöttünk maradt évszázadnak magyar és egyetemes emberi tapasztalata és szellemi küzdelme, fájdalma és reménye volt. Életműve valójában egyetlen nagyszabású személyes lírai enciklopédia, megismerhető belőle az a világ, az a történelem, amely életünket, az egymást követő nemzedékek életét megszabta: felemelte és nem egy alkalommal reménytelenségbe taszította.

A történelem, mondom, nem volt kegyes ahhoz a költői nemzedékhez, amely Juhász Ferencet és társait először felemelte, azután többször is a mélybe taszította. Ez akkor is kimondható, ha elismerhetjük, hogy éppen Juhásznak, legalábbis érett férfikorában többnyire már kedvezett a hatalom. A sötét tapasztalatok, amelyeket az ország közelnapjairól szerzett, mindazonáltal beárnyékolták máskülönben az életet ünneplő költészetét. Hatalmas költői eposzait nem egyszer a pusztulás, akár az emberiség kipusztulásának sötét víziói szőtték át. Vigasztalódást és reménységet ilyenkor olyan erkölcsi értékekben keresett, amelyek valójában a kereszténység hagyományos értékei. A szülői házból hozott keresztény hit a költészetnek egy drámai magaslatán született újjá: két-

ségek és küzdelmek között, a megbizonyosodás vágyában és az istenkeresés mélyen átélt drámáiban. Két évtizede közreadott nagy lírai oratóriuma, a *Krisztus levétele a keresztről* ennek a személyes istenkereső és Krisztusra-találó drámának a költői vallomása. Úgy vélem, ez a személyes küzdelmekkel megalapozott istenhit vigaszt adhatott számára az öregség, a betegség, a halál-közelség nyomasztó tapasztalataival szemben.

Mint mondtam az imént, Juhász Ferenc halála számomra személyes gyászt jelent. Barátságunk olyan emberi közösség volt, amely számtalan feledhetetlen élménnyel, tapasztalattal és felismeréssel tett engem gazdagabbá: nemcsak barátom hatalmas műveinek megismerése és értelmezése, hanem rendszeres együttlétek, beszélgetések, közös országjárások nyomán. Úgy gondolom, tőle tanultam meg leginkább hitelesen azt, hogy a nagy személyes és közösségi tragédiákat szinte mindig vigasztalással enyhíti a költészet hatalma és gyönyörűsége, a barátság önzetlensége és a közösségi szolidaritás ereje, egyszerűen szólva: a szeretet. Ennek a krisztusi fogalomnak a szellemisége és erkölcsisége járta át Juhász Ferenc minden napjait, emberi kapcsolatait, gondolkodását és természetesen költészetét. Fájdalmas érzés, hogy most ennek a krisztusi szeretetnek az egyik nagyszabású, hiteles és cselekvő képviselőjétől kell búcsúznunk: Juhász Ferenc szeretete, amely minden költői művének morális „vízjelét” adja, mindazonáltal velünk marad.

POMOGÁTS BÉLA

Elhangzott 2015. december 18-án a Fiumei úti temetőben.

TALÁLKOZÁSAIM SCHWEITZER JÓZSEFFEL

Negyedszáza lehetett, Budapest és Pécs között a három órás vonatúton (akkor még nem járt InterCity) másodosztályú fülkében, hogy három órát tölthettem Schweitzer József társaságában. Ő valami hitközségi ügyben kereste fel szeretett városát, én tanítani mentem és az egyetem épületén kívül még alig ismertem valamit. Tanácsolta, mit nézzek meg a városban. Futólag már ismertük egymást, a Rabbiképző zsinagógájában néhányszor találkoztunk, talán a fia mutatott be neki, talán valaki más, nem emlékszem. Amikor benyitottam a vonat fülkéjébe, az első pillanatban nem ismertem fel, költőnek néztem az elmélyülten olvasó férfit. Félretette a könyvet, kezét nyújtott. Ő kezdte a beszélgetést. Ravasz László emlék-

iratait olvasom, mondta. Nagyon érdekes, nagyon tanulságos. Ha lesz ideje, olvassa el, Professor Úr! Mindig hivatalos címeinken szólítottuk egymást, én felváltva Igazgató Úrnak vagy Főrabbi Úrnak neveztem, Budapest és Pécs között, hol így, hol úgy. Egyikünk sem volt már fiatal ember, ő hetven felé járt és én is elmúltam már ötven. Rég nem számított a másfél évtizedes korkülönbség, tulajdonképpen soha nem számított.

Mindketten a holocaust túlélői voltunk, és a holocaust az egyik pillanatról a másikra eltörülte az életkori különbségeket, a zsidó gyerek a zsidó felnőtt segítségét nem várhatta. A holocaustról nem beszéltünk, és arról sem, ami szintén közös élményünk volt, hogy 1948 végétől kezdve — egy-egy rövid szünetet nem számítva — a mindenkor kommunista kormányok és Izrael ellenes politikát folytattak. Irodalomról beszélgettünk. Engem meglepett, mondtam is neki, hogy az egyik Jom Kippur-i beszédében Kosztolányira hivatkozott. Ismerem jól a megbocsáthatatlan Pardon rovatot, válaszolta, de Kosztolányinak vannak olyan értékei, amelyekről nem szabad lemondani, és amelyeket vállalhatunk.

Ezen a három órás úton — a beszélgetés apró részleteire természetesen nem emlékszem — ismertem meg Schweitzer József egyik alapvető tulajdonságát. Ravasz László, Kosztolányi Dezső — ez az öntudatos tudós zsidó feltétlenül nyílt volt a világra. Nyílt és kíváncsi. Mindent meg akart ismerni, amennyit csak egy tanulásban és tanításban eltöltött élet során meg lehet ismerni. Most értettem meg, miért mondják, hogy a rabbi nem pap, hanem tanító. Tanító a mindennap apró-cseprő és mégis lényeges dolgaiban, és tanító a tudományokban.

Visszaemlékezve a negyedszázados vonatutunk első benyomására, azt hiszem, nem tévedtem, amikor költőnek néztem. Költő, még ha esetleg egyetlen verssort sem írt le. Költő volt előadásaiban, mondat szerkesztésében, hangsúlyjaiban — és egész megjelenésében. És időnkénti tündökletes mosolyában. Megjelenésében volt valami rendkívül — definiálhatatlanul — szuggesztív. Tanúja voltam, hogy Pannonhalmán — a Várszegi Asztrik főapát rendezte — *Magyar megfontolások a Soáról* című konferencián a különböző egyházi és világi méltóságok részéről milyen szeretet övezte, pedig néhányszor vitázott is az előadókkal. (Tisztelet is, de számomra ott és akkor — és talán mindig is — a szeretet volt a fontosabb.) Az volt a benyomásom, hogyha nem közismert és tisztelt nagy tudású főrabbiaként, hanem ismeretlen, névtelen betoppánoként vett volna részt a konferencián, akkor is rövid időn belül szeretetet és tiszteletet ébresztett volna szerény határozottságával, beszélgető partnere iránti sohasem tolakodó figyelemével.

Egyszer, az egyik pesti aluljáróban, véletlenül összefutottunk. Egy költővel voltam. Bemutattam őket egymásnak, a zajban a neveket nem lehetett hallani, kezet fogtak, egy pillanatra megnézték egymást, és aztán mentünk a maguk útjára. A belga költő, aki udvariasságból magyarul köszönt, utóbb megkérdezte: ki ez a rendkívül érzékeny ember? Költő vagy zenész?

A pannonhalmi kongresszussal nagyjából egy időben egy másik kongresszuson is együtt adhattam elő Schweitzer Józseffel, amit Izrael fennállásának 50. évfordulója alkalmából rendeztek. Engem ért az a megtisztelés, hogy mint az első ülészak elnöke, felkérhettem előadása megtartására. — Sok-sok évvel később ő hívott meg, hogy a róla elnevezett baráti körben Herzl életéről beszéljek.

Már nem emlékszem a beszélgetés fordulatára, amikor negyedszázada, Budapest és Pécs között valahol, Schweitzer József ezt mondta: „Egy kritika megfontolása az ember önbecsüléséhez tartozik”. Pilinszky János szavaival válaszoltam neki, akitől 1957-ben vagy 1958-ban hallottam: „Nincs olyan okos kritika, amit meg kellene fogadni, és nincs az a buta kritika, amiből ne lehetne tanulni”. Schweitzer Józsefnek tetszettek a költő szavai.

Egyszer láttam ingerültnek. Bár az ingerült szó nem pontos. A pannonhalmi konferencia folytatása Budapesten volt. Az egyik zsidó előadó a hagyományos zsidó értékek pusztulásáról beszélt. Schweitzer József szót kért. Udvariasan, de határozottan visszautasította a neves előadó érvelését. Ekkor értettem meg, hogy az igazgató főrabbi a zsidó hagyomány teljességében gondolkodik és érez, és nem egy látványos szegmensében.

Már benne jártunk a 21. század első évtizedében, amikor különböző magyar zsidó vezetők részéről útszéli támadások érték. Nem kritikák voltak, nyilván Schweitzer Józsefet is lehetett volna akár a leghevesebben is bírálni, kit nem lehet, hanem mocskolódások, átkozódások. Csak éppen az nem hangzott el, hogy „Auschwitzba vele!” Véletlenül találkoztunk. Kértem, ne törődjön ezekkel a mocskolódásokkal. Elterelte a szót, egyes sajtóorgániumokban megjelenő antiszemita szövegekre panaszkodott. Határozottan válaszoltam: van kiktől tanulniuk az antiszemitáknak. Cecile Roth még a holocaust előtt megjelent középkori zsidó történelemről szóló könyvét említettem neki. Örült, hogy ismerem. „Már amennyire lehet — mondtam. — A magyar és a francia történelmet ismerem, a zsidó történelemnek csupán egy-egy részletét.” Váratlanul megjegyezte: az antiszemitizmus legnagyobb sikere, ha a zsidók öngyűlölők lesznek.

Utoljára 90. születésnapja alkalmából találkoztunk. Feleségemmel együtt meghívtak az ünnepi

vacsorára. Népes, lelkes társaság tagjaként köszönthettük az ünnepeltet.

Noha 15 évvel fiatalabb voltam a főrabbinál, már én is beléptem abba a korba, amikor az embernek gyanakodnia kell önmagára, nem épül-e le szellemileg. Másnál ezt észreveszi, önmagán nem. Nos, órákon keresztül figyeltem ezt a matuzsálemi kort megélt urat. Testileg gyenge volt, de szellemileg teljesen ép. Bölcsessége, humorérzéke, kedvessége olyan volt még, mint hajdan, amikor Budapest és Pécs között együtt utaztunk. Megnyugtató, bátorító, példát adó találkozás volt. Van még remény a számomra is, hogy néhány évig szellemileg ép maradhatok. Ezt a reményt szeretném most megköszönni Schweitzer Józsefnek, az embernek és a tudósnak.

Mint tudatlan nem tudhatom, hogy a zsidó tudományok milyen rangú tudósa volt Schweitzer József. Ezt csak tanítványai ítélik meg, akiket — a három órás beszélgetés alapján valószínűsíthetem — önállóságra nevelt. De az igazi pedagógus nemcsak szűkebb szakterületén belül nevel. Hajdani iskolatársam és barátom, Kézdi György, a kitűnő színész, élete végéig tanítványának tartotta magát. Én csak annyit mondhatok, hogy az a három órás beszélgetés életem nagy kincsei közé tartozik.

FERENCZI LÁSZLÓ

A szerző utolsó írása, melyet halála előtt folyóiratunk számára készített.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

ALOIS TESTVÉR
Taizé ma. Új szolidaritás felé

Alois testvér, aki legalább annyira alázatos és szerény, mint amennyire sugárzó személyiség, annak szenteli magát, hogy éltesse a Taizéi Közösség szellemiségét és elköteleződéseit, úgy, ahogyan alapítójuk, Roger testvér továbbadta neki az előjárói felelősséggel. Most először meséli el könyvben az életútját, és azt, hogy miként teszi időszerűvé a rá hagyott örökséget egy olyan világban, ahol mindenféle határok erősödnek meg, s ahol a harcok és a nyomor egész lakosságokat kényszerít száműzetésbe.

Ára: 1.920 Ft

A csend történései

Szakralitás, Biblia a mai magyar irodalomban és művészetben

A Vigilia Kiadó arra kérte kortárs íróinkat, költőinket és képzőművészeinket, mutassák be valamely művükön keresztül, hogyan, mely művészi (vagy akár személyes) problémák mentén jutottak el egy-egy bibliai történethez, szöveghelyhez.

A kötetben olvasható írások szerzői: Ayhan Gökhan, Babiczky Tibor, Baglyas Erika, Báthori Csaba, Czigány György, Csendes Toll, Csordás Zoltán, Dér András, Dobai Lili, Esterházy Péter, Gergely Ágnes, Gyórfy Ákos, Halmai Tamás, Hevesi Judit, Iancu Laura, Kemény István, Kertész Imre, Lackfi János, Láng Eszter, Marno János, Mezey Katalin, Nagy Dénes, Pályi András, Petróczi Éva, Rakovszky Zsuzsa, Sándor Iván, Szabó Ferenc, Szüts Miklós, Takács Zsuzsa, Tamás Zsuzsa, Varga Ferenc, Váli Dezső, Vasadi Péter, Villányi László, Vörös István, Zalán Tibor, illetve Kovács-Gombos Gábor és Máthé Andrea.

Ára: 2.320 Ft

RÓNAY LÁSZLÓ: TAMÁS MENYHÉRT

Tamás Menyhért különös sorsú és képességű író. Mesébe illő már a születési helye és beszédes a dátuma is: *Hadikfalva (Románia) 1940. július 24.* Egyetlen betűnyi névváltoztatása is érdekes. Tudjuk, Tamási Áron *Tamás János* néven látta meg a napvilágot. Vezetéknevének „i”-betűje önkényes hozzátoldás. Az Áron nevet a keresztelőjén kapta, mivel anyja félt a János névtől, mert viselői a családban korán meghaltak. A Tamási Menyhértnak született utód-író Tamási Áron iránti tiszteletből lett *Tamás Menyhért*.

Életművét Rónay László monografikus igénynyel, az irodalomtudós felkészültségével értelmezi. Számára evidens az értékkereső és értékelmutató szemlélet. Könyvében sok fontos és izgalmas felismerést találunk. Különösen tanulságos, ha Tamás Menyhért életművét aszerint értékeljük: milyen a viszonya a tradícióhoz, milyen az emberfogalma, viszonyulása az eredendő bűnhöz és következményeihez? Mi a célja? Közelebb akarja-e vinni az olvasót a szép, a jó, az igaz és a szent tiszteletéhez: Isten és ember szeretetéhez?

A könyv szerzője archimédieszi pontként mutatja föl a lényegét: a „Sorsa alakulására és irodalmi tevékenységére visszatekintő író eddigi életművének szinte minden jellemzőjét összesűrítette ebben a kilenc sorban, amelyből még kifejezőmódjára és nyelvezetére is következtethetünk: Létösszegező valómása: »Újból és újból a sóhaj: szegény, csángált gyermek, hallga csak: temetett nyelven énekel, s milyen szépen sajog. Már-már becéz a foghegyes beszéd, utánad kérdez. De hisz' IDEGENT nyirkol a keze, s üres, csupán szómélyi hazát hozott, nyomban csángáltatná vissza — ezer esztendeig találtál utat, menedékes bokrot, találj most is, vigyen, sodorjon az ár, rongyoljon a szél, a tél, a nyár, rongyoljon gerincig, míg csigolyát nem csillagzik a hátad!«” (*HELYtelen* 8).

A monográfia tudatosan megkomponált felépítése, szerkezete világos, jól áttekinthető. Tamás Menyhért *Életrajz helyett* című, nagy ívű vallomását nyitányként olvashatjuk. Rónay László pedig a bukovinai székely népcsoport sorsáról is átfogó képet ad, az író megjelent, tömör, rendszerint jellegzetesen egyszavas címadású műveit veszi számba.

Az emlékezés tetralógiája, látszólagos kitérőkkel címen elemzi a *Vigyázó madár* (1981), *Holtág* (1983) *Esőrácsok* (1984) *Mérleges idő* (1985); *Előcsend* (1986), *Balbina* (1987) című kisregényeket. A *Változó világban* címszóval foglalja össze értékelését a *Forradások* (1989) és *A Szent Anna-tó regéje* (1989) című regényekről.

A „Csakis a megszentelt szónak van hatalma” jegyében szól Tamás Menyhért önelemző párbe-

szédeiről, a „Hely” nélkül a *HELYtelen*, az *Üzenet a csönd burkából* (1991) című kötetről. A *Hangpróbák* fejezetben az *átváltozás* folyamatát követi nyomon a kiteljesedő életműben. Az „Évgyűriük olvasata” a kiteljesítő évek műveinek foglalata: *Rések* (2008); *Alkonyút* (2010); *Évgyűriük olvasata* (2010). A lezáratlan életmű vizsgálata nyitott, záró írásának címe: *Készülő* kötet. A *Függelék* műfajt reprezentáló, lexikális tudnivalókból, irányjelző mellékletekből, jól megválasztott képekből áll.

A jelenkorban ritka irodalomtörténeti pillanat, amikor — a kölcsönös bizalom és tisztelet jegyében — ennyire egymásra talál egy kortárs író és kutatója. Rónay László szakmai eleganciával végzi feladatát, váltja valóra vízióját. Lényeglátóan regisztrálja, értelmezi és bizonyítja, hogy Tamás Menyhért életműve egység és teljesség: műfajai szépirói, gondolkodói kifejezőkészségének megnyilvánulásai. Világszemléletére, emberfogalmára, tradíció-tiszteletére, meggyőződésére jellemző, hogy a sorsos író határozottan tudja, hogy egyedül ő felelős azért, hogy önmagát megtalálja és a saját életét élje. Eszébe sem jut a felelősséget másra hárítani, mert akkor sosem találta volna meg saját létének értelmét. Írói felelősségtudata rokon Tamási Áronéval: „Az örökös dolgában az írónak jut a legnehezebb feladat, mert őt egyedül a hűség kötelezi.”

Tragikumból fakadó, sorsdiktálta, etimológiás és asszociációs szóhumora példa arra is, hogy a felismert igazság kimondását többre becsüli a homályos szólalomoknál. Emlékezetes rárimeltetése: „*Versailles — vert szájj*”. Szemlélete a nemzethalál félelmével küzdő Kólcsey szellemiségét, a sorslátó Ady igazát, Nagy László etikai elkötelezettségét, Tamási Áron hűségét juttatja eszünkbe. Verseinek, regényeinek, esszéinek, drámáinak nyelvezete, nemes mondanivalója fölemelő élmény olvasói számára. Sorsának törvényszabta fázisait tudatosítja, tiszta szívvel mondhatja: „Ha féltém is, a helyemet megálltam — / születtem, elvegyültem és kiváltam.” Műveiben a bukovinai székely eredettudat sorsmélységű rétegei tér-időben egyre táguló köröket fognak át. Egyéni sorsának bölcsője a család, a Hadikfalváról eltávozott nemzeti közösség. Műveiben ezt a különös bukovinai székely sorsot ábrázolja, jeleníti meg a történetekben és a nyelvezet különösségében is.

Meggyőződhetünk arról, hogy Rónay László ismeri az olvasás örömét, szakavatott nyelve érthető és élvezetes. Választékos, szinte szépirói stílusban tud szólni irodalomról, és minden nekünk „fontos emberi lomról” — ahogyan József Attila fogalmaz Babitshoz intézett versében. Monográfiájában Tamás Menyhért életéről és műveiről sok újat és fontosat tud elmondani. Az író emberi és költői

alkatát, írói fejlődését, sajátos értékeit gondos filológiai pontossággal összegezi. Nem nagyít, nem kicsinyell, lendületesen szemlél, mélyes empátiával vizsgálja élet és irodalom összetartozását. A műveket és fogadtatástörténetüket együtt elemzi. Mérvadó kritikusok — az íróhoz egyáltalán nem méltatlan — eredményeit is mérlegre teszi. (Köztiük Bakonyi István kismonográfiája a legjelentősebb: *Tamás Menyhért. Kortársaink sorozat*. Balassi Kiadó, Budapest, 1994.)

Tamás Menyhért jeles elődökhöz hasonlóan tudatosítja az „otthonról” hozott *lélekellátó* élményeket, emlékeket, a szolgálat- és felelősségétikát: erkölcsi örökségét. Lételményeit magas szinten, maradandó érvénnyel képes kifejezni. Tamási Árontól irányjelző igazságokat tanult: „Aki embernek hitvány, az magyarnak alkalmatlan” — „Tiszta és nagy dolgokhoz csak tiszta és egyenes úton lehet eljutni.”

Az író és monográfusa egyaránt tudja: a hittevő író művészi világa *sorstítkör*, az emberi lélek önkeresése, megtalálása és kifejezése, teljesen nyitott a transzcendensre. Nem rétor, hanem énekes annak, amire született, amit lélekben megélt. Sokat tett azért, hogy tiltást szülő fájdalmas emlékei, például a madéfalvi veszedelem, a bukovinai székelyek második „futása” nem maradt némaságban, hanem elevenen él a kortársak emlékezetében. Tragikus élményeit személyiségével hitelesíti. Műveiben az elmét és szívet rabul ejtő sorsok, történetek, tiszta érzések sosem válnak közhellyé.

Tamás Menyhért valóban *költőien lakozik* nyelvben. Találó és igaz Varga Lajos Márton megállapítása a *Messziülő ég* című kötetéről: „csak a versben való létet tekinti valóságérvényűnek”. A Tamás Menyhért-i sajátos poézisnek és metaforaalkotásnak is lényege a világ megértésének, folyamatainak, érzelmi-érzéki felfogásának kettős érzékeltetése: mindkét intellektuális tér irányában — megértés és érzékivé varázsolás — a tudat megnyitása.

Igeidők című versében a „Holnapult // Tegnapodig” szemlélettel „képes az időben általánosan érvényes és konkrét szituációs értékeket együttlátására”. A „lezárult cselekvési lehetőségeket szellemi-érzelmi síkon újra éli, sajátjává transzponálva azokat, hogy cselekedhessen, uralhassa a jövőt, lehetséges magát, sorsát, sorsminősítő halálát. A mostban — ‘mely múltat-jövőt / jelent’ — „az ideje-van jelent / mely ha szólít / csakis / az ideje voltig”. Ehhez arra a szubjektív időre, „a múltat, jövőt a jelenben egybeoldó szellemi közegre van szükség, mely a *Messziülő ég* című kötetet betölti”. Elveti a lineáris időfelfogást. Képgazdag művészetében részletező kedvvel, erőteljes költői képzelettel maradandóan képes kifejezni, művekbe örökíteni unikális élményeit. Az író önmagát méltó módon megtisztelve állít emléket a kiszolgáltatottságban

is a hit, a lélek erejében bizakodó elődeinek, sors társainak. Az időben és a lelki dimenziókban vizsgálva tárja fel sorsának gyökereit, a külső és belső végtelen titkait: teszi ezt ősi gesztusban, konfesszionális fohászban, modern gyónásban, emlékéllátó siratóénekekben. Elveti a „meg nem gondolt gondolatokat” (József Attila).

„Beszegzett ég alatt” az erkölcsi szembesülés imperatívuszát követi, miközben „a fáig nőtt az iszonyúság”. A bukovinai székelyek exodusát „sehonnan sehova” vezető „gazdátlan-hazátlan szekérút”-on, „kifosztott ég alatt vakon” járja végig. Hősei életében a nyomorúságban is megtartó erő, emberi hitel marad a becsület, az adott szó szentsége, a cselekedetek egyenessége. Költői kérdése Radnóti „tajtékos ég” alatti fogoly-létét kifejező pretextusokat asszociál: „átlótt szárnyakkal meddig kísér / az alvókra zuhant madéfalvi éj!”

Tamás Menyhért életének kiküzdött és vállalt tanulsága, Benda, Babits és Németh László nyomán: az írástudók felelőssége, hivatástudata, áldozatkészsége. Az élni és alkotni segítő helyes és helytálló gondolat választ ad Tóth Árpád kérdésére: „Minek a lélek balga fényűzése?”, és legyőzi a „nincs rád szüksége a világnak” pesszimista korérést. Ismeri a *mysterium passionis* stációt, átélte a *Doleo ergo sum* valóságát. A fájdalmas líraiságot is hitelesítő költő a poézis ősi funkcióját képviseli. Művészetének eredetisége szembeszökő, egyéni és karakteres, nyelvi szépsége jellegzetes.

A költő és író birtokolja a teremtmény képességet: a lelkierőre épít, az önmegőrzés célját követi. Elveti és megveti az üres tagadást, a nihilt, a cinizmust. Szereti a csendet, a költői értelemben vett pontosságot. Etikus művész: kerüli az önámítást, a világot illúziókat. Lenni akar, nem látszani. Az emberi létezés hármasszárnyú ajándékul kapott háromnegyed évszázados, nyitott idődimenziót. Sorsa megadta, hogy ebben a Mammon-hitű világban, főképpen családi és baráti körben legyőzze a „cseleleit szövő, fondor magányt”. Telitalálat érvényű, ezért iránymutató az a literátus intelligencia és tapintat, ahogyan a monográfus értéktudatosító szemléletébe bevonja az otthonteremtő feleség műzsai inspirációit.

A monográfus célkitűzését a témák eredetisége, újdonsága, fontossága, a szakirodalom elért eredményeinek lényeglátó felhasználása, az önálló gondolatok, megalapozott következtetések, az új eredmények segítik valóra váltani. Tamás Menyhért művészetét Rónay László gondosan elhelyezi a magyar irodalomtörténet palettáján, kijelöli helyét, felmutatja jelentőségét — a *literatura sacra* vonatkozásában is. Mintaadó monográfiájában modellértékűen összegezi munkásságának maradandó értékeit. (*Magyar Művészeti Akadémia*, Budapest, 2015)

CS. VARGA ISTVÁN

KÖNYVEK KÖZÖTT

MÁNDY IVÁN HALHATATLAN

Köztünk vagy — ezzel a találó címmel jelentetett meg Darvasi Ferenc antológiát azokból a beszélgetésekből, amelyeket az író életének még élő és hiteles tanúival folytatott. A címválasztás nagyon szerencsés: ez a különös író, a magyar novella egyik legnagyobb, legeredetibb mestere valóban köztünk van, és remélhetően ott is marad. A hivatásos irodalomtudósok ugyan némi gyanakvással tekintenek rá, a modern irodalomszemlélet megalapozója, a talán legnagyobb kisugárzású tudós sommásan „kismesternek” minősítette. Íróársai többsége azonban másként gondolta és gondolja. Kinek-kinek megvan a művei alapján kialakított olvasmányélménye, s akinek olyan szerencséje volt, hogy személyes közelségébe kerülhetett, elbűvölve emlékezhet színes, kedves egyéniségére, kristálykemény jellemére. Mosolygott, de a meggyőződéséhez ragaszkodott. Kiszorították az irodalmi életből, mások neve alatt jelentkezett a rádióban, vidéken tartott ismeretterjesztő előadásokat (*Előadók, társszerzők*), de sosem panaszkodott. Járt-kelt a Tisza Kálmán tér környékén, figyelte az egyszerű embereket, cetlikre jegyezte mondataikat, amelyek visszaköszönnek novelláiban. Az emberek és emberi érzések írója volt, sokkal jobban érdekelt a kórház előtt üldögélő, szütyőjét szorongató néni, mint az élet „nagy” eseményei. Na és a futball! A 33 FC, amelynek nem volt saját pályája és a legendás kapus, Zsák Károly igyekezett megakadályozni az ellenfél csatárait a gólszerzésben. Az Ülői úti Fradi-pályán találkoztam először vele (és Zelk Zoltánnal). Szerintem a hangulat és egy-egy sajátos, a múltba révedő szurkoló jobban érdekelt, mint az eredmény. Fújta a csapatok összeállítását, s ha néha kétsége támadt, fiammal konzultált telefonon. Amikor engedélyt kaptam, hogy apámat elszólítsam a róla elnevezett asztal mellől, hogy együtt induljunk haza, látomra felélénkült. Nem érdekelt az a fennkölt eszmecsere, amelyet atyám Nemes Nagy Ágnessel folytatott, nem foglalkoztatták az úgynevezett irodalmi élet eseményei, melyekről Lengyel Balázs és Vargha Kálmán suttogtak, többnyire Ottlik volt a beszélgetőtársa, de az *Iskola a határon* szüntelenül haragvó írója lenézte a labdarúgást, az „úri sport”, a tenisz érdekelt, ám ez Mándyt hidegen hagyta. Néha helyet szorított maga mellett a nevezetes asztalnál, s megbeszéltük a vasárnapi Fradi-meccs esélyeit.

Lányom róla írta szakdolgozatát. Megismertetem Mándyval; egyik törzshelyén, az Andrassy úti expresszó emeletén. Azt a sárga lében úszó, poko-

lian száraznak látszó kuglófot eszegette, s derűsen fogadta a csinos kiszolgáló lányok hódoló menétét. „Ivanka” óriási becsben állt, s elámultam, milyen beleérzően, kedvesen beszélgetett velük. Tényleg érdekelt, hogyan alakul a sorsuk, sosem „felülről”, fölényesen csevegett velük. (A csúnyábbak nem álltak közel a szívéhez, azokat egy, akkor az uralkodó párt egyik szócsövéhez kommandálta.) Választékos, udvarias, és mintha skatulyából húzták volna elő, nagyon elegáns úr volt.

Egyszer sikerült rábírnom, találkozzék a szeminaristáimmal. A szokott létszám három-négy-szerese várta. Ahogy mondani szokták: a csilláron is lógtak. Meglepett a nagy érdeklődés: Mándy nem volt és ma sem „tananyag”. (Megismerésében és népszerűsítésében nagy érdemei vannak Erdődy Edit kisonográfijának.) Óriási sikere volt, lenyűgözött mindenkit iróniájával, szellemességével. Láthatóan élvezte a sikert, szívesen zsebelte be a tapsokat, s még hosszán beszélgetett az egyetemistákkal. Csak ebédidőben távozott, ez „szent” időpontnak számított.

Egyik kedves emlékemet fényképész is megörökítette. Arra már nem emlékszem pontosan, Babitsról vagy a *Nyugatról* beszélgettünk a Fészekben. Nem tudom miért, rám esett a választás, mint moderátorra. A beszélgetőtársaim: Baróti Dezső, Lengyel Balázs, Somlyó György és — Mándy derűs mosollyal üldögélnek. Mándy akkor már az Aulich utcában lakott (olykor nem kevés iróniával emlegette, hogy lakásuk megfigyelőállomás lett, onnan figyelték az arra illetékesek a Batthyány-szobornál sorakozó tüntetők „ellenzéki” megmozdulásait), taxival mentem érte. Útközben elpanaszolta, szédül, fáj a dereka, nem szívesen mozdul ki otthonról. A beszélgetés során Baróti Dezső szokása szerint derűsen anekdotázott a közönség nagy gyönyörűségére, Lengyel Balázs kis értekezést vágott ki; Somlyó személyes emlékeit sorolta, Mándy pedig előzékenyen hagyta őket beszélni. Végül ő is megszólalt. Még ma is hallom, amint egy hosszán elnyújtott „óóó” hanggal indított. Mindenki megérezte, mit jelent ez az indulatszó: az aranykort idézte. Látni vélhettük a pályakezdő írójelöltet, amint kézírataival a hóna alatt a *Nyugat* szerkesztőségébe halad a Károlyi-kerten át, ahol a gyerekek sivalkodásából egy kórus intonációját vélte kihallani: „Í-ró I-ván, í-ró I-ván”. Leadta a kéziratokat („Próza: Gellért!”), s várt-várt. Sosem írt a *Nyugatba*, végül a kiáltozóknak mégis igaza lett: író lett, nem is akármilyen.

Egyik este felhívott. Síri hangon szólt a kagylóba, mint akit borzalmas betegség szorongat. Rémműlten kérdeztem bajáról. Kiderült, felesége kirándulni vin-

né. Igazi csapásként élte át, de ment. Talán meg is játszott magát. Eljátszotta az üldözött beteget. Nem esett neheze: egész életében volt valami játékos-ság, s amint tudjuk, a játék nagyon komoly emberi tulajdonság. Aki nem tud játszani, mosolyogni sem tud. Magán sem, az élet bakugrásain sem. Az ilyen mindig komoly, mosolytalan emberek a legfárasztóbbak. Körülötte mindig vibrált a levegő, sosem lehetett tudni, mikor mond valami egészen váratlant, amiről az első pillanatban az az érzésünk, nem illik oda. Később ébredünk rá: épp ellenkezően. A lényegét mondta ki, nem körmondatokban, mert neki elég volt egy tő- vagy hiányos mondat is.

Ha lehet némi hiányérzetünk a kötet beszélgetéseit olvasva, talán épp ennek a váratlanságban, tömörségben megjelenő kifejezésmód megfejtése. (Lehet, hogy fölösleges művelet, hiszen sokszor bebizonyosodott, hogy az irodalomtudomány mérlege nem hitelesít, hanem bármilyen pontosan mér is, valami mégis hiányzik az eredményből. Ám ez a látszólagos apróság épp a lényeg. Kevés író tudnék megnevezni, aki hozzá hasonló pontossággal, hitelességgel ragadta volna meg az élet lényegét, az ember elesettségét, jóra törekvését, létének távlatait, melyeket mindnyájan megvalósítanánk, ha nem lennénk túl esendők és kicsinyek.) Sokan elmondják a megkérdezettek közül, melyik a legkedvesebb Mándy-novellájuk, de kevesebben fogalmazzák meg, miért. Nem rosszállásként mondom: nehéz a szíven ütő élményről objektíven beszélni. Mert a „kismesternek” nevezett Mándyt csak az érti, aki a szívével is olvas, és a megszakított cselekményt a látszólag hanyagul odavetett mondatokkal a szívében hallja visszhangozni.

Néhány kísérlet történi stílusa, írásmódja jellemzésére Mindben van igazság, de egyik sem teljesen meggyőző. Felvillannak a különféle izmusok, de a legmeggyőzőbb mégis a „mándyzmus” a magában álló író kifejezésmódjának megnevezésére. Az viszont teljesen igaz, hogy az ifjúságnak szánt Csutak-könyveket felnőtt szemmel is lehet olvasni, úgy is a teljesség benyomását keltik. A *Locsoló kocs*i hőse látni véli a hangversenyt hirdető plakátot. Rajta a felirat: „Dirigent Omasics”. Mint a hasonló falragaszokon: „Dirigent Arturo Toscanini”. A gyerekek aligha mond bármit is a „Dirigent”, ez a felnőttek birodalmába vezet. Mégis, ha az egyetemistáktól kérdezem: melyik a legkedvesebb, emlékezetes olvasmányuk, ezt a regényt említik.

Egyébként valóban nem a regény volt az igazi terepe. Elég volt egy novella, hogy világot teremtsen, és benépesítse külön figurákkal, akiket megfigyelt, remekül ismert. A piac, ahol Blúz úr szűk ruhát erőltet a bávatag vevőre. A játszótér a két Oprával (az *Egyérintő* igazi remeklés), a tüneményes Vera-novellák, a *Mi van Verával?* kancsal világa. Kolozsvári Grandpierre Emil egy ideig azzal kísérle-

tezett, hogy bemutassa a társadalom mélyvilágát, s ennek saját szókincset alkotott. Mándy érzésem szerint mélyebbre hatolt, nem beszédmódjuk alapján ábrázolta hőseit, hanem tetteik alapján, vagy ellenkezően, az izgatta, mit nem tettek meg, mit tettek volna.

A pálya szélén című regény, amelyről kevés szó esik a gyűjteményben (a megkérdezett asszonyok, lányok számára érthetően semmit sem mond), igazi regény, bár a témája valóban belterjes. A három nagycsapat (nem nehéz rájuk ismerni: a Fradiról, az MTK-ról és az Újpestről van szó) játékosügynökei mindent megtesznek, hogy megszerezzék a külvárosi kapust, s amikor Csempe-Pempe (micsoda remek név!) már-már célba ér, a hálóőrt fejbe rúgatják, nehogy a rivális megszerezze. A befejezés mégsem tragikus, a hazafelé ballagó Csempe-Pempe egy tehetséges fiút pillant meg, s megkéri, menjen a csapat edzésére, lehet belőle valaki. Minden befejezés valami újnak a kezdete. Ilyen szemmel érdemes olvasni az apa-novellákat. Az író édesapja újságíró volt, de a nagy kiugrás folyton váratott magára. Garniszállókön lakott a fiával, rejtelmes úton-módon szerzett pénzt, s a körülötte felbukkanó vagy elmerülő, hozzá hasonló ügyeskedők próbáltak tempózni a mélyvízben. Néha elsüllyedtek, máskor kapálódzva, a megfulladás rémétől fenyegetve valahogy kievickéltek. Olyan témát kínáltak, amelyből élete végéig meríthetett az író. Ironikusan, mégis együtt érző szeretettel ábrázolta küzdelmüket, s olyan közeg belső életére figyelmeztet, amelyet kevesen ismernek, s csak ő tudta beemelni az irodalomba.

Nagy szerencsére a legendás folyóirat, az *Újhold* egyik alapítójával, Rába Györggyel dolgozhattam együtt. Természetesen kérdeztem a lapról és barátairól. Kölcsönösen vonzódtak egymáshoz Mándyval, bár amikor az utóbbit kérdeztem Rábáról, ennyit mondott derűsen: „Fura pofa”, de olyan hangon, hogy érezni lehetett, szereti pályatársát, aki valóban furcsa, nehezen megnyíló író volt, éppen ezért minden félmondatának súlya, jelentése volt. Mi a varázsa? — valami ilyesmit kérdeztem tőle Mándyról. Nem válaszolt azonnal. Megrágtá minden mondatát. „Amit megsejtet” — mondta végül. Mándy mondatai többnyire valóban sejtelmesek, túlmutatnak önmagukon. Joggal mondja némelyik emlékező: idegenkedett a realizmustól. Pontosabban: az ő realizmusa olyan volt, mint az élet, egyszerre több réteget fényképezett egymásra, a történetmondás mögött érzések és gondolatok is felsejlenek, s mintha arra buzdítaná olvasóit, hogy induljanak vele egy bonyolultabb, a leglényegyet hordozó világba.

Alkotásmódjáról, műveiről, melyeket át- meg átszótt személyisége, talán Ács Margit mondja el a legérdekesebbeket. Jellemzése azért is fontos, mert

megvilágítja a vonásait is, amelyek megkülönböztették Lengyel Balázstól és Nemes Nagy Ágnestól, akik a folyóirat vezéregyéniségei voltak. „A többi újhoidas legendájához hozzátartozott a politikai üldözöttségük nem gyógyuló sebe. Ő viszont nem akart mítoszt teremteni magának, keserves sóhajjal intézte el efféle emlékeit, igaz, ha szóba kerültek a szellemi terror »élmunkásai«, összeszűkült a szeme a haragtól. Egyszerűen gyermeki lélek volt, nem volt hajlandó megbocsátani, de már annak is örült, hogy végre nem bántják.”

Ezeket a zaklatott éveket sajátos módon dolgozta föl: „kiírta magából” emléküket az *Előadók, társ-szerzők*ben. Az persze jellemzője a kornak, hogy voltak, akik dülten olvasták a könyvet. Egy jó érzékű irodalomtörténész — hadd hallgassam el a nevét — fülem hallatára hívta fel Tóth Dezsőt, mondván, ez a könyv „sért bennünket”. (Azóta egész más csapat mezébe öltözött.) Nem esett baja, nem tiltották be a könyvét, amely hitelesebben ábrázolja az ötvenes évek fojtogató levegőjét, mint bármelyik történelmi analízis. Felejthetetlen az az epizód, amelyben arról ír, hogyan küldték népnevelő előadást tartani. Gyér érdeklődés mutatkozott, Gorkijnál jobban érdekelte a művelődési ház közösségét a meccsközvetítés. Igaz, a „népnevelő elvtárs” ismeretei is hiányosak voltak, ezért inkább átsiklott Csehov világába. Azt hinnénk, anekdota. Nem az! Az író számára ez az ironikus megközelítés volt a korszak ábrázolásának egyetlen útja, s ezen az úton nagy léptekkel haladt előre.

Még azokat a korábban az *Újhoid* körébe tartozó írókat is alig titkolt ellenszenvvel szemlélte, akik félelemből vagy karrierizmusból hangot és meggyőződést váltottak. Közéjük tartozott a különben nagyon művelt, sokoldalú Somlyó György is (Deveszeri Gáborról, Somlyó barátjáról mások őriztek rossz emlékeket). Tóth Krisztina mondja el, hogy az Írószövetség egyik gyűlésén Mándy meglátva Somlyót, faképnél hagyta a rendezvényt. (Én a már említett *Nyugatról* vagy Babitsról tartott rendezvényen nem tapasztaltam ilyesmit.) Tóth Krisztina különben nagyon szépen, hitelesen idézte föl az íróhoz fűződő kapcsolatát. Szavaiból is bebizonyosodik, milyen beleérző, megértő ember volt Mándy Iván. Érthető, hogy elvesztése mindenkit megrázott, és Tóth Krisztina ritka szépen búcsúztatta. Elmondja, mennyire tetszett az írónak egyik versének ez a sora: „két pálma fejben sakkozott”. Való igaz, a pálmák egy Mándy-novellában is sakkozhatnának, hiszen különös vonzalom fűzte a tárgyakhoz. Felesége mondja el, hosszan nézegetett például egy létrát, mintha élete titkairól faggatná.

Mégis vitatható, hogy szimbolista író lett volna, bár némelyik elbeszélésében a tárgyakban valóban emberi vágyak és tulajdonságok sűrűsödnek össze. Az iskolai padok a pincében, amelyek egyikébe va-

laci egy szívet vésett... az útra kelő létrák... Ám azt is észre kell venni, hogy a tárgyak legnagyobb többsége állandóan — képzeletben vagy valóságosan — úton van. Megismétlik *A huszonegyedik utas* történetét. Ebben emberek indulnak el, hogy békére, boldogságra leljenek. Ősi jelkép: a világtól, háborúktól, emberi gonoszságtól megcsömörlöttek tudatában élt a Boldogok Szigete vágyképe valahol nyugaton; Horatius fel is szólította őket, induljanak, keressék meg, ott végre békességre lelnek. Mándy elképzelése szerint is kell lennie valahol a mi kis világunkban is olyan helynek, ahol nyugalom van, nem egymás torkát szorongatják, nincsenek ki-velevezettek, mesterségesen felpumpáltak, akiket majd levadásznak. A létrák majd hamarabb célba érnek...

Még egyszer elmondanám: jó volt visszaidézni Mándy Ivánt, az embert. Az író megidézésére is van módunk, csak nekünk is hallanunk kellene azt a hangot, amelyet Szent Ágoston: „Tolle, lege!” — Vedd és olvasd! (*Corvina Kiadó*, Budapest, 2015)

RÓNAY LÁSZLÓ

BOZÓK FERENC: TÜKÖRTENGER; HOLT KÖLTŐK TÁRSTALANSÁGA

Bozók Ferenc majd tíz éve sorjázó verseskötetei, illetve rendszeres publikációi olyan — Alföldy Jenő szavaival élve — „enigmatikus miniatűrök” mentén rajzolják ki a szerző sziluettségét, amely rejtekezése ellenére sajátos tónusokkal teszi felismerhetővé a költeményeket. A klasszikus formákhoz vonzódó, romantikus és dekadens vonásokat is magán viselő szövegvilág valóban gyakran indul ki mikroszkopikus, természet közeli, földhöz kötött, ám végtelenbe vegyülő megfigyelésekből. Akár hangulatlírának is mondhatnánk ezeket az egy-egy rezdülésből kibomló írásokat, ha nem társulna hozzájuk a mögöttük meghúzódó filozofikus horizont, a lírai alany metafizikai megismerésvágya.

Bár a szerzetesköltő kézjegye magán viseli a keresztény hagyomány lenyomatát, korántsem tételes, példázatszerű művekről van szó, mindinkább — a felekezetiégtől bizonyos értelemben független — magánszemély vívódásai, identitásbeli-egzisztenciális küzdelmei kerülnek előtérbe, még ha burkolt formában is. „A végtelenbe mártva él az ember. / Lakása földgolyónyi társ-talanság, / és kozmikus, tágas bizonytalanság / sodorja őt, miként planktont a tenger” (*Ember*). Mind a (folyóiratokban közölt verseket tartalmazó) *Tükörtenger*, mind pedig a (főleg költőelődöket megidéző) *Holt költők társ-talansága* című 2015-ös kötet ezt a sodródó, de a sodrásra magát rábízó

lelkialkatot tükrözi, melynek érzékenysége furcsa módon egyszerre tágítja ki és szűkíti le az általa kialakított szövegtereket. Mintha a formai költőségekkel párhuzamosan egy másfajta (nem tartalmi, inkább — Pilinszky kifejezésével — az adott mű ideáját őrző *metaformán* innen) korlátozó tényező is belejátszana a sorok rendezésébe, amely ugyan biztonságos mederben tartja a versszakokat, olykor azonban — a szerzői közvetítés felületességénél, stilisztikai elnagyoltságánál fogva — nem képes átszűrni magán az élő és organikus vershez szükséges szellemképet. „Anyagban hisz, s a végtelennek papja, / vagy Istenben, a minden-alkotóban, / öröktől mozdulatlan mozgatóban. / Hit és bizonytalanság éje, napja.” — folytatódik az emblemikusnak is nevezhető *Ember* című vers. Bozók Ferenc költészetének bizonytalanságai a személyesen emberi szinten túl talán a fentebb megközelíteni próbált, időről időre megmutatkozó jelenlét-hiányban keresendők. Az *Énangyal*nak hívott felettes (ihlető?) ezek szerint néha a szerzővel azonos jelenség — vagyis csak annyit fed le a valóságból, amennyi ő maga lehet.

„Folyóiratba haltam, ám / szelíd vagyok, ne féljetek. / Lapozzatok belém, s talán... / talán kicsit feléledek.” — szól a *Folyóiratba haltam* című vers pár sora a holt költőket megidéző kötetből, ha öntudatlanul is, de utalva a másik, folyóiratközléseket összegyűjtő könyvre (Baka István egyik utolsó versére rimelve — vö. „...jó volna lenni még talán de / mit is tegyek ha nem lehet / a szótárba írj be s néha / lapozz föl engem és leszek” (B. I.: *Csak a szavak*). A modern klasszikusok stílusában a magyar- és világirodalom nagyjait megszólító Bozók hol játékos humorral, hol komolyra fordítva a szót idéz el a benne élő, általa megformált portrékon. A legtöbb elődöt nevesíti, de akadnak olyanok is, akik mintegy felrémlenek a sorok közül; így tűnik elő Dsida Jenő is az *Éjszonnét*ben: „Teáskanál kavarja éjjelem, / merítsd a kozmosz-éjbe életem, / kavarj sötét teádba, Istenem.” Vagy József Attila a *Nyárszonnét*ben: „A Nap, miként a sör: ragyog, pezseg, / s a fellegek, miként a sörhabok, / fodor-ruhás barokkos angyalok.” Esetleg Örkény a *Szoba, kiáltással* négyesorosa mögött: „Szobámban alvó sikoly lakik / folyton becsengetnek valakik / s mert nincsenek rám belátással: / Szoba kiadó, kiáltással.” stb. A múltból kísértő árnyak, ködös emlékképek közül lép ki, a mai Budapest díszletei előtt sétál el a jelen idő költője, aki a művés stílusimitációk között egy-egy vers erejéig magával is eltársalog. Majd megáll szobájában a tükörnél. Vagy a versek fölött időz egy kicsit.

„...két tükör ha szembe fordul / szűkülnek de végtelenbe” — olvashatjuk a *Tükörzemek*ben, fel-

idézve Weöres pár sorát: „Tükör, nézz a tükörbe!” Bozók Ferenc világtükreben az önmaga hasonlatosságára formált valóságot szemlélhetjük, saját arcmásával együtt, tengernyi hangulattal, tele a természet apró rebbenéseivel, a nagyváros zakatoló zörrenésével, és csenddel — az *Énangyal* óvó szárnyai alatt. (*Rézbong Kiadó, Göd, 2015; Antológia Kiadó, Lakitelek, 2015*)

PAPP MÁTÉ

MAX PICARD: MENEKÜLÉS ISTEN ELŐL

Az emberiség mindig is menekült Isten elől, ám most, hogy a hit objektív világgént már nem létezik, egyenesen beszorultunk a menekülés kegyetlen világába — ez lehetne Max Picard nemrég megjelent könyvének alaptézise. A zsidó származású svájci író, költő, kultúrfilozófus 1934-ben kiadott, s most magyarra lefordított műve sok szempontból ma is aktuális lehet.

„Az ember a menekülésben való részesedése mértékében létezik csupán.” (8.) Picard szövegében, mely műfajilag kissé nehezen besorolható, hiszen egyszerre filozófiai és irodalmi mű, mindent a menekülés mozgat, mindent a menekülés magyaráz. A könyv állításait a világháború utáni kiábrándultság és pesszimizmus mozgatja: a 20. század emberének kíméletlen kritikáját adja a szerző. „Apám ismerte a mély szomorúságot is. Láta az ember mérhetetlen gonoszságát — már 1914 előtt sejtette, mi történik majd 1933–1945 között” — ezt az író fia, Michel Picard meséli el a könyv függelékében.

A filozófus-író valóban nem ismer mértéket a világ hanyatlásának megfogalmazásában. Nem véletlenül írja Hermann Hesse, hogy ez Picard „talán legszebb, legkomolyabb, ugyanakkor legvisszataszítóbb” könyve. A szerzőnek sok éleslátó, rendkívüli megfigyelési képességről tanulságot tevő állítása van. Korát megelőzően diagnosztizál számos olyan problémát, mely azóta csak erősödött, meghatározóbb lett. Művét szinte folytatni lehetne, hiszen maga a könyv egy felsorolás: annak a listája, hogy a menekülés mi mindenben nyilvánul meg, mi mindenre terjeszti ki mérgező hatását.

Mi jellemzi a menekülés világát? Egy olyan lét, melyben minden szituáció menekülés-helyzet. A menekülés nem csupán jelen van, hanem autonóm létezőként uralja az embert. „Az Isten és az ember közti teret teljesen betölti a menekülés.” (13.) A menekülés minden minőséget mennyiséggé változtat. Struktúrájánál fogva eltávolít a valóságtól, csak lehetőségeket kínál, eltörli a bizonyosságot, a teret, összezavarja az időt, megszünteti a bűnt, az igazságot, a halált. Ebben a

helyzetben „Isten pusztá lehetőséggé degradálódott”. (23.)

A menekülés képződménye, szörnyetege mint egy modern ördög, úgy szállja meg az emberiséget. Picard folyamatosan ütközteti a hit világát és a menekülés világát, melyek szögesen ellentétesen működő térként és időként jelennek meg. A hit világa letűnt aranykorként tűnik fel, melyben minden körvonal élesebb, minden bizonyosság szilárdabb volt és minden Isten szerető tekintete előtt zajlott. A hit világa a béke és a biztonság korát jelentette. Éfölött magasodik, mint egy szörnyű, megvalósult antiutópia, a menekülés világa, mely felülírt minden hitet, eltörölt minden biztos pontot. „A lét egésze valamivé válásban oldódik fel.” (35.)

A menekülésben minden mozgékony, minden úton van, az ember mindenhol ott lehet. „Folyton újabb gépezeteket találnak a mozdulatlan mozdíthatóvá tételére.” (41.) A szellem meghasad, az Én darabokra hullik. A világot megfosztják a szeretettől a mozgás érdekében, a szavak elvesztik szilárd jelentésüket. Az ember már csak érzelmek, akarati impulzusok és gondolatok zűrzavaraként, homályos elegyeként létezik, nincs már tere a tartós kapcsolatoknak, a házasságnak, a barátságnak, az elkötelezett hitnek. „A menekülés világában nem a konkrét, hanem az absztrakt emberiség létezik.” (27.) Az absztrakció pedig nem tesz mást, mint kiüresíti a dolgokat.

Látható, hogy Picard világa nagyon sötét. Saját korában semmilyen pozitív változást, semmilyen fejlődést nem lát. Nézetrendszerében mindent a hanyatlás, a menekülés képződményének rombolása határoz meg. Ezzel egyébként saját magának is ellentmond, hiszen a menekülés embe-
rehez társítja a jelenből való kilépés igényét, a szebb múlt, vagy az ígéretes jövő iránti vágyakozás képét. De a menekülés szimbólumrendszere ebben a könyvben mindent felülír.

Picard egész filozófiai rendszerét eköré a hanyatlás köré építi fel. Kiterjeszti a menekülést a nyelvre, a történelemre, a művészetre, a gazdaságra (a gazdasági krízisről kifejtett nézetei például kifejezetten aktuálisak és érdekesek). A világ működési mechanizmusának alapstruktúrájává teszi a menekülést. Ez sok szempontból be is szűkíti a gondolatrendszer mozgásterét. A művészetről alkotott nézetei behatároltak és konzervatívak: a művészetet mint a menekülés világa előli menedéket definiálja. A műalkotás zárt, nyugodt, határok közé szorított. A menekülés ellenpólusaként segít megpihenni az állandóan mozgásban lévő menekülőnek. Így, majdnem száz év távlatából érdemes lehetne ezt a művészet-meghatározást újragondolni, és megnézni, hogyan reagált a művészet a Picard által ábrázolt menekülésre a posztmodern

által, és a nyitott művek megjelenésével. Ahogyan a szerző képelméletét is újra lehetne alkotni az azóta lezajlott folyamatok felől.

Max Picard műve igazán gondolatébresztő. Könyvét egy olyan folyamat kezdetén írta, mely azóta is megállíthatatlanul zajlik. Érdekes módon azonban legtöbb állítása nem veszítette el érvényességét, legfeljebb kiegészítésre szorulhat. Bár a szöveg pesszimizmusa nem annyira megnyerő, mégis fontos kordiagnózis lehet, egy komplexebb kép egyik pólusaként mindenképp megállja a helyét. (Ford. Bruncsák István; *Posticum – Verbum*, Nagyvárad – Kolozsvár, 2015)

FORGÁCH KINGA

GYÖRFI KÁROLY: KERESZTÉNY-ÜLDÖZÉS A 21. SZÁZAD ELEJÉN

„Ma, a 21. században, egyházunk a mártírok egyháza lett” — idézi Ferenc pápát Győrfi Károly a legutóbbi könyvében, amelyben arra a megdöbbentő és sokak számára talán alig hihető tényre mutat rá, hogy napjainkban „a keresztény a legnagyobb üldözött vallási közösség” (35.) és a „vallásüldözések áldozatainak 75 százaléka keresztény”. (37.) A keresztényüldözés — amely már nem egyszerűen keresztényellenességet jelent — számos országot és több százmillió keresztényt érint, akiknek a világ legkülönbözőbb térségeiben eltérő mértékű és intenzitású üldöztetésben van részük.

Győrfi Károly munkájában az Open Doors és a Christen in Not nevű nemzetközi szervezetek rendszeresen közreadott adataira és jelentéseire támaszkodik. Kiindulópontként az Open Doors 2015. évi, a keresztényüldözésben élen járó ötven országot tartalmazó listáját idézi, majd országról országra haladva bemutatja az egyes országokban az elmúlt években tapasztalt és hitelesen dokumentált tragikus eseteket. A lista élén Észak-Korea, Szomália, Irak, Szíria és Afganisztán áll, s az ötven országból negyvenben iszlám szélsőségesek az üldözések elkövetői, de találunk olyan országokat is, ahol nem az iszlám, hanem a hinduizmus (India) vagy a buddhizmus (Mianmar, Srí Lanka) szélsőséges hívei üldözik a keresztényeket. Megdöbbentő, hogy még jelentős keresztény lakossággal rendelkező, sőt keresztény többségű országok muszlimok lakta régióiban is előfordulnak üldözések (Kenya, Nigéria, Fülöp-szigetek). A könyv legterjedelmesebb fejezetében ezekről az erőszakos eseményekről olvashatunk, amelyek skálája a keresztények szabad vallás-gyakorlásának ellehetetlenítésétől és tiltásától egészen a templomaik felgyújtásáig, a börtönbe zárásukig vagy a szülőföldjükről történő elűldözésükig, sőt a meggyilkolásukig terjed.

A tragikus esetek leírásai közben felvillannak előttünk korunk sokszor névtelenségben maradó mártírjainak az arcai, és a szerző joggal hívja fel a figyelmet a szabad világban élő keresztények felelősségére: beszélnünk kell a nyilvánosság előtt a napjainkban szerte a világban zajló keresztény-üldözésekről, segítenünk kell és szolidaritást kell vállalnunk üldözött testvéreinkkel. Hiszen ahogyan Pál apostol írja: „Ha szenved az egyik tag, valamennyi együtt szenved vele...” (1Kor 12,26). (Kairosz, Budapest, 2015)

MARTIN ATTILA

MOLNÁR-C. PÁL GYŰJTEMÉNYES KIÁLLÍTÁSA

„A festészet — szent öröm” címmel nyílt 2015. november 4-én kiállítás a 20. századi hazai szakrális festészet kiemelkedő alakja, Molnár-C. Pál (1894–1981) alkotásaiból Budapest XX. kerületében a Pesterzsébeti Múzeum Gaál Imre Galériájában.

Molnár-C. Pál az elsők között, 1928-ban kapott három éves ösztöndíjat a Római Magyar Akadémiára. A harmincas években készült festményei a Római iskola modern stílusjegyeit tükrözik. A kiállítás kisebbik termében több is szerepelt ezen korszak nevezetessé vált fő műveiből. Így például az 1930-ban készült híres *Pulóveres Madonna*, amely párizsi magángyűjteményből került a Magyar Nemzeti Galériába. Ugyanebben az évben festette a művész a Velencei Biennálén rögtön hatalmas sikert arató, egészen különleges *Angyali üdvözlés*et, amelynek légiésen karcsú, modern felfogású alakjai mintha a ma emberének üzenének. Ihletett szépségű *Madonna*-ábrázolás több is látható a kiállításon, ahogyan a *Menekülés Egyiptomba* témája is több változatban szerepelt a tárlaton. Festményei színgazdagok, ugyanakkor színalkalmazása lehetetlen. Egészen különleges felfogású az *Utolsó vacsora*, amelyen a megszokott frontális ábrázolás helyett kerek asztal körül ülnek a résztvevők. Az asztal köralakja az univerzumot, az egyetemességet szimbolizálja; az apostolok ruhája élénk színű, nincsenek attribútumaik. Molnár-C. Pál szentjei „közvetlenek, kimondottan társasági lények, saját kora embereit vetítette bibliai szereplőkbe” — írta a művész alkotásairól Szij Rezső. Az 1934-ben Ferenc József díjban részesített, évtizedek óta lappangó híres szárnyas oltár 2010-ben előkerült jobb szárnyán a halaknak prédikáló *Páduai Szent Antal* alakja végtelenül letisztult stílusban, mégis megkapó szépséggel ábrázolja a szentet. A Római iskola letisztult stílusvilágának terméke az 1933-ban festett *Szent Család*. A *Négy evangélista* (1936) képének földöntúli tisztaságát emelte ki a korabeli kritika.

Molnár-C. Pál hazai templomokban látható monumentális nagy műveiről a Belvárosi Nagybaldogasszony főplébánia-templom főoltára (1947) teljesen kidolgozott, kisméretű vázlata adott művészi ízelítőt.

A földszinti nagyterem egyik szuggesztív hatású olajfestménye a *Levétel a keresztről*, amelynek szürreális erejű drámaiságát fokozza, hogy a szereplők mindegyike — nem hangsúlyozottan, de felismerhetően — 20. századi ruhát visel... A terem főfalán a *Menekülés Egyiptomba* monumentális méretű, az 1932. évi Velencei Biennálén is bemutatott változata látható. A Magyar Nemzeti Galéria tulajdonában lévő alkotás nem rémült földönfutókat ábrázol, nyugalom és belső béke árad a festményről. Bár a táj a korai reneszánsz építészét idézi, a kép modern megjelenése a 21. század emberéhez is egészen közel áll.

Az emeletre vezető lépcsőház falát a művész fametszetei díszítették, köztük több egyházi vonatkozású alkotása: *Szűz Mária eljegyzése*, *Jézus születése*, *Szent István*, *Assisi*.

Az emeleti térben lévő plakátok és grafikák az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményéből kerültek bemutatásra. Előbbiek közül kiemelkedik az 1938 májusában Budapesten tartott XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus és az ehhez kapcsolódó, a magyar fővárost szimbolizáló gellérthegyi *Szent Gellért szobor* modern hangvételi plakátja. A két világhírű könyvillusztráció-sorozat (*Cellini-önéletrajz*, *Cyrano de Bergerac*) mellett *Szűz Mária*, *Szent István*, illetve *Assisi Szent Ferenc* alakját idéző kiadványok egy-egy művészi illusztrációja is látható volt a vitrinekben.

A kiállítást, amelyet D. Udvary Ildikó és Csillag Péter szervezett, Szűcs György művészettörténész, a Szépművészeti Múzeum — Magyar Nemzeti Galéria tudományos főigazgató-helyettese nyitotta meg. A tárlat anyaga a budapesti Molnár-C. Pál Múterem-Múzeum és a battonyai Molnár-C. Pál Emlékház gyűjteményére épült, de jelentős képeket kölcsönözött a Magyar Nemzeti Galéria és az esztergomi Keresztény Múzeum. Virág Judit segítségével magántulajdonban lévő fontos alkotások is szerepeltek a kiállításon.

A szívet és lelket melengető tárlatot 2016. január 3-ig lehetett felkeresni. Aki nem látta a kiállítást, és mégis szeretné átélni azt a varázslatot, amit Molnár-C. Pál páratlanul szép és egyedi egyházművészeti képei teremtettek, a budapesti Ménesi úti Molnár-C. Pál Múterem-Múzeum állandó kiállításának megtekintésével vigasztalódhat.

PROHÁSZKA LÁSZLÓ

SOMMAIRE*Intellectuels dans l'Eglise*

- TIBOR GÖRFÖL: Représenter le christianisme dans l'espace public de nos jours
 ISTVÁN KAMARÁS: L'église et les intellectuels
 BENCSIK LILLA: Le rôle des intellectuels chrétiens dans la société d'aujourd'hui
 ■ Poèmes de András Oláh, Péter Vasadi et István Vörös
 ■ Récits de Márta Bodó et Judit Farkas
 ■ Études de Ferenc Bozók et Judit Szilvia Várnai
 BÉLA POMOGÁTS: Dernier adieu au poète Ferenc Juhász (1928–2015)
 ■ Entretien avec le théologien protestant Botond Gaál

INHALT*Intellektuelle in der Kirche*

- TIBOR GÖRFÖL: Die öffentliche Repräsentanz des Christentums heute
 ISTVÁN KAMARÁS: Die Kirche und die Intellektuellen
 BENCSIK LILLA: Die Rolle der christlichen Intellektuellen in der heutigen Gesellschaft
 ■ Gedichte von András Oláh, Péter Vasadi und István Vörös
 ■ Novellen von Márta Bodó und Judit Farkas
 ■ Studien von Ferenc Bozók und Judit Szilvia Várnai
 BÉLA POMOGÁTS: Abschied von Ferenc Juhász, Dichter (1928–2015)
 ■ Gespräch mit dem protestantischen Theologen Botond Gaál

CONTENTS*Intellectuals in the Church*

- TIBOR GÖRFÖL: The Public Representation of Christianity Today
 ISTVÁN KAMARÁS: The Church and the Intellectuals
 BENCSIK LILLA: The Role of Christian Intellectuals in Today's Society
 ■ Poems by András Oláh, Péter Vasadi and István Vörös
 ■ Short stories by Márta Bodó and Judit Farkas
 ■ Studies by Ferenc Bozók and Judit Szilvia Várnai
 BÉLA POMOGÁTS: Farewell to Ferenc Juhász, Poet (1928–2015)
 ■ Interview with the Protestant Theologian Botond Gaál

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP

V. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: egy évre 5.640,- Ft, fél évre 2.820,- Ft, negyed évre 1.410,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál

(H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.000,- Ft/év vagy 100,- USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Lapunk megjelenését támogatja a Magyar Nemzeti Bank

Ára: 550 Ft

VIGILIA

SZEMLE

- BOZÓK FERENC
MAX PICARD
GYÓRFI KÁROLY
- Könyvek között
Tükörtenger; Holt költők társalansága
Menekülés Isten elől
Keresztényüldözés a 21. század elején
Molnár-C. Pál gyűjteményes kiállítása

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Forgách Kinga, Martin Attila, Papp Máté,
Prohászka László és Rónay László

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Értelmiségi keresztények
- Az irgalmasságról
- A teremtett világ védelméről
- Balázs Zoltán, Nobilis Márió,
Papp Miklós és Tomka Ferenc tanulmánya
- Fecske Csaba, Ferdinandy György,
Halmai Tamás, Murányi Zita,
Röhrig Eszter és Vasadi Péter írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap

9 770042 602005